

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYEDE SİVİL TOPLUM VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir ZORLU

HAZIRLAYAN
Talat KIYMAZ

KIRIKKALE - 2013

TC
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Talat KIYMAZ tarafından hazırlanmış ve sunulmuş “Türkiye’de Sivil Toplum ve Demokrasi İlişkisi” başlıklı tez jürimiz tarafından 15/07/2013 tarihinde Sosyoloji Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Başkan
Doç. Dr.Dolunay ŞENOL

Üye
Doç. Dr.Şamil ÖÇAL

Üye
Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir ZORLU
(Danışman)

ÖZET

Sivil toplum, demokrasi birbirini destekleyen ve besleyen iki kavram olarak karşımıza çıkıyor. Sivil toplumun gelişmişliği demokrasiyi, demokrasinin varlığı sivil toplumun gelişimini olumlu olarak etkilemektedir. Ülkemizde de durum benzerlik göstermektedir.

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Öncelikle birinci bölümde sivil toplum kavramsal olarak ele alınmakta kavramın ortaya çıkışı, etimolojik analizi, kavramın tarihi süreç içinde gelişimi ve son olarak modern çağda sivil toplum kavramının ifade ettiği anlam ele alınmaktadır.

Tezle ilgili öncelikle literatür taraması yapılmış, farklı düşünür ve yazarların sivil toplum kavramına düşünsel ve felsefi olarak yükledikleri anlamlar irdelenmiştir. Sivil toplum kavramına ortaçağdan günümüze kadar gösterilen farklı yaklaşımlar ele alınmıştır.

İkinci bölümde, sivil toplum kavramının genel anlamda demokrasi ve devletle olan ilişkisi incelenmiştir. Sivil toplum kavramının demokrasi ve demokrasi kültürüne etkileri ve demokratik yapının sivil toplum yapısına olan katkıları incelenmiştir. Sivil toplum ve devlet kavramlarının tarihi süreç içinde gelişimi ve anlam ve içerik açısından farklılaşma süreci ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde sivil toplum kuruluşlarının yapısı nitelikleri üzerinde duruldu. Sivil toplumdan sivil toplum kuruluşlarına geçiş ve bu kuruluşların tüzel yapıları, demokratik yapıya çoğulculuğa yaptıkları etki ele alınmıştır. Sivil toplum kuruluşlarının sosyal, kültürel, siyasal ve bireysel alana etkileri üzerinde duruldu

Dördüncü bölümde ise sivil toplum anlayışının ve sivil toplum niteliği taşıyan kuruluşlarının Osmanlı imparatorluğundan günümüze kadar olan serüveni incelenmiştir. Osmanlı imparatorluğunda toplumsal ve siyasal yapısının yanı sıra sivil toplum niteliği taşıyan kurumlarına bakıldı.

İkinci olarak Cumhuriyet döneminden günümüze kadar sivil toplum kuruluşlarının gelişimi, Anayasa ve yasalarda sivil toplum kuruluşlarıyla ilgili gelişen mevzuat ve askeri

darbeler döneminde sivil toplum alanında meydana gelen olumsuz gelişmeler üzerinde duruldu.

Son olarak günümüz Türkiye'sindeki sivil toplum kuruluşlarının genel durumu, istatistik bilgileri, kurumsal yapıları ve Türkiye genelinde illere göre sivil toplum kurumlarının sayılarını içeren genel bir panorama çizildi. Türkiye'deki demokratik gelişim ve sivil toplumun gelişimi arasındaki ilişkiye bakıldı.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum, Devlet, Demokrasi, STK, Demokratikleşme, Çoğulculuk

ABSTRACT

Civil society has a western origin and its meaning has changed and transformed throughout centuries. It has a background and characteristics of its own based on western culture.

In the era of Ottoman Empire, we witness some examples of institutions which have some characteristics of NGO. But they can't be regarded as an NGO in many ways.

In Turkey, the roots of civil society can be tracked to the establishment date of modern Turkish Republic. But, only after 1990's, civil society organizations have made a progress in EU process and become more popular in same line with political and social incidents outside the country.

As civil society is vital for the consolidation of democratic system and pluralism, NGO needs to be supported and encouraged.

Key Words: Civil Society, State, Democracy, Democratization, NGO, Pluralism

KİŞİSEL KABUL/AÇIKLAMA

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “**Türkiye’de Sivil Toplum ve Demokrasi İlişkisi**” adlı çalışmamı, ilme, ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir; bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

Talat KIYMAZ

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

Sivil toplum ve demokrasi birbirini tamamlayan ve karşılıklı olarak besleyen iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Çıkış itibarıyla eski Yunan’a dayanan kavram sosyal ve kültürel olarak batıdaki bazı süreçler sonunda doğmuş ve gelişmiştir.

Türkiye’de ise sivil toplum kuruluşları özellikle 1990’lı yıllardan sonra gelişim göstermiştir. Özellikle Avrupa Birliği süreci sivil toplum kuruluşlarının gelişimine önemli bir ivme kazandırmıştır.

Özellikle demokrasinin kurumsallaşmasına paralel olarak sivil toplum alanında da önemli gelişmeler olmuştur.

Bu çalışmamın planlanması ve yürütülmesinde, konu seçimi ve sonuç aşamasına kadar her bölümünde bilgi, tecrübe, öneri ve yardımlarını esirgemeyen akademik anlamda yetiştirme ve gelişmeye katkıda bulunan ve bilgi birikimi ve sabrıyla bana yardımcı olan Danışman Hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir ZORLU’ ya,

TEŞEKKÜR EDERİM...

Talat KIYMAZ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
KİŞİSEL KABUL/AÇIKLAMA	iv
ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar VE ŞEKİLLER	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUMUN TARİHSEL VE TEORİK TEMELLERİ

1.SİVİL TOPLUM KAVRAMININ KÖKENİ.....	3
2.SİVİL TOPLUMUN TANIMI	7
3.SİVİL TOPLUM KAVRAMININ GELİŞİMİ	11
4.SİVİL TOPLUMUN MODERN ANLAMI	14

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ, SİVİL TOPLUM VE DEVLET İLİŞKİSİ

1. KAVRAMSAL OLARAK DEMOKRASİ	19
2. DEMOKRASİ KAVRAMININ GELİŞİMİ	21
3. DEMOKRATİKLEŞME VE SİVİL TOPLUM	24
4. SİVİL TOPLUMUN DEMOKRASİNİN GELİŞİMİNE ETKİSİ	29
5. DEMOKRATİK DEĞERLER VE SİVİL TOPLUM	30
6. DEMOKRASİ KÜLTÜRÜ VE SİVİL TOPLUM	32
7. DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİNDE DEVLETİN ROLÜ	34
8. DEVLET SİVİL TOPLUM AYRILIĞI	37
9.DEVLET-SİVİL TOPLUM İLİŞKİSİNİN NİTELİĞİ	38
10. SİVİL TOPLUMUN GELİŞMESİNDE DEVLETİN ROLÜ	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİVİL TOPLUMDAN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINA

1. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI	42
2. SİVİL TOPLUM KURULUŞUNUN TANIMI VE KAPSAMI	44
3. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ.....	51
4.SİVİL TOPLU KURULUŞLARININ ROLLERİ.....	53
5. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ İŞLEVLERİ.....	55
5.1 SİYASAL ALANA ETKİSİ.....	56
5.2 YASAMA ALANINA ETKİSİ.....	57
5.3 YÜRÜTME ALANINA ETKİSİ.....	57
5.4 SİYASİ PARTİLERE ETKİSİ.....	58
5.5. KAMUOYU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	59
5.6. TOPLUMSAL, BİREYSEL VE KÜLTÜREL ETKİLERİ.....	59
6.SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN ÖZELLİKLERİ.....	61

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYEDE SİVİL TOPLUM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ GELİŞİMİ

1. OSMANLI'DA SİVİL TOPLUM.....	63
1.1. VAKIFLAR.....	65
1.2. BÜROKRASİ.....	66
1.3. AYAN.....	66
1.4. LONCALAR-AHİLİK VE BACIYANI RUMİ.....	67
1.5. CEMAATLAR	69
1.6. TARİKATLAR.....	70
2. OSMANLI SON DÖNEMİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININDURUMU	71
3. TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUMUN GELİŞİMİ.....	72

4.2000-2008 ARASI DERNEKLERİN SAYISAL GELİŞİMİ	75
5.TÜRKİYE’DEKİ SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ	77
6. STK’LARIN TÜRKİYE’NİN DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİNE ETKİLERİ.....	80
7. AB-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ VE SİVİL TOPLUM	82
8. TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUMUN ÖNÜNDEKİ ENGELLER.	83
9. TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUMUN PROBLEMLERİ.	83
 SONUÇ VE ÖNERİ.....	 84
KAYNAKÇA.....	88

TABLÖLAR

Tablo 1: Türkiye’de Dernek Üyelerinin Bölgesel	78
--	----

Tablo 1: Türkiye’de İllere Göre Dernek Sayıları	78
---	----

ŞEKİLLER

Şekil 1:Sivil Toplum Denince İlk Akla Gelen Kurulular Anket Sonuçları	45
---	----

Şekil 2: 1907 Yılı Deneklerin Çeşitlerine Göre Dağılımı.....	71
--	----

Şekil 3: 1945 Yılı Derneklerin Çeşitlerine Göre Dağılımı.....	73
---	----

Şekil 4:Dernek Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı.....	73
---	----

Şekil 5:Türkiye’de 10.000 Kişiye Düşen Dernek Sayısı	76
--	----

Şekil 6:Türkiye’de Çeşitlerine Göre Sivil Toplum Kuruluşları Sayısı	77
---	----

Şekil 7:Türkiye’de Çeşitlerine Göre Sivil Toplum Kuruluşları Sayısı	78
---	----

Şekil:7 Türkiye’de Çeşitlerine Göre Sivil Toplum Kuruluşları Sayıları

Şekil:8 Türkiye’de Çeşitlerine Göre Dernek Sayıları

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik devletleri

MFA:Ministry of Foreign Affairs

MGK: Millî Güvenlik Kurulu

NGO: Non Govermental Organisation

PVO: Private Volunteer Organisation

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

STEP:Sivil Toplum Endeksi Projesi

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TGİD:Türk Genç İşadamları Derneği

GİRİŞ

Sivil toplum kavramının ilk ortaya çıkışı, siyaset bilimini ilgilendiren birçok kavramda olduğu gibi eski Yunan'a dayanmaktadır. Eski çağ filozoflarından Aristo'dan günümüze kadar birçok düşünce ve bilim adamı kavramın değişim ve gelişimine katkı sağlamıştır. Çağlar boyunca meydana gelen sosyal ve siyasal olaylar sivil toplum kavramının içeriğinin oluşmasında ve günümüzdeki anlamına ulaşmasında etkili olmuştur.

Kavram ilk olarak belirli kurallar ve hukuk sistemi içinde şehirlerde yaşayan insanları ifade etmek için kullanılmış, devletle eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Daha sonra siyasal toplumdan bağımsız, devletin otoritesine zıt bağımsız bir alan olarak anlaşılmış ve oluşmuştur. Günümüzde modern anlamda ise devletten bağımsız ama siyasi otoriteyle barışık kendi dinamikleri içerisinde gelişen bir yapı olarak dikkati çekmektedir.

Sivil toplum, sivil toplum kuruluşları olan dernek, vakıf ve meslek örgütleri olarak kurumsallaşmaktadır. Bu kurumlar devlet ve özel sektörden farklı olarak üçüncü bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kurumlar devletin ulaşamadığı alanlarda faaliyet göstererek büyük bir boşluk doldurmaktadır.

Ülkemizdeyse sivil toplum kavramı özellikle 1990'lardan sonra gündeme girmiş ve yapısal anlamda gelişmeye başlamıştır. Sivil toplum batı literatüründen ve kültüründen gelen bir kavram olmakla birlikte sivil toplum özelliği gösteren yapılar ülkemizde Selçuklu döneminden bu yana varlığını sürdürmektedir. Özellikle vakıf kültürü Osmanlı döneminde zirveye çıkmış ve birçok yönüyle batıdaki benzer yapılara da ilham kaynağı olmuştur.

Ülkemizde özellikle Avrupa Birliği sürecinde sivil toplum kuruluşları sayı ve nitelik olarak büyük bir gelişim göstermiştir. Sivil toplum bilinci gelişmiş ve uluslararası düzeyde etkinlik gösteren STK'lar ortaya çıkmıştır. Özellikle Avrupa Birliği tarafından verilen hibeler ve kurumsal kapasiteyi geliştirmeye yönelik eğitimlere ek olarak özel sektör ve devlet tarafından verilen hibeler sayesinde STK'lar iyi bir ivme yakalamıştır.

Bir ÷lkede demokrasinin kurumsallaşması ve demokrasi k÷lt÷r÷n÷n gelişimi o ÷lkedeki sivil toplumun varlığı ve niteliğıyle doğrudan ilişkilidir. Demokratik bir hukuk devletinin varlığı sivil toplumun güvencesi olduğu gibi sivil toplum da devletin demokrasi ve hukuk içinde kalarak meşruiyetinin güçlendirilmesi adına önemli bir rol oynamaktadır. Sistemin meşruiyetinin devamı adına sivil toplum vazgeçilmezdir. Hükümet politikalarının halk tarafından benimsenmesi, yada yanlış politikaların düzeltilmesinde sivil toplum ara bir mekanizma olarak önemli bir rol oynamaktadır.

Sivil toplum kuruluşları üyelerinde sosyal sorumluluk bilincinin oluşmasında, ortak karar alma yeteneğinin gelişmesinde, farklı düşünce ve çözüm yollarına sahip bireylerin uzlaşma yeteneğini elde etmeleri adına bir okul görevi görmektedir. Farklı ilgi alanlarına sahip, belli alanlarda uzmanlaşmış yapıların varlığı toplumda çoğulculuğun ve demokratik yapının garantisidir.

Türkiye’de demokratikleşme alttan gelen bir talep yada zorlama sonucu değil devlet eliyle gerçekleşmiştir. Demokrasinin yerleşmesi ve kökleşmesi bireysel bazda demokratik k÷lt÷r÷n öz÷msenmesine bağlıdır. Bu da ancak sivil toplum kuruluşları aracılığıyla, organize olmuş bir toplumsal yapıyla mümkündür.

Demokrasi ve sivil toplum birbirini besleyen iki kavram olarak bir diğeri zorunlu kılmaktadır. Türkiye demokrasi ve sivil toplumun gelişmişliği yönüyle önemli bir mesafe almış olsa da, diğeri gelişmiş ÷lkelerle karşılaştırıldığında daha alınacak yol olduğu gör÷lmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUMUN TARİHSEL VE TEORİK TEMELLERİ

1.Sivil Toplum Kavramının Kökeni

Köken olarak sivil kelimesi Latince'dir. Civilis kelimesinden diğer dillere geçmiştir. Anlam olarak uygar, şehirde yaşayan halk, kırsal kesimde yaşayan halkın karşısı anlamlarını ifade eder. İngilizce ve Fransızca'ya "civil" olarak geçmiştir. Bu dillerdeki anlamı ülkede yaşayan insan, ülkenin vatandaşı, silahlı kuvvetler mensupları harici ve dinle bağlantısı olmayan birey anlamındadır.(Korkmaz,Acar,2010:4)

İlk kez Eski Yunan'da, Aristo tarafından kullanılan sivil toplum kavramı günümüzde siyaset biliminde çok sık kullanılan bir kavramdır. Bu kavram Batı dünyasının sosyal ve fikri gelişim sürecinde birçok düşünür tarafında farklı zamanlarda farklı biçimlerde tanımlanmıştır. (Duman, 2008:348)

Sivil toplum (koinonia politike) kavramı Aristo tarafından site devleti(polis) anlamında kullanılmıştır. Bu devlet, bireyi kuralların denetimine alan ve barışçıl ideal bir yönetimi içeren politik toplumu ifade eder. Aristo'dan modern toplumdaki doğal hukuk oluşuncaya kadar, sivil olanla siyasal olan eş anlamda kullanılmıştır. Bu süre zarfında sivil toplum kavramı devletle özdeş anlamda ve karşılıklı olarak kullanılmıştır. Çiçero ise kavramı "societas civilis" olarak "devlet"le eş anlamlı olarak kullanmıştır (Çaha, 1996:20).

Bu iki kavram 18.yüzyılın ortalarına kadar eş anlamlı olarak birbirinin yerine kullanılmıştır. (Dursun,1999:86)Modern siyasal teorinin birçok kavramında olduğu gibi, sivil toplum kavramı da köken olarak eski Yunan'a kadar götürülebilir.(Aktay, 2005:9)

Kavramının dayandığı en temel kaynağın Aristoteles'in "Politika" adlı eseri olduğu söylenebilir. Aristo bu eserinde 'Polis'i tüm toplulukların en yücresi ve en yüksek iyiliğe ulaşmak isteyenini olduğunu belirtir ve bunu 'siyasi toplum'la eş anlamlı olarak kullanır. Burada sivil toplum ve devlet özdeş anlamdadır ve aynı zamanda ilkel

olmayan, medeni anlamlarını ifade etmektedir. Aristo “Politika” adlı eserinde sivil toplum kavramını ‘koinonia politike’ şeklinde kullanmıştır. Anlam olarak yasalarla belirlenmiş kurallar sistemi içinde özgür ve eşit kabul edilen yurttaşlardan oluşan siyasal toplum olarak tanımlanmıştır. Aristo’dan Ortaçağın sonuna kadar ‘devlet’ ve ‘sivil toplum’ ayrılmaz bir birliktelik içinde olmakla beraber Ortaçağ boyunca birbirlerine karşıt durumda ayrılmaz bir bütün içinde yer almadıklarından ortaçağda sivil toplumdan bahsedilemez.(Çaha,Acar 2010:8)

Türkçe’de ise batı dillerine benzer olarak asker olmayan, asker sınıfından olmayan, üniformasız ya da özel bir giysi giymemiş kişileri ifade eder. Bu kullanım, örneğin İngilizce’de de benzerlik gösterir. Anlam olarak ‘civil service’, askeri ya da dini ‘hizmetler’ den farklı olan, devlet memurluğu ve bürokrasiyi ifade eder. Genel anlamda batı düşünce geleneğinde sivil, devlet ya da kamu karşısında, özel kişiyi ve toplumu ifade eder. (Tunçay, 1998:xiii)

‘Sivil’ en genel ifadeyle askeri ya da dini gücü barındırmayan bunların yaptırım gücüne haiz olmayan kişidir. Kavramının İngilizce’ye girdiği dönemde devletin dışında toplumla ilişkili olan halktan oluşan anlamında kullanılmıştır.“Civilis” kökünden türeyen kavram toplumu ya da kişiyi eğiterek yaşam standartlarını geliştirmek anlamını ifade eder. Aynı kökten gelen “civilization” ise dilimizde medeniyet karşılığına sahiptir. (Korkmaz, Acar,2010:4)

İngilizcede ve Batı dillerinde civil, civics gibi kavramların kökeni Türkçede kent ya da şehir anlamındaki ‘city’dir. Aynı kökten gelen bir diğer kavram olan civilisation; Türkçedeki “uygarlık” ve “medeniyet”e karşılık gelmektedir. Arapça kökenli olup Türkçe’de de kullanılan Medeniyet ve medeni gibi kavramlar ‘Medine’den gelir. Medîne Arapçada şehir demektir. Bu durumda evrensel anlamda medeniyetin kentten çıkarak geliştiğini ortaya koymaktadır.(Belge,2003:2).

Sivil toplum, sosyolojik bir kavramdır ve toplumun sivil niteliğini vurgular. Köken olarak Latince’dir ve toplumu oluşturan sivil ve sivil olmayan unsurları akla getirir. Latince "civillis" kelimesinden türeyen kavram yurttaş, yurttaş haklarına ilişkin bir alanı ifade etmek için kullanılır. (Yıldırım,2004:46)

Sivil kelimesi kavramsal olarak ele alındığında asker sınıfının dışında olan üniforma taşımayan bir kesimi ifade eder. Sivil ve toplum kelimelerinin bir araya gelerek sivil toplum kavramının oluşması bir takım siyasal ve toplumsal olayların neticesinde olmuştur. On yedinci ve on sekizinci yüzyıllar sivil toplum kavramının içeriğinin değiştiği ve farklı bir anlam kazandığı zaman aralığı olmuştur. Kavram ‘doğa’ durumundan “uygarlık’a geçişi ifade eden şehirde yaşamının getirmiş olduğu hak ve hürriyetleri ifade etme amacıyla kullanılmaya başlamıştır. Günümüzdeyse asker olmayan ya da askeri yönetimden arındırılmış toplum anlamına gelmemektedir.(Abay pdf:2007)

Sivil toplum en başta gönüllü kendi desteklerine sahip kendi kendine oluşan bir yapıdır. Devlet ve özel alan arasında sosyal bir yapıyı temsil eder. Bu yapı, yasal düzen veya ortak kurallar dizisi gibi, özgürlüklerin ve özerkliklerin güvencesi olan kurumsallaşmış bir temel üzerinde yükselir. Sivil toplum, hem devlet iktidarını sınırladığı gibi, iktidarı, hukuk içinde kaldığı sürece, meşrulaştıran bir güce sahiptir. Her ne kadar, sivil toplum devletten özerk olmayı gerektirse de yabancılaşmayı zorunlu kılmaz. Yani, sivil toplum devlete ve iktidara karşı mesafeli ama otoriteye saygılıdır.(Sarıbay,2000:448)

Bir başka açıdan sivil toplum, demokratik sistem ve yapılanmayı, toplumsal katılım temeline oturtur. Toplumsal farklılaşmayı sağlayarak, yaygın toplumsal örgütlenmelerin yolunu açar. Temel hak ve yükümlülükleri topluma yayarak “devletin şekillendirmediği, kendi inisiyatif, farklılık ve renkliliğine terk ettiği devlet dışı bir alanı ifade eder.(Çaha,2008:20)

Sivil toplum hakkındaki tartışmalar, Eski Yunan'a dayanır ve ilk kez Aristo'da karşımıza çıkar. Aristo "Politika" adlı eserinde sivil toplum kavramını ilk defa "koinonia politike" olarak ortaya atmıştır. Bu kavramla anlattığı, yasalarla belirlenmiş kurallar sistemi içindeki özgür ve eşit kabul edilen yurttaşların oluşturduğu politik, ahlaki bir toplum olarak tanımlanmıştır. Aynı kavram Latinceye "societas civilis" olarak geçmiştir. Fakat devlet ya da siyasal toplumdan ayrı ve ona karşıt bir sivil toplumu ifade etmez. Çünkü bu dönemde sivil toplum-siyasal toplum ayrımı henüz yoktur devlet ve siyasal toplumla eş anlama sahiptir.(Usta,2006:7)

Sivil toplum orta çağın sonlarına göre biçimlenmeye başlamıştır.12. yüzyıl da ticaretin gelişmesiyle esnaf, tüccar gibi kentsel unsurlar ortaya çıkmış, feodal sistem içinde ekonomik özerklikleri ortaya çıkan bu kentsel unsurların yaşadıkları şehirlerin yönetiminde geniş yönetsel özerklik kazanmalarıyla ortaya çıkmıştır.(Duman,2003:348)

Sivil toplum Fransız Devriminden sonra maddi hayata, siyasal toplum ise devletle ilişkili felsefe ve doktrinlere karşılık gelecek bir şekilde irdelenmiştir. Ülkemizde sivil toplumla ilgili tanımlar yapılırken, çoğu zaman kavramın askeri olmayan yönü vurgulanmıştır. Oysa sivil toplum asker karşıtı ve devletsiz bir toplum demek değildir. Sivil toplumu devletten tamamen bağımsız düşünülemez, zira sivil toplum ancak politik toplumla birlikte bir anlam ifade eder.(Anbarlı,1999:27)

Sivil toplumun tarihi çok eskilere dayansa da bu günkü anlamını sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan siyasal ve toplumsal olaylardan sonra almıştır. Batı dünyasındaki Rönesanstan sonra ortaya çıkan gelişmeler ve değişmeler sonucu ulus devletler ile birlikte katılımcı ve özgürlükçü bir yaşam arayışları başlamıştır.(Arslan,1999:14)

Modern anlamdaki sivil toplum ilk kez Adam Ferguson 1767 de ortaya atılmıştır ve Fergusonun sivil toplum anlayışı Hegel ve Marks gibi düşünürler tarafından tek taraflı ve ön yargılı olmakla eleştirilmiştir. Hegel ve Marks sivil toplumu burjuva ve bireyci bir dünya görüşü olarak görmüşlerdir. Hem Liberalizm hem de sosyalizm zıt kutupları temsil etseler de sivil toplumu siyasi alanın antitezi olarak görmüşlerdir. Liberalizm, sivil toplumu bireysel özgürlüklerin sözleşmeyle güvence altına alındığı sağlam bir alan olarak görürken, sosyalist bakış açısı ise baskı ve sınıf ayrılığının bir ifadesi olarak görmektedir.(Sivil Toplum İşbaşında 2007)

20. yy sonlarına doğru liberalizmin yükselişi, doğu blokunu çökmesiyle küreselleşme ve muhalif hareketlerin tıkanması ve sosyal demokrasinin gerilemesi neticesinde sivil toplum kavramı üzerinde ciddi tartışmalar başlamıştır. Bu tartışmalarda örgütlülük, kendi kendini üretme devletten kopma ve bağımsızlaşma, şiddet karşıtlığı siyasal topluma müdahil olma yada nötr kalma gibi konular ön plana çıkmıştır

2.Sivil Toplumun Tanımı

Sivil toplumun kavramının karşıtı çoğu kere yanlış anlaşılmaktadır. Sivil toplumun karşıtı askeri toplum değildir. Etimolojik olarak bakıldığında kavram “medeni” olana, yani Şehir adabına ait olanı anlatır. Bunun karşıtı da “gayrı medeni”dir. Bu açıdan bakıldığında “sivil toplum”daki “sivil”in kökü şehir hayatının beraberinde getirdiği hakları ve yükümlölükleri ifade eder ve kavramın başlangıç noktası olarak şehirlilik adabının-bir bakıma-sistematikleştirilmesi olan Justinien’in ‘Corpus Juris Civilis’i alınabilir. Bu hukuk kodu Roma’da ve Bizans’ta Şehir ilişkileri çerçevesinde teşekköl eden bir hukuk düzeninin ifadesidir (Mardin, 2008:9)

Sivil toplum kavramı Antik Yunandan günümüze birçok düşünür tarafından tartışılmakla birlikte tam olarak tanım ve anlamı üzerinde bir fikir birliğı oluşturulamamıştır. Tanımı ve anlamı üzerinde uzlaşılammış böyle bir kavramın algılanışında farklılıkların olması da çok doğaldır. İşte karmaşa içinde kavramın farklı boyutları farklı akımlarca değerlendirilmiş, farklı yorumlanmış ve sivil toplum, kimi düşünürlere göre devlet karşıtı hatta yıkıcı bir rol oynarken kimilerine göre ise aşkın devlete ve medeniyete giden yolda vazgeçilmez bir unsur olarak değerlendirilmiştir. (Korkmaz, Acar,2010:5,)

Aristo’dan Hobbes, Locke, Rousseau, Montesquie, Machiavelli, Ferguson, Paine, Hegel, Marks, Durkheim, Weber ve Gramsci’ye kadar uzanan bir düşünürler silsilesi sivil toplum kavramını düşünsel ve işlevsel boyutta irdelemişler. Fakat Antik çağdan yeniçağı kadar devam eden dönemde devlet ve sivil toplum arasında bir ayırım yapılmamış bir farklılık ortaya konulmamıştır.(Doğan,2001: 9)

18 yüzyıla kadar sivil toplum ve devlet ve siyasal toplumla aynı anlamda kullanılmıştır. Sivil toplumla ilgili tartışmaların kökeni eski Yunan’a Aristo’ya dayandırılabilir. Sivil toplum konusundaki tartışmaların tarihinin Eski Yunan’a kadar götürölmesi mümkündür. Sivil toplum kavramıyla ilk kez Aristo’nun eserlerinde karşılaşmaktayız.(Duman, 2003: 348)

Ülkemizde ve dünyada sivil toplum konusunda yapılan tartışmalara baktığımızda sivil toplum dediğimiz şey, 1980'li yıllarda Orta ve Doğu Avrupa'daki siyasal gelişmeler bağlamında yeniden gündeme gelen üzerinde yazılıp çizilmeye başlanan bir kavram mıdır sorusu akla gelmektedir. (Dursun, 1999:85)

Sivil toplum, popülerleşme trendinde olan, özellikle akademisyenler, siyasetçiler ve entelektüellerin tarafından çokça kullanılan, fakat ne anlama geldiği pek belli olmayan, o yüzden hem akademik, hem kamusal düzlemde zaman zaman meşhur olup, bazen de kaybolan bir kavram, bir klişedir, yoksa 21. Yüzyıla damgasını vuracak en önemli kavramlarından biri mi olacaktır? (Keyman, 2004:1)

Sivil toplum konusundaki tartışmalara baktığımızda, çoğunlukla, demokrasi, devlet-toplum, devlet-sivil toplum etkileşimi, sivil toplumun piyasa ile olan etkileşimi çerçevesinde devam etmektedir. Batı'da 12.yüzyıl ile 19.yüzyıl arasında yaşanan değişim ve dönüşümler sonucu sivil toplum kavramı bugünkü modern dünyada kullanıldığı anlamı kazanmıştır. Kentsel bir gelişimin bir sonucu olarak 17.yüzyılın sonu ve 18.yüzyılın başından itibaren Batı dünyasında yaşanan ekonomik ve sosyal gelişme ve değişimler, kısacası "sanayi toplumu" nu hazırlayan ve meydana getiren dönüşümler, sivil toplumun kavramsallaştırılmasının temelini teşkil eder. Merkezi yönetimlerin gelişmesi, sanayinin gelişimi ile birlikte iş bölümünün karmaşıklaşması, pazar ekonomisi, toprak, emek ve sermayenin ticarileşmesi gibi gelişmeler aile ve devlete ek olarak üçüncü bir alan olarak sivil toplum kavramını ortaya çıkarmıştır.(Duman, 2008:348)

Sivil toplum kavramı tarihi süreç içerisinde, sivil toplum-devlet aynılığı, devlet sivil karşıtlığı ve nihayet devletten bağımsız, devletin otoritesine ve gücüne alternatif çoğulcu, kendi kendini örgütleyen bir yapıya doğru evrilmiştir (Dursun, 1999:87)

Sivil toplum birçok akademisyen ve düşünür tarafından farklı yönleriyle tanımlanmış, bu tanımlamalarda sivil toplumun farklı yönlerine vurgu yapılmıştır. Bunlara göz atacak olursak: Sivil toplum devletin denetimin ve baskısından uzaktır. Devlet otoritesinin belirleyici olmadığı bir düzlemde, birey ya da grupların devletin izin olmadan, kovuştur korkusunda ve ekonomik baskılardan uzak ve büyük ölçüde özgür ve

bağımsız olarak hareket ederek tutum ve politika belirleyip, sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunabildikleri, rızaya dayalı ilişki, etkinlik ve kurumların oluşturulabildiği bir alandır. (Atar, 1997:98)

Sivil toplum ve devlet birbirini tamamlayan iki farklı alandır. Sivil toplumun geliştiği toplumlarda devletin topluma tahakkümü yoktur. Devlet araçsal hale gelir bireylere hizmet ederek onların temel haklarını korur. Sivil toplumun zayıf, güçsüz olduğu toplumlarda her türlü siyasi, iktisadi ve ideolojik güç devletin elinde toplanmıştır. Sivil toplum denince bireysel özgürlükler maksimize edilmiş, katılım yaygınlaşmış ve katılım mekanizmaları oluşmuştur. Bireyler ve toplumun kendi kaderlerini tayin etme haklarına sahip oldukları, demokratik bir toplum ve hukuk devleti anlaşılır. Farklılaşma, örgütlenme ve bağımsız hareket edebilme sivil toplumun ön koşuludur. (Çaha, 2004:246)

Sivil toplum özel bireyler tarafından kurulan ya da oluşturulan, siyasi otoriteden bağımsız, otonom birlikler ve grupların alanıdır. İş çevreleri, kulüpler, aileler vb. yapılardan oluşur. Bireyler, birlikler sivil toplum alanında, siyasi otoritenin keyfi müdahalesinden uzak özgür ve serbest bir şekilde örgütlenerek faaliyet gösterirler. Bireyle devlet arasında bir ara yapıdır. Etnik, dini ve diğer gönüllü birliklerden oluşur. Sivil toplum ve devlet birbirinin karşıtı olarak düşünülür. Birinin alanının genişlemesi diğerinin alanını daraltır. Özerk grup, topluluk ve kurumların alanıdır. Bu gruplar etnik, dini, fıkri veya hayri nitelikte olabilirler. Sivil toplumun en temel ilkeler gönüllülük ve rızadır.(Yayla, 2005:206)

Hegel sivil toplumu kendini oluşturan bireylerin hayatını devam ettirmesini sağlayacak bütün etkinlikleri içeren, düzeni ve ahengi sağlayacak bir otoriteye sahip, yapı, organize, bir iktisadi sistemi, bir hukuki sistemi olan bir topluluk olarak tanımlar.(Mardin1997:21)

Sivil Toplumla ilgili tartışmalar 16 ve 18 yüzyılda siyasal sistem ve düzen konusundaki tartışmalarla paralel olarak devam etmiş, toprak emek ve sermayenin ticarileşmesi, pazar ekonomisindeki gelişmeler ve yeni keşifler, Amerikan devrimi arasındaki gelişmeler siyasal düzen ve otoritenin sorgulanmasına neden olmuş, kral, devlet, birey, otorite gibi kavramların sorgulanmasına neden olmuştur. (Doğan 2002:40)

Siyasal alandaki tartışmalar 16 ve 19 yüzyıl arasında toplum ve devletin birliği ve devlet toplum ayrılığı olmak üzere iki temel anlayış üzerinde devam etmiştir. Marks ve Gramsci tarafından oluşturulan üçüncü kategoride ise sivil toplum ve devleti özdeş görmüş, diğer bir grup ise bireyi önceleyen bir tutum sahibi olmuşlardır. Siyasi düşünce tarihinde ikinci grup düşünürü farklı kılan ise birey ve toplumu devlete karşı özerkleştirmeleridir. Bu gruptaki düşünürler sivil toplum-siyasal toplum, sivil alan-siyasal alan ayrımını yapmışlardır.(Doğan 2002:40)

18. yüzyılla birlikte sivil toplum kavramında bir kırılma gözlemlenmektedir. Bu yüzyılda hâkim olan düşüncede sivil toplum, kent yaşamı ve ticari faaliyetlerin geliştiği, çoğulcu, devlet tarafından asimile edilmemiş ve aile sınırları dışında gerçekleşen bireysel faaliyetlerin yer aldığı toplum olarak kabul edilmektedir. Adam Ferguson sivil toplumu barbar hareketlerin en az olduğu, düşünce yani beyinlerin sanat ve edebiyatla münevverleştiği toplum olarak kullanmıştır.(Tosun 2001:37)

Sivil toplum, otoriteyi ve devlet iktidarını sınırlayan, aynı zamanda hukuka dayalı olduğunda devletin otoritesini meşrulaştırıcı tamamen gönüllü, devlete karşı özerk, özel alan ile devlet arasında bulunan organize sosyal bir yapı olarak kendini gösterir. Hukuki bir yapı ve ortak kurallar dizisine sahip olup özerkliklerin güvencesine sahip bir yapıdadır. Sivil toplum gelinen noktada devletten bağımsız olmakla beraber devleti gereksiz gören ona rakip bir yapıda değildir. Devletten bağımsız olması devlete karşı olduğu anlamında değildir, otoriteye saygılıdır. (Sarıbay 2000:448)

Sivil toplum kavramı 19 yüzyıl boyunca gündemde olmuş fakat yirminci yüzyılın başlarından itibaren Batı Avrupa’da sivil toplumun yerini temsili demokrasinin almaya başlamasıyla eski önemini yitirmiştir. Bu yüzyılda daha çok hukuksal düzenlemeler, demokrasinin kurumları siyasal katılımın şekli kurumları, hukuksal düzenlemeler, demokratik kurum ve kuruluşlar tartışma gündemini işgal etmiştir. Yirminci yüzyılın başlarında ise Batı Avrupa ülkelerinde liberal demokrasi ile ilgili tartışma ve gelişmeler vatandaşların bireysel katılımını önemseyen demokrasinin galibiyeti ile neticelenmiştir. Bireyler kamusal alana vatandaş olarak girmişlerdir. Dini,

ekonomik, kültürel, ideolojik, sınıfsal farklılıklar ve pratikler özel alanla sınırlanmışlardır.(Çaha,2008 Makaleler)

3.Sivil Toplum Kavramının Gelişimi

Kavramların anlamak için tarihsel ve etimolojik kökenlerini geriye doğru takip etmek önemli ve doğru bir yol olsa da ‘sivil toplum’ kavramı için bu yol bir miktar zordur. Sivil toplum’ kavramı üzerindeki temel mutabakat devlete ait olanın tam tersini, devlet inisiyatifi altında olmayan halk inisiyatiflerini ifade etmesidir. Hâlbuki çıkış noktasına baktığımızda sivil toplum kavramı tam da aksi bir anlamda kullanılmıştır(Aktay, 2005:9)

Doğal hukukçular arasındaki dikotomi devlet ve sivil toplum arasında değil doğa durumuyla sivil ve politik toplum arasındadır. Sivil toplum politik toplumdan tamamen ayrı bir kuramsal statüye sahip değildir. İnsanlar yaptıkları bir toplumsal sözleşme ile doğa halinden, sivil ve politik topluma, yani siyasi toplum tarafından yönetilen devleti olan topluma geçmişlerdir.(Duman, 2008:349)

Ünlü liberal düşünür Adam Smith’e göre pazar, arz ve talep yasalarına göre, görülmez bir elin kılavuzluğunda işler. Bu sistem kendi dinamikleri içinde işlediği takdirde bütün insanların yararına sonuçlar üretecek bir yapıdır. Avcılık, toprağa bağımlılık, tarımsal ve ticari dönemi yaşayan insanlık en son olarak sivil toplum dönemini yaşar. Sivil toplum alanı devlet tarafından müdahale edilmemesi gereken ticari, devletin dışında farklı bir alandır.(Duman, 2008:352)

Adam Ferguson ise sivil toplumu, bireylerin beyinlerinin ve düşüncelerinin kültür sanat ve edebiyatla aydınlandığı barbar hareketlerin en az olduğu toplum anlamında kullanılmıştır (Korkmaz, 2008:15 Akt.Acar 2010)

Sözleşmeci düşünürlerin sivil toplumu ve siyasal toplumu aynı anlamda kullanmalarına karşın sivil toplum ve devlet ayrımını ilk olarak yapan sivil toplumu ayrı bir alan olarak kullanan ilk düşünür Hegel’dir. (Çaha, 1996:28).

Sivil toplum ve devlet arasındaki ilişkiyi Hegel öncesi ve sonrası olarak incelemek mümkündür. Hegel ile birlikte sivil toplum ve devlet aynı olguları değil birbirlerinin karşısı anlamları ifade eden kavramlar haline gelmiştir.(Dursun, 1999:86)

Hegel’de sivil toplum siyasal toplum öncesi doğa durumu olarak açıklanan siyasal toplum dönemini ifade etmek için kullanılır ve doğal hukukçulardaki doğa durumu-sivil ve siyasal toplum ayrılığı yerini sivil toplum-devlet ayrılığına bırakır (Duman, 2008:352)

Karl Marks’ta sivil toplumla ilgili farklı bir yaklaşım sergileyen önemli bir düşündürdür. Marks Hegel’in diyalektik yöntemini ters çevirmiştir. Marks, Sivil toplum ve devletin iki ayrı birim olarak görülmesi sonucunda devlette iktisadi faaliyetlere ve bu faaliyetleri düzenleyenlere “boyun eğme” boyutunun fark edilmesini engellediğini ifade eder. Yani Marks’ta sivil toplum olumsuz bir anlamı ifade eder. (Aktay, 2005:11)

Marksist literatürde sivil toplum kavramının olumlu anlamda kullanımı, İtalyan Komünist Partisi kuramcısı Antonio Gramsci’yle birlikte başlamıştır. Gramsci, devlet ve sivil toplum ayrımını yapar. Gramsci, Hegel ile Marx arasında bir orta yol takip ederek sivil toplum ve siyasal toplumu uzlaştırmayı amaçlamıştır. (Yılmaz, 2001:332)

Jürgen Habermas, geleneksel, sivil toplum-siyasal toplum ikiliğini üçlü bir modelle: siyasal toplum, ekonomik toplum ve sivil toplum temelinde üç boyutlu bir toplum modelini üretmek açıklamıştır.(Duman, 2008:356-35)

Devlet ve sivil toplum arasında birbirinin zıttına işleyen bir ilişki söz konusudur. Birinin gücünün ve etkinliğinin artışı diğerinin azalışını netice verir. Duruş olarak sivil toplumdan yana olanlar, sivil toplumun siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda güçlendirilmesi gerektiğini savunurlar. Siyasal alanda, toplumun kara alma süreçlerine ve yönetime katılma mekanizmaları kurulmalı ve güçlendirilmelidir. Örgütlenme özgürlüğü sağlanmalı ve desteklenmelidir. Devletin, temel misyonu siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda hakemlik rolü olmalıdır (Yılmaz, 1997:91)

1990’lı yıllarda küreselleşme olgusu yaygınlaşmış ve bütün dünyada hissedilmeye başlamıştır. Küreselleşme, sermayenin uluslararası hareketliliğini ve akışkanlığını artırmış, ticaret serbestleşmiş ve devletin sosyal, siyasal, kültürel ve

ekonomik alanlarda etkisi azalmış, devletin küçültülmesini benimseyen neo-liberal politikalar revaç bulmuştur. İletişim ve bilişim teknolojisinde teknolojilerinde devrim meydana gelmiş, internet vasıtasıyla bilgiye ulaşımı artırması sonucunda toplum bir bilişim toplumu halini almıştır. Bu gelişmelere paralel olarak sivil toplum yeniden güncellik ve etkinlik kazanmıştır.(Yıldırım, 2004:232)

Küreselleşme olgusu ulus-devleti uluslararası alanda ve yerel özerklik doğrultusunda törpüleyerek, uluslararası örgütlerin ve yerel yönetimlerin etkisinin artmasını netice vermiştir. Küreselleşme neticesinde uluslar büyük problemleri çözemeyecek kadar küçük, küçük problemleri çözemeyecek kadar büyük bir yapı halini almıştır. Bu durum sivil toplumu gerekli kılmakta ve yer açmaktadır. Aynı zamanda bu durum sivil toplumun sorumluluğunu da artırmıştır. (Giddens, 2000a;25)

Kamu yönetimi maliyetlerinin yüksek olması, özellikle de sosyal güvenlik sektöründe yaşanan finansal sıkıntılar gönüllü yardımlaşma organizasyonlarının önemini artırmıştır. Üçüncü sektör olarak da adlandırılan sivil toplumun önemi artmış ve gündeme daha çok gelmesine neden olmuştur.(Al, 2002:167-168)

Bilgi toplumu olarak nitelenen toplum modelinde, kafa ve fikirle iş üreten bilgi işçileri, geleneksel işçilere göre daha az yıpranmaya maruz kalmışlardır. Bedenen ve ruh açısından iş yapabilir olan bu insanlar emekliliklerinde de üretkenliklerini kaybetmemektedirler. Bu yıllarda gönüllü organizasyonlarda görev alma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bu kaynakta üçüncü sektör olarak adlandırılan bu yapının, ekonomik ve sosyal açıdan öne çıkmasına ve aynı zamanda da çokça tartışılmasına yol açmıştır (Al, 2002:169)

Bilişim ve haberleşme teknolojilerinin gelişmesi sonucunda bilgi edinme kaynaklarının çeşitlenmesi ve artması sonucunda sivil toplum ile bürokrasi arasındaki etkileşim artırmıştır. Bunun neticesinde halkın değerlendirme ve şikâyetlerini bürokrasiye ve siyasete iletme fırsatı ortaya çıkmıştır. Bu durum, hesap vermeyen, vermek istemeyen devletin, fiziksel ve şekilsel görünümü olan bürokratik yapı, sivil toplumun taleplerine karşı daha açık ve şeffaf olmak, otoriterlikten ve hantallıktan vazgeçmek zorunda kalmıştır. (Eryılmaz, 2002:214)

Bilgi teknolojilerindeki gelişmeler, e-posta yoluyla haberleşme imkânı zaman mekân farkını ortadan kaldırmış karşılıklı iletişim imkânı, siyasal partiler ve vatandaşlar açısından e-demokrasiyi gündeme getirmiştir. Bu yenilikler sivil toplumun siyasal toplumun karar alma süreçlerine katılım imkânı sağlamıştır. Bu kolay ve hızlı katılım imkânlarının ortaya çıkışı “yönetişim” kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. (Duran,2005:199-202)

Günümüzde sivil toplumun güçlenmesi için gerekli bazı temel şartlar vardır. Bunlar: toplumsal yapıda meydana gelen farklılaşmalara saygı gösterilerek imkân sağlanması, tamamen gönüllü ve rızaya dayalı bir şekilde örgütlere katılma ve faaliyette bulunma, siyasete ve karar alma mekanizmalarına katım haklarının garanti altına alınması ve bu örgütlerin devlete ve hükümete karşı otonom bir statüye sahip olmalarıdır. Sivil toplumun kendi içinde demokratik bir nitelik göstermesi de önemli diğer bir şarttır. (Duman, 2008:357-358)

Eski Yunan kökenli olup Latinceye “societas civilis” olarak aktarılan sivil toplum kavramı, devlet ya da siyasal toplumdan farklı ve ondan bağımsız bir yapıyı tanımlamaz. Sivil ve siyasal olanın bir tutulduğu bu anlayışta sivil toplum, devlet ve siyasal toplumla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Kavram modern dünyada kazandığı anlam ve içeriği sanayi toplumu döneminde kazanmış olması yönüyle sivil toplum etrafındaki tartışmalar on yedinci yüzyılın sonlarıyla on sekizinci yüzyılın başlarına rastlar. Bu yüzyıllarda toprak, emek ve sermayenin ticarileşmiş, Pazar ekonomisi gelişmiş genişlemiş, yeni keşifler ile İngiliz ve Amerikan devrimleri meydana gelmiştir. Bütün bu gelişmeler mevcut siyasal düzen ve otoritenin sorgulanmasını netice vermiştir. İşte bu süreçte sivil toplum kavramının kapsam ve içeriği modern anlamını kazanmıştır.

4.Sivil Toplumun Modern Anlamı

Modern sivil toplumun temeli olan yurttaş kavramının tanımına bakacak olursak; sivil, siyasal ve sosyal yönlerini ayrı ayrı ele almamız gerekir. Yurttaş bireysel özgürlük ve kişi hakları için zorunlu olan konuşma, düşünce ve inanç özgürlüğü, mülkiyete sahip olma hakkı, sözleşme yapma hakkı, adalet ve başkalarına karşı kendi haklarını savunma hakkı gibi, hakların bileşkesi olan sivil bir unsurdur. Aynı zaman da yurttaş, toplumun

temel yapıtaşı olması yönüyle, siyasal otorite ile birlikte siyasal iktidarın kullanımına katılma hakkı olan siyasi bir unsurdur. Ekonomik kalkınma ve güvenlik hakkı ile toplumda yerleşmiş standartlara uygun olarak uygar bir şekilde yaşamını sürdürme hakkına sahip sosyal bir unsurdur. (Marshall,1973:72)

Modern sivil toplumun içeriğini çoğulculuk, kamusalılık, özellik ve yasallık oluşturur. Devlet ve sivil toplum arasındaki demokratik ilişki, mantıksal olarak ancak hiçbir toplumsal kesimin hâkim iktidar olmamasıyla; dolayısıyla hiçbir hâkim ideolojinin (ya da tek hakikatin) rehberliğine ihtiyaç duyulmamasıyla mümkün olabilir. Bu anlamda, sivil toplum içindeki topluluklar için, çoğulculuk, onların birbirine karşı özerkliklerini; kamusalılık, birbirlerine karşı sorumluluklarını; özellik, birbirlerine karşı bireyselliklerini; yasallık ise, tabi olacakları ortak çerçeveleri sağlar (Sarıbay; 1994:141)

20. yüzyılın modern refah toplumunda genel oy hakkı gibi sivil özgürlüklerin toplumun geneline ve tüm üyelerine yaygınlaştırılması modern sivil toplumun temel şartıdır. Yurttaşlık düşüncesi de ulus-devlet sürecinin bir sonucu olarak, modern sivil toplumun olmazsa olmaz koşulu sayılmaktadır.(Seligman,1992:113)

Batılı toplumlarda sivil toplum toplumun evrim sürecinde devlet ile devlet dışı alan arasındaki farklılaşma ve ayrışmanın ortaya çıkardığı, aile ve klân sınırları dışında kalan, devletten ayırık, ekonomik, dinsel, entellektüel veya siyasi kurumların bileşimini içeren bir toplumsal parçayı anlatır.(Shils,1991:4)

Batı Avrupa'nın sosyal tarihinde, ticaret hayatı 12.yüzyıldan başlayarak gelişmiş ve feodalizimden feodal-sonrası topluma geçiş gerçekleşmiştir. Sivil toplum, o güne kadar olandan farklı olarak kendisi ile devlet arasındaki ilişkilerin farklı bir biçimine sahip olan ve bağlantılarını etkili bir şekilde sürdüren kurumlar dizisidir. Sivil toplumun bir diğer boyutu ise felsefi boyutudur. Kendini ortaya çıkaran maddi koşulların düşünsel öncülleri olan felsefecilerin temel tartışma temalarından biridir. Felsefedeki bir tartışma konusu olarak sivil toplum düşüncesi ise, devletten farklı aynı zamanda belirgin olarak da ondan özerk bir toplumsal yaşamın varlığı üzerine temellendirilmiştir. (Tosun,2001:56)

Sivil toplum kavramını somut sosyal hareketler bütünü olarak, bir sosyal teori kategorisi olarak ve siyasal bir program olarak ele alınabilir.(Bozoki,Sükösd,1993:224)

Sivil toplum, ortak hedef ve amaçlar etrafında bir araya gelmiş örgütlü bireylerin oluşturdukları çeşitli türden sosyal hareketlere verilen genel bir addır. Bunu yanında kavram, sosyal teoriyle ilgili çalışmaların bir alt kategorisi olarak ta değerlendirilir. Bir diğer bakış açısı ise sivil toplum, insanlığın toplumsallaşmasının başlangıcından beri üzerinde kafa yorduğu ideal yaşam biçiminin sürmesi için gerekli ortam nedir sorusunun yanıtı olarak takdim edilen siyasal bir projedir.(Walzer,1992:37)

Sivil toplum kavramı Batı toplumlarına has toplumsal-felsefi ve siyasal değerleri özetlemek için kullanılan bir kavramdır. Tarihsel süreç içerisinde farklı anlamlar kazanarak gelişimin sürdürmüş bir kavramdır. Bu kavramı her yönüyle kapsayabilecek bir tanımlama yapmanın zorluğuna rağmen, çoğu zaman devletin kontrolü dışındaki haneler, kitle iletişim araçları, piyasa, gönüllü kuruluşlar ve sosyal hareketler gibi toplumsal ilişkileri ifade eder.(Keane,1993:23)

Modern anlamda sivil toplum, devletin politikaları ve uygulamalarına alternatif söylemler geliştirebilme yeterliliğine sahip olan, ekonomik, ideolojik ve örgütsel yeterliliğe sahip sosyal grupları temsil eder. Bu gruplar, resmi otoritenin politikalarını etkileyebilecek, sınırlayacak, yeniden oluşturacak, gücü temsil eder. Sivil toplumun temel eksenini 1960 sonrasında ortaya özellikle çevreciler ve feministler oluşturur. Özellikle feministler eşitliği, farklılığı ve otonomiye söylemlerinin temeline koyarak sivil toplumun şekillenmesinde önemli rol oynamışlardır.(Bayhan,2005:6)

Yurttaşlık sadece sivil ve siyasal hakların değil, aynı zamanda sosyoekonomik isteklerin de yaygınlaşması sonucunu getirir. Bu açıdan bakıldığında, sosyalist merkezi-doğu Avrupası ile devletin hayatın her alanına müdahale ettiği doğu ülkelerinde yurttaşlığın sadece sosyal yönünün ön plana çıktığı, siyasal ve sivil yönlerinin yadsındığı bir sivil toplum modelinin var olduğu söylenebilir. Merkezi ve doğu Avrupa'daki rejimlerde bağımsız yurttaş yapılanmaları ve toplumsal hareketler yaygındır. Bunun nedeni siyasi otoritenin iktidarın dağılımı konusunda gerçek bir çoğulculuğu önleme çabasıdır.(Kean,1993:13)

Söz konusu bölgelerde 1980'lerin sonunda, sivil toplumu yeniden canlandırma amaçlı yaygınlaşan hareketlerin aslında yurttaşlığın siyasal ve sivil modellerinin yerleştirilerek, evrensel yurttaşlık ilkelerine ulaşma isteği taşıdığı söylenebilir. (Tosun,2001:51)Sivil toplum kavramının modern dönemdeki global yeniden doğuşu,

birbirleriyle yalından ilişkili bazı krizler bağlanımda açıklanmaya çalışılır. (Splichal,1994:114)

Sivil toplumun özerk olması devletin demokratikleşmesi ve sivil toplumun gelişimi açısından son derece önemlidir. Bu anlamda sivil toplum ve devlet, birbirinin lehinde etki eden olumlu olarak diğerinin gelişmesini sağlayan iki ayrı yapıdır. Devlet güçlü siyasal ve hukuksal kurumları ile sivil toplum içinde meydana gelebilecek olumsuzlukları kargaşaları giderirken, sivil toplum da devletin yanlış politika ve uygulamalarını düzenler, bu politika ve uygulamaların olumlu olumsuz yönlerini ortaya koyarak, sivil toplum unsurlarının lehine dönüştürür. (Çaha, 1996:37-39)

Sivil toplum kavramını yüzyıllar boyu aileden devlete uzanan yelpazede çeşitli ilişki, örgüt veya toplumsal grupları belirtmek için kullanılmasını ve kavramın anlam çoğulculuğunu tarih içindeki değişimi açısından sivil toplum bir medenilik anlayışını, Batı Avrupa'nın toplumsal tarihindeki çok önemli bir sosyal tarih aşamasını ve tarih felsefesi alanında bir tartışma konusunu ifade eder.(Mardin,1983:18)

Sivil toplum bir medenilik anlayışı olarak, toplumların medenileşme süreçleriyle ilgili olup, sivil toplumun, toplumun "sivilleştiği" son noktaya kadar bunun daha da büyümesini ve devam etmesini ifade eder.(Krishan,1993:3)

Atina 'polisinde' veya Roma 'Cumhuriyet'inde medenileşme, vatandaşlığın köle olmayan erkekler ve bazen de kadınlarla alakalı olarak bireylerin ilişkilerini hukuk sistemi içerisinde tartışma yoluyla halletmeleriyle ilgilidir. Aynı zamanda medeni ve şehirli tavırların yaygın görünümü ile kendini belli eder. Sivil toplum, üyelerinin birbirlerine karşı davranışlarında medeniliğin var olduğu toplum olarak tanımlanır.(Shils,1991:25)

Medeni tutum ve davranışlar bireylerin birbirlerine karşı, devlete karşı topluma karşı tutum ve davranışlarını, topluluklar arası ilişkileri ve topluluğun birey ve devletle olan ilişkilerini düzenler. Devletin medenileşmesi ise devletin, bireysel ilgilere, karşılıklı anlaşmalara, özel haklara ve mülkiyetin gerçekleşmesine imkân sağlamasıyla açıklanabilir.(Splichal, Sparks,1994:27)

Sivil toplum, bireylerin ve oluşturdukları örgütlerin sahip oldukları değerleri maksimize etmek için birbirleriyle rekabet halinde oldukları bir alanın varlığına dayanan, tarihi süreç içinde gelişerek değişmiş bir toplum biçimidir. Fakat en önemli ön koşul ise aralarında uzlaşmış olmalarıdır.(Zbigniew,1991:132)

Sivil toplum devletin dışında “kapitalist şirketlerin ve ataerkil ailelerin egemen olduğu, bir alandır. En soyut anlamıyla üyeleri öncelikle devlet dışı ekonomik ve kültürel üretim, ev yaşamı ve gönüllü birlikler ile uğraşan ve gerçekleştirdiği faaliyetler ile devlet kurumları üzerinde her çeşit baskı ve denetim uygulayarak kendi kimliklerini koruyan ve dönüştüren kurumların oluşturduğu bir bütündür. Sivil toplum, siyasal iktidarın başından hiç eksilmemesi gereken bir bela olmalıdır. (Kean,1994:37)

Sivil toplumun unsurları nelerdir sorusuna verilecek cevap özerk seçmenlere sahip olmasıdır. Periyodik seçimlerde genel oy desteğı arayan rekabetçi siyasal partiler, bireylerin ve kurumların özgürlüğünü koruyacak bağımsız bir yargı, yönetimin faaliyetleri hakkında sivil toplumu bilgilendirecek serbest basın kuruluşlarını gönüllü birlikler, akademik çalışma- eğitim- araştırma ve yayınlama özgürlüğü sivil toplumun ana unsurlarıdır.(Tosun,2001:61)

Modern sivil toplumun üç temel unsuru olarak eşitlik, yasallık ve kamusalılık sayılabilir. Özel hukuk, sivil-siyasal-toplumsal eşitlik ve haklara dayanması nedeniyle yasallık, özerk, kendi kendini oluşturan gönüllü birlikleri kapsamaması nedeniyle çoğulculuk, iletişim alanları, kamu katılımı, siyasal iradenin ve toplumsal normların doğuşunu, çatışmasını ve bunlara ilişkin düşüncelerin ifade edilmesini içerdığı için de kamusalılık ile eşanlamlı olarak değerlendirilir.(Cohen ve Arato ,1994:255)

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ, SİVİL TOPLUM VE DEVLET İLİŞKİSİ

1.Kavramsal Olarak Demokrasi

Siyaset biliminde birçok kavramın kökeninin Eski Yunan'a dayandığı gibi demokrasi kavramı da Grekçedir. “Halk” anlamına gelen “demos” ile “iktidar” anlamına gelen “kratos” kelimelerinden oluşur. Halkın kendini yönetmesi anlamını gelmektedir. Demokrasi, toplumu teşkil eden yurttaşların, seçtikleri temsilcileri aracılığıyla kendilerini yönetmeleri olarak tanımlanabilir. Antik Yunan'da küçük kent devletlerinde doğrudan demokrasi uygulanmıştır. 20 yaşın üstündeki erkekler oy verme yeterliliğine sahip vatandaş” olarak kabul edilerek oy kullanmışlardır. Bu tarz yönetime katılımı ile oluşan demokrasiye kent-devleti demokrasisi denilebilir. Bu tür demokrasi, sınırlı mekân ve nüfus ile homojen bir toplum yapısında uygulanmıştır. Hâlbuki çağdaş, çoğulcu, temsili demokrasilerde ise, her birey doğal biçimde tanımlanmış, hak ve özgürlüklere sahiptir. (Köker, 1992:162)

Demokrasi, toplumun yapı taşı olan yurttaşların, temsilciler yoluyla kendilerini yönetmeleridir. Demokrasi, güçler ayrılığını, bireysel hakların güvence altına alınmasını ve özel yaşamın korunmasının güvencesidir. Demokraside, fikirlerin ve çıkarların çeşitliliği ve çoğulculuk esastır. Çeşitliliğe ve farklılıklara saygı, çoğunluğun azınlıklar üzerindeki baskısının önlenmesi demokrasiyi diğer rejimlerden farklı kılar.(Bayhan, 2005: 146–147)

Demokrasiye var eden siyasal hakların yanında, sivil toplumun ruhu olan medeni haklardır. Siyasi haklarla medeni hakların birbirini tamamlaması durumunda, demokrasi ile sivil toplum örtüşmüş olur. (Sarıbay, 1998: 32)

Demokratik kültürü oluşturan hoşgörü, ılımlılık, uzlaşma, karşıt görüşlere saygı gibi değerlerin toplumda karşılık bulması ve idari yapıda da yaygınlaştırılmasında sivil toplum önemli rol oynar. Farklı sosyal kimlikler, yöneticilerin keyfiliklerini sınırlandırmakla beraber kendine güvenen, inisiyatif alabilen erdemli vatandaşların yetişmesine de katkıda sağlar.(Tosun,2005:29)

Demokrasi'nin birçok tanımından biriside, yöneticileri değiştirmek için anayasaya uygun düzenli olarak değişiklik yapmayı sağlayan bir siyaset sistemidir diyebiliriz. Vatandaşlardan oluşan seçmenlerin, siyasal iktidar için yarışan siyasetçiler arasında bir seçme yaparak ülke yönetimi ve önemli kararları etkilemesine imkân sağlayan mekanizmadır.(Lipset.1986:25)Ulus-devletler heterojen bir yapıya sahiptir. Farklılıkların temsili için, modern demokratik devletin farkı, siyasal yarıştır.(Dahl, 1993:23)

Demokrasiyi sadece halkın temsilcilerini seçmek için seçimden seçime oy verdiği sistem olarak anlamak yanlıştır. Demokrasi; insan hakları, azınlıkların korunması, devletin ve ekonomik iktidar merkezlerinin iktidarının hukukla sınırlandırılması gerekir. Siyasi kurumlar açısından ise iktidarın saygı duyması gerektiği temel hakların kabulü, yöneticiler ve siyasetlerinin toplumsal temsiliyeti ve yurttaşlık, yani hukuk üstüne kurulu bir topluluğa aidiyet bilinci gereklidir. (Touraine, 1992:358-360)

Demokrasi; çoğulculuk, şeffaflık ve katılımcılık temellerinde yükselen bir sistemdir. Yurttaşların özgürlük ve egemenliklerinin yasalara uymak şartıyla kendiliğinden sınırlandırılmasını ve yönetme yetkisinin ve egemenliğin seçilmişlere devredilmesini içerir. Demokraside, güçler ayrılığı, bireysel hakların güvencesi ve özel yaşamın korunması de esastır. Demokrasilerde, fikirlerin ve çıkarların çeşitliliğine saygı duyulur. Çeşitliliğe ve farklılıklara saygı, demokrasinin, çoğunluğun azınlıklar üzerindeki diktatörlüğüyle bağdaşmayacağına kabulüdür. Demokrasilerde azınlıkların ve muhaliflerin var olma, temsil edilme ve kendilerini anlatma hakları mahfuzdur. (Morin, 2000:197-198)

Avrupa'da demokrasi, sosyal tarih sürecinde, ekonomik ve kültürel dönüşüme paralel olarak gelişmiştir. Özellikle şehirlerde gelişen ticaret burjuvazisi, sosyal ve ekonomik yapının değişiminde önemli bir etken olmuştur. Feodalite ve aristokraside doğuştan gelen statüler geçerli olmuştur. Yeni yapılanmada ise kazanılmış statüler önem kazanmıştır. Feodalitedeki serf-senyör ikilisine karşılık şehirli kitleler, ticari ekonominin desteğindeki çoğullaşmayla yeniden tanımlanmıştır. (Bostancı, 1995:46-47)

Demokrasi diğ er rejimler göre daha üstündür       zelim ve kötü otokratların yönetime gelmelerini engellemeye yardımcı olur,vatandaşlarına demokratik olmayan sistemlerin sağlayamadığı pek çok temel hakkı sağlar,vatandaşlarına mümkün olan alternatiflerinden daha geniş bir kişisel özgürlük alanı sağlar,insanların kendi temel çıkarlarını korumalarına yardımcı olur, insanlara kendi kaderlerini kendi tayin etmeleri için azami fırsat verir,ahlaki sorumlulukların yerine getirilmesi için azami fırsat tanır,insani gelişimi mümkün olan herhangi bir alternatifinden daha çok destekler,göreceli olarak daha çok politik eşitlik sağlar,modern demokrasiler bir biriyle sava maz ve demokratik olan ülkeler demokratik olmayanlara göre genelde daha zengindir.” (Dahl, 1993:49-62)

Toplumsal yapıdaki gelişmeler sonucu halkın yönetime daha çok katılma isteğine temsili demokrasi cevap verememektedir. Katılımcı demokrasi toplumu oluşturan bireylerin kendilerini ve toplumu ilgilendiren kararların oluşumu aşamasında söz ve eylemleriyle sürece katılma karar alıcıları etkileme imkânı verir. Ortak karar almak için seçimler dışında yöntem belirlenmesine ihtiyaç duyulması, Katılımcı demokrasi Siyasal olmayan kararlara fikir söyleme, eylemler gerçekleştirme, bilgi talep etme, bireyleri eğitme gibi yönleriyle temsili demokrasiden ayrılır.( ukurbayır, 2002:13).

2.Demokrasi Kavramının Gelişimi

Demokrasinin gelişiminde kentleşme, keşifler, Rönesans ve Reform hareketleri, Sek larizasyon, Aydınlanma  ağı, Pozitivizm, Milliyetçilik, Liberalizm gibi tarihsel toplumsal dönüşümler önemli roller oynamışlardır. Demokrasinin gelişim çizgisinde en temel özellik, demokrasinin vazgeçilmez özelliği olan “aktif halk” olgusunu meydana getirmesidir.(Bostancı,1995:47)

Giddens’a göre demokrasinin popüler hale gelmesi, toplumsal ve ekonomik değişmelere bağlı olarak şöyle açıklamaktadır: Öncelikle demokrasi, ekonomik bir sistem olan rekabetçi kapitalizm ile paralel gitme eğilimindedir. Bunun yanında kapitalizm, kendisinin bir servet ve zenginlik yaratma mekanizması olarak komünizmden daha üstün görmektedir. Bunun yanında küreselleşme arttıkça ve insanlar kendi gündelik yaşamlarını farklı ülke ve topluluklarla kıyasladık a, kendilerinin nasıl

yönetildiklerine dair daha iyi bir değerlendirme imkânına sahip olabilmektedirler. Bu da daha fazla demokrasi talep edilmesine neden olmaktadır. Üçüncü önemli etken ise, medyanın, özellikle televizyonun etkisidir. Uydu ve kablolu televizyon yayınları sayesinde siyasi otorite vatandaşların izledikleri programları denetleyememektedirler. (Giddens, 2000:364-365)

İnsanlık Tarihi, demokratikleşme çabalarıyla doludur. Kadimden bu yana insanların ortak yaşam süreçlerinde ortaya çıkan değişmelerin ve düzenlemelerin hemen hemen tamamının merkezinde “demokratikleşme” çabaları mevcuttur. “Demokrasi” ve ‘demokratikleşme’ kavramı uzun tarihi yolculuğunda insanlar için hep bir ideal olmuş ve günümüze kadar birçok sosyal bir evrim geçirerek gelmiştir. ‘Demokrasi’ kavramına toplumdan topluma hatta insandan insana bile farklı anlamlar yüklenmiştir. Çoğu zaman tüm sosyal problemlerin ilacı olarak görülmüştür. Demosun ne anlama geldiği Yunanca’da bile tam net değildir. Aristo demokrasiyi, "iyi kent-site" anlamına gelebilecek politeia’nın bozulmuş, yozlaşmış biçimidir şeklinde ifade etmiştir. Bunun anlamı, Aristo’nun demokrasi tanımının içinde yer alan demosun, birçok bileşeni mevcuttur. Terim yalnızca yığınları, kalabalıkları değil, yoksulları da kapsar ve ayrıca (bencillik, kanunsuzluk veya başkaca) kusurlarla nitelenen yığınları veya yoksulları da bu terimin içine dâhil eder. (Sartori,1996:22).

Demokrasi kelimesi en net ifadesiyle “halk iktidarı” anlamına gelmektedir. (Ural,1988:2) Demokrasi konusunda bilimsel bir metodoloji kullanarak çalışma yapmış ilk düşünür Platondur. Platon’a göre demokrasi, En az iyi olan siyasal düzendir; çünkü demokrasi bir kitlenin egemenliğine çok çabuk dönüşebilme potansiyeline sahip olması yönüyle en kötü siyasal sistem olan zorbalığa götürebilir. Platon, demokrasi “Çok hoş güzel bir sistemdir, anarşik ve rengârenktir, eşit olanlara ve olmayanlara aynı şekilde ve ayırım yapmaksızın, bir tür eşitlik atfeder.” der. Aristoteles ise demokrasiyi, en iyi siyasal düzen saydığı politeianın bir sapmaması olarak ifadelendirir. Ona göre demokrasi yoksulların yani yurttaşların bir kısmının haklarını korur, diğer sapkın kamu düzenleri gibi genelin yararını korumaz. Kant, cumhuriyetçi ve demokratik teşkilatlanma veya anayasa arasındaki bir karışıklığa düzenleme getiriyor ve sürekli barışta devlet şekillerinin iki farklı prensibe göre bölünebileceğini ifade eder. Kant’a göre devlet (civitas) biçimleri, iktidarı elde bulunduranlar açısından, bir de iktidarı elde bulunduranların halkı yönetme biçimi bakımından değerlendirilebilir: formae imperii

bakımından ki bunlar otokrasi, aristokrasi ve demokrasidir ve formae regiminis bakımından ki bunlar da teşkilatlanmayla, yani bir kitlenin bir halk olmasını sağlayan genel istemenin edimiyle ilgilidir. İşte devletin elinde bulundurduğu iktidarı kullanma biçimine göre, iki yönetim biçimi vardır: cumhuriyetçilik ve despotizm (Kuçuradi, 1998: 21)

Buradan da anlaşılacağı üzere büyük düşünürlerin demokrasiye yükledikleri anlam ve ondan beklentileri çok büyük olmasına karşın mesafeli yaklaştıkları yönleri de bulunmaktadır. Her an zorbalığa dönüşebilecek kitlelerin bir araya gelme yönü en büyük kuşkularından birisidir. Bundan dolayı istenen ve gerçekleşmesi umut edilen bu düşünce çoğu kez bireylerin ve toplumların anlamsız ve aşırı hırslarının kurbanı olmuştur. Demokratikleşme sürecinde dünya çok ilginç gelişmelere tanıklık etmiş, demokrasi için mücadele verdiğini iddia eden devletlerin birçok kez büyük demokrasi ihlalleri yaptığı görülmüştür.

Toplumlar demokrasiye farklı anlamlar yüklemektedirler. (Tosun, 2001: 95)Demokrasinin en temel özelliklerinden biri “toplumsal farklılaşma” dır. Demokrasi kavramının gerçek anlamda vücut kazanabilmesinin en temel şartı da farklılıkların ortaya çıkıp ahenkli bir şekilde beraberce varlıklarını devam ettirebilmesinden geçmektedir. (Çaha, 1999: 28) Farklılık insan olmanın beraberinde getirdiği en temel şarttır. Her insan farklıdır ve kendine özgü yaratılıştan itibaren taşıdığı bir takım kodlara sahiptir. İnsanlar ve devletlerarası ilişkiler ve düzenlemelerde bu esas göz önünde bulundurulursa demokrasi sağlıklı bir şekilde yoluna devam edebilir. Genelde yaşanan en temel problem farklılıkların gücü elinde bulunduranlar tarafından kabullenilememesinden kaynaklanmaktadır. “Demokrasi başta siyasal farklılaşma olmak üzere, ideolojik, kültürel, etnik, cinsiyet veya yaşam felsefesine dayalı her tür farklılığı bir zenginlik olarak kabul etmektedir.”(Çaha, 1999: 29) Her ne kadar Cumhuriyetler farklılaşmayı toplumun bölünmesi ve parçalanması hatta yıkılması olarak görse de, demokrasi farklılaşmayı temsilin güçlenmesi ve siyasal anlamda zenginleşmeyi sağlaması adına çok önemli bir konuma koymaktadır.

Sosyoloji de tüm kuramlar açıklanırken tarihsel dönemler içerisinde yaşadığı değişme ve olgunlaşma süreçleriyle birlikte ele alınır. Demokrasi kavramını da yorumlanırken, insanlığın başlangıcına kadar dönüp ilk temellerinden itibaren ele almak

konunun anlaşılması adına fayda sağlayacaktır. Demokrasi kavramının, Antik Yunan döneminden günümüze kadar çok ilginç ve bir o kadar da anlaşılması oldukça güç olan karışık bir süreç geçirdiğini görmekteyiz.(Kabasakal, 2008: 40).

İslam tarihinde Hz. Muhammed döneminde oluşturulan istişare mekanizması günümüz demokrasi tabiriyle katılımın o günkü karşılığıdır ve çok iyi bir şekilde sağlanmıştır. Öyle ki Uhut Savaşında, kaybedilme pahasına da olsa genel kanaate uyularak halkın düşüncesine ne kadar önem verildiği gözler önüne serilmiştir. Bununla birlikte dört halife döneminde halifelerin seçimle başa gelmesi ve ülkeyi yönetirken halkın katılımını da sağlaması dönemin şartlarında başka bir devlette yaşanmayan demokratik tutumlardır. Yine Emevi döneminde yaşanan bir takım problemler farklılıkların engellendiğinde ortaya çıkacak toplumsal travmaların boyutlarını gözler önüne sermektedir ki ortaya çıkardığı problemler günümüze kadar derinleşerek gelmiştir. Kısaca günümüzde de İslam Devletleri içerisinde tam anlamıyla demokrasinin olmayışının nedeni İslam dini değildir. İslam devletlerinin başındaki idarecilerin İslami açıdan hiçbir meşruiyeti ve yeterliliği de bulunmamaktadır. Olası anti demokratik tutumlar birinci dereceden sorumlusu başta ki idarecilerdir, İslam dini değildir. (Çizakça, 2002: 114)

3.Demokratikleşme ve Sivil Toplum

Toplumlar bir sosyal ilişkiler ve örgütler ağıdır. Toplumların sürekliliğini devam ettirebilmeleri ancak toplumu oluşturan birey, grup ve toplulukların asgari müşterekte birleşebilmelerine ve aynı zamanda birbirlerinin haklarına saygı gösterebilmelerine bağlıdır.

Sosyolojik açıdan toplum, yapısı ve işleyişi açısından iki kategoride incelenir. Bu bağlamda, Tönnies toplumu, “cemaat ve cemiyet”; Durkheim “mekanik dayanışma” ve “organik dayanışma”;Cooley “birincil ilişkilere dayalı toplum” ve “ikincil ilişkilere dayalı toplum” olarak sınıflandırmışlardır. Kırsal hayat tarzını niteleyen “cemaat” yapısında; “biz” duygusunun hâkimdir. Kapalı ekonomik yapı, birincil ilişkiler ve homojen nüfus yapısı vardır. 'Cemiyet' ise kentsel hayatı işaret eder. Bu yapıda ise, biz duygusu yerine bireysellik, farklılaşma ve artan işbölümü, ikincil ilişkiler ve heterojen nüfus yapısı söz konusudur.(Bayhan,1996:91)

‘Kentlileşme süreciyle cemaat tipi yapı yerini cemiyet tipi yapıya bırakır. Cemaat” tipi yapıda parti ve ideoloji bir mezhep ve kabile gibi algılanır. Toplumsal yapı, bölge, mezhep, tarikat, feodalite, kabile, etnik grup veya ideolojik çatışmalara sürüklenebilir. Toplumda sorunları rasyonel uzlaşmalarla çözmek ve demokratik siyasi mekanizmayı işletmek mümkün olmamaktadır. Cemiyet” tipi toplumsal yapıda ise, bölge, mezhep, tarikat, etnik grup, ideoloji gibi değerler farklı tarzda ve biçimde korunur fakat sosyal ve kültürel faaliyetlerle birbirine bağlanırlar.’(Akyol,1997:199-200)

Sivil toplum, liberal toplumlarda baskıcı rejimlere göre daha kolay ve hızlı gelişir. Bunun nedeni modern toplumlarda bireysel hak ve özgürlükler ve özel mülkiyet temel değer olarak kabul edilir ve devletin hukukla sınırlandırılmış olmasıdır. Batılı demokratik rejimlerde devletin faaliyetleri hukukla sınırlandırılmıştır. Bu tür devletler kendi kendine ayakta durabilen, özerk gruplar ve gönüllü örgütlenmelere ihtiyaç duyar. Bu ülkelerde sivil toplum, demokratik yönetimlerin ellerindeki iktidarı kötüye kullanma potansiyellerini kamusal bir kontrol mekanizması oluşturarak denetim altında tutar. (Gönenç,2001:47)

Modern devlet, sivil yani uygar toplum üzerine üzerinde yükselir. Bu nedenle sivil toplum sadece demokratik devletle değil modern devletin tüm türleriyle örtüşür. Sivil toplum ile demokratikleşme arasında mutlak bir paralellik yoktur.(Erözden, 2004:67)

Sivil toplum bireylerin özgür iradeleriyle oluşturdukları örgütlerin yaşam alanı bulunduğu alandır. Sivil toplum ve demokrasi, birbirlerini tamamlayan ve geliştiren birbirlerinin varlığına ihtiyaç duyan iki olgudur. Demokraside nihai güç halk çoğunluğundadır. Egemenlik ulusun iradesindedir. Halka doğrudan veya seçilmiş temsilcileri aracılığıyla hükümet çalışmalarını denetleme imkânı veren bir sistem ve örgütlenme tarzıdır. (Yıldırım,2004:94)

Bünyesinde anti-demokratik eğilim ve tutkulara sahip sivil toplum yapıları demokratik niteliktekilerle birlikte var olabilir. Dolayısıyla sivil toplumun varlığı tek başına bu alanın demokratikliğini ve demokratikleşme konusunda öncü fonksiyonlarla donatılmış olduğunu göstermez.(Tosun, 2005:130)

Sistemin demokratikleşmesi sivil toplum devlet ilişkisinin sağlıklı bir nitelik kazanması açısından ihtiyaç duyulan temel unsur karşılıklı güven ortamının oluşturulması ve bu duygunun pekiştirilmesidir. Bireylerin ve kurumların aralarında karşılıklı güven duygusuna sahip olmaları, aradaki işbirliği ve dayanışmayı artıracak ve güçlendirecektir. Güven duygusu, üyelerinin ortaklaşa kabul ettikleri normlara dayalı, düzenli, dürüst ve ortak çalışma kültürüne sahip bir toplumda ortaya çıkabilir. Güven, "korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma ve bağlanma duygusu" şeklinde tanımlanmaktadır. Güven, her iki tarafın, diğer tarafın onun zayıflığını istismar etmeyeceğinden emin olması durumudur.(İnam,2003:17)

Sivil toplum çoğulcu yapısıyla demokrasinin ön koşuludur ancak sivil toplumun olması demokrasinin de olduğu anlamına gelmez. Yani sivil toplumun varlığı demokrasi için gerekli olmakla beraber yeter şart değildir. Demokratik bir sistemin gelişmesi, sivil toplumun gelişmesiyle beraber, devletin ve siyasetin demokratikleşmesine de bağlıdır. Bu anlamda sivil toplum, demokrasilerde çoğunluğun diktatoryasının önündeki tek engeldir. (Keyman, 2004:3)

Sivil toplumun ülkelerin demokratikleşme süreçlerinde mutlak anlamda demokratikleşme sürecinin olumlu katkıda bulunup bulunmadığı tartışmalıdır. Sivil toplumu demokratikleşmeye yaptığı en temel katkı, farklılıkların total bir kimliğe bürünmesini önlemek ve farklılıkların korunabilmesidir. Sivil toplum uzlaşamayan, taviz vermeyen, maksimalist, çıkar gruplarından oluşuyorsa yada antidemokratik amaç ve yöntemleri içeriyorsa, bu tip bir sivil toplum yapısının demokratikleşmeye pozitif katkı sağlaması mümkün değildir.

Sivil toplumun demokratik sürece ve olumlu katkı yapabilmesi için demokrasinin siyasal ve kültürel boyutuna, yani demokratik bir devletin varlığına bağlıdır. Devlet ve sivil toplum arasında karşılıklı bir ihtiyaç ve bağımlılık söz konusudur. Demokratik bir devletin de varlığını meşru bir zeminde sürdürebilmesi için demokratik sivil toplumun varlığına olan ihtiyacı kaçınılmazdır. Bu ihtiyaçların karşılıklı kabulü ve gerektirdiklerinin yerine getirilmesi, demokratikleşme sürecinin başarılı olması açısından kaçınılmazdır. (Tosun,1998:284)

Sivil toplum içindeki dinamizm ve hareketlilik, aralarındaki birleşme, örgütlenme, çeşitlilik ve çoğulculuk oranında, modern devletin despotik potansiyelini

kullanma imkânı zorlaşır. Sivil toplumun demokrasiye katkısı örgütlenmelerin sayısından çok çeşitliliğinden çok aralarında kuracakları demokratik ilişkilere ve kendi içlerinde demokrasi kültürünü ne kadar özümstediklerine bağlıdır.(Köker,2004: 93-104)

Sivil toplumun demokratik potansiyeli, içinde bulunduğu ülkedeki siyasal kurumsallaşma, demokratik değerlerin güçlü veya zayıf olması, kültürel iklimi ve insan malzemesiyle birebir ilişkilidir. Sivil toplumun demokratik potansiyelini kullanabilmesi için, siyasal ve kültürel alanlarda demokrasiye ihtiyacı vardır. Bunun yanında demokratik bir devletin varlığını sürdürebilmesi için demokratik sivil toplumun varlığına ihtiyacı vardır. Sivil toplum ve devletin karşılıklı olarak bu ihtiyaçların varlığını kabul etmesi demokratik sürecin başarısını artırır.(Tosun,2005:140)

Günümüzde sivil toplum demokrasinin, demokraside sivil toplumun varlığı şartına bağlanmış durumdadır. Zira temel hak ve özgürlüklerin tanınıp güvence altına alınması demokrasinin olmazsa olmaz şartlarından biridir. Hem devlet hem de sivil toplum açısından demokratik bir siyasal yapı, ancak demokratik siyasal kültürün hem fertler hem de kurumlar tarafından içselleştirildiği bir kültürel iklimde mümkündür.(Türküne,2003: 364)

Demokrasi, siyasi bir sistem olarak insan haklarının gerçekleştirildiği düzen anlamına gelir. Demokratik sistemde, insanların yalnız kendilerinin değil aynı zamanda başkalarının haklarını savunabilirler. Kişinin kendi hak ve özgürlüklerinin farklı kesimlerle beraber var olabilmesi ancak demokratik rejimlerde mümkündür. Bir toplumda demokrasinin en temel göstergelerinden biri de aktif bir sivil toplumun o ülkede var olmasıdır. (Yıldırım, 2004: 96–97)

Çoğulcu demokrasilerde halkın katılımı esastır. Katılımcılığın sağlanması da dernek, vakıf, sendika gibi sivil toplum kuruluşları gibi sivil toplum kuruluşları aracılığıyla gerçekleşir. Çoğulculuğun ve katılımcılığın ağırlanmasında STK'lar çok önemli bir işlev yürütmekte ve bu tür yapılara büyük işler düşmektedir (Yıldırım, 2004: 113)

Sivil toplum demokrasinin ön koşuludur ve gelişimlerini örgütlerin niteliği belirler. Tüm aracı kurum ve örgütlenmeler sivil toplum ve demokrasinin önünde engel

oluşturmaz. Demokratikleşme” ve “sivil toplum”, birbirleriyle örtüşür ve karşılıklı olarak birbirlerini olumlu yönde etkilerler. Gönüllülük, özerklik, siyasal katkı sağlama, kendi kaynaklarına sahiplik, siyasal liderlerin yetişmesine imkân sağlama, siyasal otoriteyi sınırlandırıcı bir rol oynama ve siyasal iktidarın meşrulaştırılmasına katkıda bulunma gibi birçok hususiyetler demokrasi ve sivil toplumun birbiriyle örtüşen yönleridir. (Karadağ,2005: 70)

Sivil toplumun demokratik bir işlev üstlenebilmesi için devletten ahlaki ve siyasal açıdan daha güçlü ve daha belirleyici olması şarttır. Bu anlamda siyaset biliminde rejimler sivil topluma yer açması, tamamen yasaklaması ya da serbest güçlü bir sivil toplum oluşumuna imkan sağlamasına göre ‘demokratik’, ‘totaliter’ ya da ‘otoriter’ rejimler olarak sınıflandırılır. Rejimin demokratik olmasının en temel şartı güçlü bir sivil toplum yapılanmasına imkân sağlamasıdır.(Çaha, 2007: 125)

Sivil toplumu sadece siyasal sistemin demokratikleştirilmesi, bireysel hak ve özgürlüklerin yaşama geçirilmesi ve güvence altına alınması bağlamında ele almak yanlıştır. Bütün bunlarla beraber bir ülkedeki devlet-toplum-birey ilişkilerinin katılımcı demokrasi temelinde yapılandırılmasında da önemli bir rol oynar. Sivil toplum katılımcı demokratik kültürün toplum içinde kurulması ve benimsetilmesinde temel bir yapıdır. Sivil toplumu sadece STK’lardan oluşan örgütsel bir yapı değildir. (Keyman, 2005: 8)

Sivil toplum kavram ve süreç olarak Avrupa’da ortaya çıkmış zaman içerisinde anlam ve içeriğinde farklılaşmalara uğramıştır. Sivil toplum Avrupa’da demokratikleşme talepleri ile paralel olarak canlanmıştır. Toplumun despotik devletten bağımsız olarak ta var olabileceğinin devletten bağımsız ve hatta devlete karşı bir yaşam alanının bir göstergesidir. Başka bir deyişle sivil toplum, bireysel hak ve özgürlüklerin kazanımı mücadelesi ve totaliter, despotik devletten demokrasiye geçişin anahtarı olarak kabul edilebilir.(Keyman, 2005: 6).

Etkin bir sivil toplum için aydınların, öğretmen, mühendis, işçi gibi mesleki kimliklerin devletin ve siyasal partilerin tabiiyetinden kurtularak, onlardan ayrışması önemlidir. Demokratikleşmeyi engelleyen unsurlardan biriside sivil toplumun bu aşırı siyasallaşmasıdır. Baskı gruplarının, meslek örgütlerinin, medyanın ve sendikaların

özerk olmaması gelişmemiş ülkelerinin ortak özelliğidir. Türkiye’de öğrenci dernekleri, sendikalar, çeşitli çıkar grupları ve meslek odaları gibi birçok sivil kuruluş,1970’lerde sağ ya da sol olarak kutuplaşmışlar, aşırı siyasallaşmışlar ve bu süreç, ideolojik olarak ayrışma ve kutuplaşmayla sonuçlanmıştır. Böylece, sivil toplumu oluşturan grupların kendilerine has kimlikleri, devlet düzeyinde siyasal gücü ele geçirmeye çalışan totaliter politikalarca tamamıyla yutulmuştur. Ancak, 1983 sonrası dönemde geleceğe yönelik devrimci siyasetin zayıflaması ve belirli konular üzerine yoğunlaşan politikaların gelişmesiyle kadınlar, işadamları, mühendisler ve Yeşiller gibi yeni siyasi aktörler ayrılmışlar ve özel taleplerini ifade etmeye başlamışlardır. Demokratikleşme, ancak sosyal hareketlerin kendilerini sınırlandırması sonucunda, sivil toplumun totaliter projelerden özgürleşmesiyle gerçekleşebilir. Toplumsal aktörler doğrunun kendi tekellerinde olduğunu iddia ettiklerinde, karşı hareketler de totaliter siyasal projeler üretirler. Sivil toplumda var olan totaliter eğilimlerin dengelenmesi, ancak kimlik politikalarından etkileşim politikalarına geçişle sağlanabilir (Göle,2000:80-81).

4.Sivil Toplumun Demokrasinin Gelişimine Etkisi

Güçlü bir demokrasinin ön koşullarından biri olan sivil toplum demokrasinin şekillenmesini birçok yönden etkiler. Bu etkilere bakacak olursak:(Karadağ,2005:69-70)

- Sivil toplum, devlet iktidarını sınırlar. Siyasal, ekonomik, kültürel ve ahlaki temellerin kaynağıdır.
- Sivil toplum farklılaşma ve çoğulculuğu içerir. Bu farklılaşma ve çoğulculuk devletin azınlık bir grup tarafından ele geçirilmesinin önünde en büyük engeldir.
- Canlı ve hareketli bir sivil toplum alanı, siyasal partilerin uyarıcı nitelikteki siyasal katılım çabalarını destekler.
- Sivil toplum, yurttaşların, daha iyi olanaklara kavuşmasına yardımcı olur ve toplumsal refahı artırır.
- Yeni siyasal liderlerin yetişmesi için olanak sağlar.
- Sivil toplum vatandaşların moral eğitimini üstlenir. Bireyler arasındaki etkileşimi kamu yararına uygun hale getirmek gayesindedir. Sivil toplum alanı gerekli sorumluluk ve vatandaşlık erdeminin kazanıldığı alandır.
- Demokratik kültürün temeli olan hoşgörü, ılımlılık, uzlaşma istekliliği sivil toplum alanı içinde kazanılır. Karşıt görüşlere, farklılıklara saygı gibi değerlerin

toplumda yayılması ve benimsenmesinde önemli rol oynar.(Orhan ve Oğuzlar,2005:466)

Farklı siyasal alternatifler oluşturma devleti denetleme yetisine sahip sağlıklı bir sivil toplum, demokrasinin konsolidasyonuna ve gelişimine yardımcı olur. Bu nedenle demokratik sürecin her safhasında canlı ve bağımsız ve güçlü bir sivil toplum yapısının önemi büyüktür.(Özbudun, 1999:113)

Demokrasi ve sivil toplum kuruluşları birbirlerinin tamamlayıcısı durumundadırlar. Bir ülkede demokrasinin gelişmiş olması örgütlenme özgürlüğünün de gelişmiş olduğunu gösterir. Böylesi toplumlarda sivil toplum kuruluşları da toplumda yaygınlaşmış durumdadır (Yıldırım, 2004: 113)

5.Demokratik Değerler ve Sivil Toplum

Feodalitenin çözülüşü ve burjuvazinin gelişmesi sürecinde, Batı Avrupa’da on ikinci yüzyıldan itibaren şehirlerin yeniden önem kazanmasıyla birlikte, şehir hayatını düzenleyen Roma Hukuku yeniden kullanılmaya başlanmıştır. Bu anlamda “sivil toplum” terimi, şehir adabını içerir. Yani, sivil toplumdaki sivilin kökü, şehir hayatının beraberinde getirdiği hakları ve yükümlülükleri ifade eder.

Sivil toplumun devlet alanı dışında ayrı bir alan olarak kabul görmesi on sekizinci yüzyıldan sonra olmuştur. Aristo ile başlayıp modern toplumdaki doğal hukukla devam eden geleneğe kadar sivil toplum kavramı, devletle özdeş anlamda kullanılmıştır. Sivil toplum bireylerin, kamusal alanda bir dizi hak ve yükümlülüklerle donatıldıkları bir alan olarak kabul ediliyordu.(Bayhan, 2005:154)

1990'ların siyaset bilimi terminolojisinde toplumların demokratikleşmesi için gösterilen üç önemli yol dikkati çekmektedir. Ekonomik alanda piyasa, siyasal alanda demokrasi, toplumsal alanda demokratik sivil toplumun varlığı ve işlevselliği. Buna göre sivil toplum, ekonomik alanda pazarın, siyasal alanda ise demokrasinin sosyolojik bütünleyicisi durumundadır. Sivil toplumun demokratikleşme sürecindeki bütünleyici ve dengeleyici etkisi özellikle Doğu Avrupa'da ortaya çıkan değişimler, Güney Amerika ve Sahra Altı Afrika ve Tayvan örneklerinde baskı altındaki toplumlarla zorba devlet arasındaki siyasal dengenin sağlanması sürecinde daha net gözlenir. Bu ülkelerde sivil

toplumdan kaynaklanan hareketlerin yayılması demokratikleşme yönündeki toplumsal talebi ve baskıyı arttırmıştır. Devlet ile ekonomi arasında çoğu zaman üçüncü sektör (third sector), ara sektör olarak isimlendirilen sivil toplumun, anarşik bireycilik ile dogmatik devletçilik arasındaki dengeyi sağlamaya yardımcı olması beklenir. Devlet iktidarının sınırları ve meşruluğuna ilişkin tartışmada sosyal kuvvetler olarak ön plâna çıkan sivil toplumdur. Demokrasinin temelini, yurttaşların devlete ve siyasal kurumlara duyduğu güven oluşturur. (Kabasakal,2008:74)

Sivil Toplum, en geniş ifadesiyle devletin resmi kurumlarının dışında var olan ve toplumun hemen her kesimini içine alan bir yapıdır. Sivil Toplum Kuruluşları ise belli alanlarda örgütlenmiş, ilgili alanlarda kendilerine meşru ve daha rahat hayat hakkı elde etme mücadelesi veren ve hakim oldukları alanlarla ilgili insanları bilinçlendirme görevi üstlenen legal yapılardır. Sivil toplum demokrasinin yaşatılması adına çok kilit bir noktada durmaktadır. Devleti özgürlüklerin korunması noktasında markajlayan, zorlayan ve yönlendiren bir potansiyele sahiptirler. Kaldı ki sivil toplumun geliştiği ülkelerde toplumsal çeşitliliğin ve ahengin daha olumlu sonuçları görülmektedir. Sivil toplum meşru yolları kullanarak kendi alanını ve haklarını genişletme yollarına gitmektedir.(Bayhan,2002:8)

Kısaca sivil toplumun güçlü olması demokratik değerlerin daha sağlıklı yaşatılabilmesi anlamına gelebilir. Bu yönü itibariyle demokrasilerin olmazsa olmaz bütünlüyicisi olarak da sivil topluma büyük roller düşmektedir. Çeşitliliğin korunması ve hakların elde edilebilmesinde sivil toplumun devlete uyguladığı baskı ve oluşturduğu kamuoyu çok büyük önem arz etmektedir. Sivil toplum örgütleri toplumsal ve siyasal düzeyde güveni üreten ve yayan kurumlar olarak, devletin meşruluğunu güçlendirir. Yurttaşlar yöneticileri kendilerinin de üye olduğu grupların üyeleri arasından seçtiğinde güven düzeyi yükselecektir.

Güçlü, gelişmiş, demokratik yapılanmaları ve gelenekler içinde barındıran bir sivil toplumun varlığı, devlet-toplum arasındaki ilişkide ikinci tarafın etkinlik kazanmasına neden olabilir. Toplum için devlet yaklaşımının egemenliğini ortaya çıkarır. Ancak aradaki güç dengesi toplumların özelliklerine ve devletin totaliter, kapsayıcı veya baskıcı niteliğine göre değişebilir. Devletin otoriter yapısına karşın, iç dayanışmasını koruyabilen bir örgütlü sivil toplumun varlığı gelecek için bir umut anlamına gelir. Sivil

toplum demokratik yönetimleri kurma ve korumaya katkıda bulunma yanında, devlet içinde yönetim niteliğinin de geliştirilmesine katkıda bulunur (Kabasakal, 2008: 78). Gelişmiş toplumlarda sivil toplum politikaların belirlenmesinde baskın ve yol gösteren bir yapıya sahiptir. Toplumların özellikle demokrasi bağlamında ilerlemesinin en önemli yolu etkin ve güçlü bir sivil toplumun varlığından geçmektedir.

6.Demokrasi Kültürü ve Sivil Toplum

“Bir Toplumun üyelerinin siyasete ilişkin tutum, inanç, duygu ve değer yargılarının oluşturduğu bütüne siyasal kültür denilmektedir” (Turan, 1986:461).Bir toplumdaki siyasal kültür değerleri de sivil toplumun kendi içinde demokratik değerleri benimsemesini ve bu değerlere bağlılığını etkiler. (Duman, 2008:363).

Demokrasinin kurumsallaşması ve bir yaşam ve kültür haline gelmesinde sivil toplum ve devlet ilişkisinin etik bir temele oturması önemlidir. Sivil toplum ve devlet, bu etik temeli bozdukları, ihlal ettikleri durumlarda demokrasinin yerleşmesi ve güçlenmesi sürecine olan katkıları zorlaşır.(Karadağ,2003:45-58).

Sivil toplumdaki farklılıkların halk, toplum, sınıf, cemaat, yurttaşlık gibi farklılıkları düzleştiren bütüncül bir kimliğe büründüren kavramlardan kurtararak farklılıkların kabulü ve korunmasını sağlaması sivil toplumu demokratik kılan unsurların başında gelir. Sivil toplum siyasi topluma, ve kendi içindeki farklılıkları ortadan kaldıracak ideolojik dayatmalardan kaçındığı gibi, devlette sivil topluma bu çeşit dayatmalar yapmaktan kaçınmalıdır. Sivil toplumun demokratik yapısının ve demokratikleştirme işlevinin devam etmesi iç demokrasiyi tam anlamıyla işletilmesiyle mümkündür. (Duman, 2008:363).

Bir ülkenin sahip olduğu siyasal kültür ve sahip olduğu değerler siyasal toplumun, ekonomik toplumun ve sivil toplumun iç ve dış işleyişi üzerinde doğrudan etkisi vardır. Devletin baba olarak kabul edildiği, milletin asker millet olarak tanımlandığı bir anlayışın hakim olduğu bir siyasal kültür ortamı içinde askeri darbelere karşı sivil toplum örgütlerinin militarist tutumları çok da yadırgatıcı değildir.“Demokrasinin demokratikleştirilmesi” sağlam ve doğru bir yurttaşlık kültürünün oluşturulması ve güçlendirilmesiyle mümkündür. Sağlıklı bir yurttaşlık

kültürünün oluşturulması ve beslenmesi sadece devletin ve ekonomik toplumun görev ve sorumluluğu değildir. Aile ve kar amacı gütmeyen kurumlar yani sivil toplum kurumlarına da görev ve sorumluluklar düşmektedir. (Giddens, 2000a:92).

Demokrasi, toplumu oluşturan bireylerin örgütlenmesidir. Demokrasilerde örgütsel işleyişler, organlar ve bireylerin özgür iradeleriyle teşekkül eder. Toplumu oluşturan bireyler kendi geleceklerini, özgür iradeleriyle belirlerler. Demokrasi, bilinçli, haklarının, özgürlüklerinin ve sorumluluklarının farkında olan bireylerin oluşturduğu yönetim biçimidir. (Erol, 1995:1) Sivil toplum, güçlü ve sağlıklı işleyen bir demokrasinin zorunlu ön koşuludur olarak sivil toplumun varlığından söz edilebilir. (Sarıbay, 1998:25)

Avrupa’da sivil toplum demokratikleşme talepleri içinde canlanmıştır. Sivil toplum kavramı, toplumun despot devletten bağımsız bir yaşam alanı olabileceğinin göstergesi devletten bağımsız hatta devlete karşı bir yaşam alanının sembolüdür. Başka bir deyişle sivil toplum, bireysel hak ve özgürlüklerin kazanım mücadelesi, totaliter, despotik devlet yapısından demokrasiye geçişin temel dinamiği olarak değerlendirilebilir. (Keyman, 2005:6)

Bir başka ifadeyle sivil toplum, gönüllü, kendi kendini oluşturan, kendi desteklerine sahip, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında aracı niteliğinde bir sosyal yapılandırma. Sivil toplum, devletten özerk olmayı içerir ama ondan yabancılaşmayı zorunlu kılmaz. (Sarıbay, 1998:29)

Demokrasi, toplumu oluşturan yurttaşların temsilciler yoluyla kendilerini yönetmeleri anlamına gelir. Ayrıca güçler ayrılığı, bireysel hakların güvence altına alınması ve özel yaşamın korunması demokrasiyle mümkündür. Demokrasi, fikirlerin ve çıkarların çeşitliliği büyük bir zenginlik ve gerekliliktir. Çeşitliliğe saygı, demokrasinin çoğunluğun azınlıklar üzerindeki baskı ve diktatörlüğünün önlenmesi adına büyük anlam ifade etmektedir. (Bayhan, 2005:146-147)

Demokrasiye vücut veren siyasal haklar kadar, sivil toplumun ruhu olan medeni haklar da önemlidir. Bunlar birbirini tamamladıklarında, demokrasi ile sivil toplum uyum içinde ve örtüşmüş olacaklardır. (Sarıbay, 1998:32)

“Demokratikleşme” ve “sivil toplum”; amaçları ve hedefleri yönüyle birbiriyle örtüşür. Her iki alanda da gönüllülük, özerklik, siyasal sisteme girdiler sağlama, kendi desteğine sahiplik, siyasal liderlerin yetişmesine imkân verme, siyasal iktidarı sınırlandırıcı bir rol oynama ve gerektiğinde siyasal iktidarın meşrulaştırılmasına katkıda bulunma gibi niteliklerin ve özelliklerin kazanılmasına yardımcı olur.(Karadağ,2005:70)

Sivil toplum, bir ülkede devlet-toplum-birey ilişkilerinin katılımcı demokrasi temelinde kurulmasının da önemli bir aktörü olmasının yanında bireysel hak ve özgürlüklerin yaşama geçirilmesi ve güvence altına alınması veya siyasal sistemin demokratikleştirilmesi süreçlerinin hayata geçirilmesinde de etkilidir. Sivil toplum, sadece sivil toplum kuruluşlarından oluşan örgütsel bir yaşam alanı olmamakla birlikte sivil toplumun ve demokrasinin oluşumu için en önemli unsurlarından birisidir.(Keyman,2005:8)

7.Demokratikleşme Sürecinde Devletin Rolü

“Sivil Toplum ve piyasa devletin çizdiği sınırlar içinde işler. Dolayısıyla birleştirici model içinde devletin konumu, kurulacak toplumsal diyalogun çerçevesini oluşturmaktadır. Devletin sivil toplum ve piyasa ile iletişime geçtiği ortamda merkeziyetçi eğilimlerinden kurtulamaması, hatta bu eğilimin artması durumunda karşımıza istenmedik biçimde bir devlet eliti çıkabilir” (Tosun, 2005:41). Bu durum demokrasinin çok kabullenebileceği bir mesele değildir.

Kuramsal anlamda siyasal alanda yerini alan devlet, sahip olduğu siyasal iktidar aracılığıyla ekonomi, özel alan ve sivil toplum üzerinde de düzenleme, denetleme yetkisini de elinde bulundurmaktadır. Özellikle siyasal alanın daralıp genişlemesinin en temel belirleyicisi siyasal iktidarı kullanma şeklidir. Demokratik veya demokratikleşme yolunda olduğunu iddia eden tüm devletlerin kurucu harcını oluşturan kapitalizm ve ulusçuluk, aynı zamanda modern devletin kendini meşrulaştırma ve sahip olduğu siyasal iktidarı arttırma yollarıdır.

"Toplumsal zemini müsait bulduğu Türkiye gibi ülkelerde, devlet yapısı iki kanalı bilinçli olarak kullanmış ve bir yandan kendini toplumdan farklılaştırırken, öte yandan kendini yeniden üretme cihazlarına sahip bir kimlik geliştirmiştir". Bu durum devletin

görelî özerkliğinin sınırlarıyla kendi yetki alanı içindeki kapitalist birikim ve dağıtım araçlarını kullanarak toplumsal denetimin üstünde ve dışında bir siyasal alan yaratması ve Mahçupyan'ın ifadesiyle "iktidarını kendi mantığının sınırlarına kadar genişletmesi"(Mahçupyan, 1998:122) zihinlerde" devlet toplum için mi var, yoksa devlet için toplum anlayışı mı geçerli?" sorularının uyanmasına yol açar. Diğer yandan devlet-toplum ilişkilerinin ulusçuluk anlayışına dayalı bir yurttaşlık yöntemiyle belirlenmesi, sonuçta soyut ve prototip bir yurttaş imgesinin üretilmesine yol açar (Tosun, 2005: 168). Hem üretim ve dağıtım araçlarının sahibi, hem de soyut yurttaş imgesinin yaratıcısı olarak devletin kamusal ve özel alanlar üzerindeki etkinliği, demokratikleşmenin yönü ve şeklini tayin eder (Kabasakal, 2008: 72)

Devlet demokrasinin gerçekten var olabilmesi adına kendine çizilmiş kuramsal çizgilerin dışında çok yer almamalıdır. Hayatın birçok alanında var olan kurumlara mümkün olduğunca müdahale etmemelidir. Devlet kamu dışında ki alanlarda, özellikle özel alan da insanların yaşantı ve düşüncelerine müdahale etmemelidir. Geçmişte ve günümüzde demokratik değerler bağlamında en köklü toplumlara bakıldığında bunun devletin kendi yetki alanını mümkün olduğunca daraltmasından geçtiğini görebilmekteyiz. Aslında bu gibi toplumların her anlamda tarihte önemli faydalı izler bırakmalarının en önemli nedeni de oluşturdıkları bu rahat ortamdır. (Usta,2006:128)

Demokrasinin tam anlamıyla yaşatılabilmesi için devletin mümkün olduğu kadar özgürlükleri ve farklılıkları güvence altına alması gerekmektedir. Devlet birçok alanda değişimin ve şeffaflığın öncüsü olmalıdır ki, bireyler içinde bulunduğu topluma karşı güven duyabilsinler. Tüm alanlarda devlet; geliştirdiği politikalarla, içinde barındırdığı tüm dil, din, ırk, kültürlerin huzuru ve mutluluğunu hedeflemelidir. Oluşturduğu temsil mekanizmasında herkesin eşit bir şekilde yer alabilmesini sağlamalıdır. Özgürlükler devletin güvencesi altında yaşatılırsa demokratik değerler kendini yaşama şansı bulurlar. Devlet bünyesinde barındırdığı tüm unsurları adil bir şekilde yaşatmaya çalışır ise öncelikli olarak kendi devamlılığını ve gelişimini de sağlamış olur. Mutlu ve huzurlu bireyler daha üretken ve faydalı olabilmektedirler. (Tosun,1998:8)

Türkiye’de sivil toplum kavramı, devletin dışında kalan bir alan olarak anlaşılmış devletin etkinlik alanı, denetimi ve baskısının toplum üyeleri üzerinde belirleyici olmadığı, bireylerin devletin zorbalığını hissetmedikleri militarist zihniyete

mesafeli toplum tipini ifade etmiş ve hep aynı anlamda kullanılmış bir anlam değişikliğine uğramamıştır. Bu anlayış açısından devlet bir baskı mekanizmasıdır. Sivil toplum, özgürleştirici bir doğaya ve potansiyele sahiptir. Devletin dışında kalan alan ise baskıdan uzak, özgür bir alanı temsil eder. (Ercan,2002:72)

Ülkemizde güçlü denilebilecek bir devlete karşın zayıf bir sivil toplum yapısı mevcuttur. Devlet-sivil toplum ilişkisinin niteliğini temelde devlet belirler. Bu nedenle sistemin demokratikleştirilmesi yönündeki taleplerin karşılanıp karşılanmaması ve yapılacak düzenlemelerde devlet merkezi rolü oynamaktadır. Sivil toplum maalesef örgütsel anlamda zayıf ve kurumsal kapasite açısından geliştirilmeye muhtaç olduğundan sistem ve devlet üzerindeki denetim gücü zayıftır. Siyasi toplum üzerindeki bu boşluk Cumhuriyet tarihi boyunca asker tarafından doldurulmuştur.(Tosun,1998:1)

Sivil toplumun var ve güçlü olduğu toplumlarda demokrasinin daha güçlü ve sağlam olduğu bir gerçektir. Aksi durumlarda ise demokrasi devlet müdahalesine açık bir nitelik arz eder. Bu tür yapılarda ise demokratik hareketlerin zamanla otoriter bir yapıya dönüşme olasılıkları son derece yüksektir. Buna bakarak, güçlü bir sivil toplumun demokrasiler için bir zorunluluk olduğunu fakat sivil toplumun tek başına demokrasi için yeterli olmayabileceğini söyleyebiliriz.(Abay,2009:75)

Sivil toplum doğup geliştiği batı siyasi düşüncesinde doğa durumunun karşıtı bir toplumu, yani uygar toplumu ifade eder. Devlette bu toplumsal yapı üzerine bina edildiğinden devletin karşısında değildir.(Erözden,2004: 61-68)

Devlet kurumlar üstü bir kurumdur. Siyasal kuruluşlar içinde en geniş, en gelişmiş, en iyi örgütlenmiş ve en kapsayıcı, içinde küçük büyük birçok kurum ve kuruluşu kapsamından dolayı siyasal kuruluşlar içinde en geniş ve gelişmiş yapıdır. Devlet güçlüdür ve devamlı genişleyen bir yapıdır. Hukuki ve diğer idari yapıların tümünü kapsar. Güçlü olması ve devamlı büyüme istidadı göstermesi yönüyle bireyin ve toplumun özgürlüğünü tehdit eder bir yönde ilerleme göstermektedir. Birey ve toplumun özgürlüklerinin garanti altına alınması açısından sivil toplum devlet ilişkisi siyasi alanda devam eden en önemli tartışma konularından biridir. (Yılmaz,1997:87)

Devletin görevi siyasal ve hukuki düzenlemeler yaparak ve uygulayarak sivil toplum alanında oluşabilecek karmaşa ve karışıklığı önlemektir. Sivil toplumla, siyasi

toplumu temsil eden devlet arasında birbirini dengeleyen bir ilişki söz konusudur. Sivil topluma düşen en temel görev ise devleti etkileyerek keyfiliğe kaymasını ve demokratik dengenin bozulmasını önlemektir. (Tura,2004:53)

Günümüzde toplumların demokratikleşme düzeyi sağlam bir sivil toplum yapısına ve sahip olunan bu sivil toplumun devletle olan ilişkisinin sağlamlığıyla orantılıdır. Bir ülkede sivil toplumun sağlıklı ve güçlü olması o ülkedeki siyasal yapının niteliğiyle birebir ilişkilidir. Çünkü bireylerin bir araya gelerek örgütlenmesine izin verilmeyen bir ülkede sivil toplumun oluşması ve gelişmesi beklenemez. Aynı şekilde ifade özgürlüğü de sivil toplumun temel şartlarından biridir. Bu nedenlerle sivil toplum, liberal değerlere sahip demokratik batı devletlerinde gerçek anlamda gelişip güçlenme zemini bulmuştur. Toplumun tüm alanlarına müdahale eden bir siyasal iktidarın olduğu totaliter toplumlarda sivil toplumun gelişmesine olanak yoktur. Buna rağmen, Orta ve Doğu Avrupa gibi baskıcı rejimlerin hâkim olduğu ülkelerde bile rejimlerin yıkılmasına bu arada sivil toplum kavramının tartışılmaya başlanmasına kadar giden toplumsal olayların muhalefetin ortaya çıkışı engellenememiştir.(Dursun. 1999:94).

8.Devlet Sivil Toplum Ayrılığı

İlk dönemlerde sivil toplum ile siyasi toplum birlikte düşünülüyordu. Doğal düzenden sivil-siyasi düzene geçen, ‘sivil’ bireyler, ortak yaşama iradesi göstermiş ve bir siyasi iradeye bağlılığı gönüllü olarak kabul etmiş kişilerdi. Bu kişiler yönetilen kesimdi. Bunun yanında yönetilenler vardı. Ancak devletin toplumsal bir sözleşme sonucunda ortaya çıktığı varsayıldığından sivil-siyasi karşıtlığı diye bir durum söz konusu değildi. Sivil-siyasal toplum ayırımı düşüncesi 18. yüzyılın sonuna doğru gelişmiştir. 18. ve 19. yüzyıl ‘sivil toplum’ kavramının teorik temellerinin atıldığı dönemdir. Bu dönemler siyasi otoritenin vatandaşlara baskısının da arttığı dönemlerdir. Bunun sonucu sivillerin yönetimlere karşı bazı faaliyetleri olmuştur ve sivil toplumun tarihi ihtilal ya da isyanlarla da anılır. 19 yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarındaki kısa bir duraklama ve sessizlik dönemine girilmiştir. Daha sonra toplumsal gelişmeler ve şehirleşmeye paralel olarak sivil toplum da gelişerek popüler bir kavram halini almıştır. Sivil toplum kavramı günümüzde genel olarak, devlet ve devlet otoritesinin dışındaki ekonomik ve toplumsal alanı niteleyen ve kendi ilke ve kurallarına göre işleyen, kendi kendini düzenleyen özerk alan olarak tanımlanmaktadır. (Yılmaz, 1997:86)

Çoğulcu parlamenter demokrasilerin olmazsa olmaz bir şartı devlet ve sivil toplum ikiliği ya da ayrılığıdır. Batı Avrupa tarihinin mülkiyetçiliğe doğru evrilmesi sonunda sivil toplum ve devlet arasındaki benzerlik yerini farklılığa bırakmıştır. Siyasi tarih içerisinde, sınırlan belli bir toprak parçası ve orada yasayan belli sayıdaki insan üzerinde kurumsallaşmış belli bir yönetim biçimine (hükümet) sahip merkezi bir yapı olan devlet ortaya çıkmıştır. Böylelikle yöneten ile yönetilenler arasındaki farklılaşmanın belirginleşmeye başlamasıyla devlet-toplum arasındaki ilişkileri ve ayrımı gündeme gelmiştir. (Tosun, 1998:109)

Sivil toplumun devlete karşı bir alternatif olarak çıkarılmasının altında, devletin kamusal alana tamamen hâkim olmasından dolayı keyfi uygulamalarını engellemek amaçlıdır. Bu güne kadar olan tecrübeler alternatifsiz bir siyasi otoritenin vatandaşlar nezdinde devlete ve siyasi kurumlara karşı bir öfke ve güvensizlik yarattığını göstermektedir. (Yeşiltaş, 2005:97)

Sivil toplumcu yaklaşımlar, sivil toplum ile devlet arasında kaçınılmaz bir çelişki olduğunu savunur. Siyasal, kültürel ve ekonomik açıdan sağlıklı bir sivil topluma ulaşmanın bazı şartları vardır. Devlet vatandaşlarına parti kurma, siyaset yapma ve siyasete katılma haklarını sonuna kadar kullanma imkânı vermelidir. Bunun yanında resmi ideoloji ve resmi dinin olmaması, devletin din, dil ve ırk ayrımı yapmaması, belirli kültürel kodları dayatmaması ve piyasa mekanizmasına ve mülkiyet hakkına devletin saygı göstermesi en temel şartlardır. (Türküne,2003: 357)

9.Devlet -Sivil Toplum İlişkisinin Niteliği

Devlet ve sivil toplum arasındaki ilişki karşılıklı olarak birbirlerine yardımcı ve destekçi olacak bir nitelikte olmalıdır. Bunun yanında diğeri üzerinde kontrol işlevi de görececek bir ortaklık ilişkisi içerisinde görülmesi gerekir. Sivil toplumun devletten özerk olması devlete yabancılaşmak anlamına da gelmez.(Yıldırım, 2004:28)

Sivil toplumun devletin yerini almak gibi bir amacı olamaz. Ancak onu bilgilendirme, gözetleme, denetleme ve baskı yapma gibi bir amaca sahip olabilir.(Özbudun, 1999:113)

Demokrasilerde devlet hukukla sınırlandırılmış şeffaf bir yapıya sahiptir. Devlet ve toplum birbirinden derin hatlarla ayrılmış karşılıklı olarak birbirine kapalı iki farklı alan değildir. İkisi birbiriyle yakın ilişki içinde olduğu gibi birbirisini harekete geçirecek güç ve inisiyatiflere sahiptirler.(Çaha,2003:79-88)

Sivil toplum, hukuk devleti ilkesiyle devletin otoriter rejime kayabileceği aşırılıklarını sınırlandırır. Devletin görevi de sivil toplumu oluşturan gruplar arasındaki dengeyi sağlayarak toplumsal düzeni koruma işlevini görür. Her iki yapıyı birbirlerine yardımcı olan ve tamamlayan iki güç olarak görmek mümkündür. Devletle sivil toplumun sağlıklı demokratik ilkelere dayalı olarak bir ilişki geliştirebilmeleri için hiç bir toplumsal grubun hâkim iktidar olmaması ve hiçbir hâkim ideolojinin bulunmaması gereklidir. Bu tür sağlıklı bir yapının varlığı hem sivil toplumun çoğulculuğunu güvence alırken diğer yandan da demokrasinin yerleşmesine ve güçlenmesine yardımcı olur.(Yıldız,2007: 228)

Sivil toplumun otoriter ya da totaliter politikaların birer sivil uzantısı olma ihtimalleri de söz konusudur. Devletin sivil toplum üzerindeki baskıcı tutumu da sivil toplumun demokratik değerleri yeterince üretememesine neden olabilir. Bu durumda demokrasi şekilciliğe kayarak içeriğini kaybedebilir.(Tosun,2005:129)

Sivil toplum unsurlarının demokratik toplumu oluşturma yönünde itici ve etkin bir güç olabilmesi, toplumsal talepleri devlete iletebilmesi, ancak özerk bir yapıya sahip olmalarıyla mümkündür. Sosyal anlamda otonom olmayan, devlete göbek bağıyla bağlı grupların devletin resmi söylemlerinin dışında alternatif söylemler üretmesi neredeyse imkânsızdır. (Çaha, 2003: 56-57)

Gelişmiş bir demokratik yapıda devlet ve sivil toplum arasında bir denge kurulması şarttır. Sivil toplumun gelişebilmesi için devletin rejimin temel ilkelerini belirleyecek ve bunları uygulayacak güçte olması gerekir. Aksi bir durumda sivil toplum gelişemez. Sivil toplumun güçlü olmadığı bir durumda da devlet demokrasiyi derinleştiremez.(Abay,2007: 121)

Devlet sivil toplum ilişkilerinin sorunlu olduğu bazı alanlar vardır. Sivil toplumu aşırı idealize edip onu aşırı ahlakileştirmek bazı sorunları da beraberinde getirir. Sadece demokratikleşmeye yaptığı katkı açısından değerlendirdiğimizde, sivil

toplum-devlet ilişkisinde önemli sorunlar çıkar. Bazı sivil toplum örgütleri devlet denetimi ve baskısı altındayken, bazıları da kendi varlık ve amaçlarını devletle, ya da var olan siyasi iktidarla özdeşleştirebilirler. Hükümet yada devletin politikalarını meşrulaştırmak yada gerekçelendirmek görevini kendilerine misyon edinebilirler.

Sivil toplum- devlet ilişkisinin sorunlu olduğu bir diğer alansa, finansal ve yasal alandır. Devletin STK'lar üzerindeki finansal ve yasal denetim rolü, sivil toplum kuruluşları arasındaki ilişkiyi ve dengeyi bozma potansiyeline sahiptir. STK'ların devletle olan ilişkileri finansal kaynaklara ulaşma imkânlarını etkileyebilmektedir. Bu durum, sivil toplum kuruluşları arasındaki ilişki dayanışmadan çok rekabet ve çatışmaya dönüştürme riskini taşımaktadır. Sivil toplum ile demokrasi arasındaki ilişkinin bozulmaması açısından ve sivil toplumun demokrasiye katkısını geliştirmek için, devlet-sivil toplum arasındaki ilişkilerin sınırının net bir şekilde çizilmesi gerekir.(Keyman pdf 2008)

10.Sivil Toplumun Gelişmesinde Devletin Rolü

Bir ülkede demokratik değerlerin kökleşmesi için devlet ve sivil toplumun uyum içinde çalışması gerekir. Sivil toplum demokrasiyi yerleştirmeye çalışan devlete yardımcı olmalı diğer yandan da devlet sivil toplumun varlığını devam ettirmesi için demokratik tabanını güçlendirmesi gerekmektedir. Sivil toplumsuz bir demokrasinin mümkün olamayacağının en çarpıcı göstergesi Doğu Avrupa ülkeleridir. Doğu Avrupa'daki sivil toplum unsurlarının demokratik bir muhalefete dönüşmesinde, liberalizmi referans almalarının büyük bir payı vardır. Bu da göstermektedir ki sivil toplum ancak liberalleşmesi durumunda demokrasiye dönüşebilir.(Çaha,2007:123)

Bir ülkede sivil toplumun gelişebilmesi, devletin kendisini bir ideoloji ile tanımlamaması, hukuk devleti olması ve faaliyetleri ve yetki alanının sınırlı bir yapıda olmasına bağlıdır. Aslında sağlıklı işleyen bir sistemde devlet ve sivil toplum birbirini destekleyen demokratik bir yapılanma içindedirler. Sivil toplum, toplumsal sorunlara etkili ve uzun süreli çözüm bulma gayretinde olan bir yapıdır. Bunun için siyasi aktörleri bu çözümleri uygulayabilecek politikalar üretmeye yönlendirmek için çalışır.

Sivil toplumun en temel özelliği de farklı gönüllü örgütlerin devlet denetimi dışında kurduğu bir ortaklık olmasıdır.(Keyman,2004:3)

Sivil toplumun devlet tarafından sınırlandırılması yanında korunması ve gelişmesi için devlete ihtiyacı vardır. Günümüzde gelişmiş modern demokrasilerde, devlet ve sivil toplum arasında hayati bir ilişki vardır. Sadece demokratik bir devlet demokratik bir sivil toplum yaratabilir ve sadece demokratik bir sivil toplum sayesinde demokratik bir devlet var olabilir ve mevcudiyetini devam ettirebilir.(Göneneç,2001: 311)

Sivil toplum devlet iktidarını kontrol etme, devletin azınlık bir grup tarafından ele geçirilmesini önleme, katılımı sağlama, demokratik tutumları yerleştirme, toplumsal ihtiyaç ve talepleri biçimlendirme, kutuplaşmaları yumuşatma, yeni siyasal liderleri yetiştirme ve sosyal sorumluluk düzeyini yükseltmesiyle demokrasiye katkı sağlar. Bunun yanında sivil toplum, kirlenen siyasete ilişkin etik değerlerin yeniden yapılandırılmasını sağlayarak, sistemin yaşadığı temsil ve meşruluk krizlerinin aşılmasında yardımcı olur.(Tosun,2005:140-141)

Devlet ideolojik değil de hukuki bir nitelik taşıdığı takdirde sağlıklı bir sivil toplum gelişebilir. Bu anlamda devlet bütün sivil toplum unsurlarına eşit mesafede durmalıdır.(Çaha, 2005:689-707)

Devletin ideolojik bir yapıya sahip olması ideal anlamdaki bir sivil toplumun gelişimine engeldir. Sivil toplumun olmaması ya da güçsüzlüğü devlet otoritesine karşı özgürlük alanlarının genişletilememesine demokrasinin işlememesinde ve yerleşmesinde büyük zorluklar çıkar. Bunun yanında sivil toplum alanında bazı uyuşmazlık ve çatışma durumlarında devletin müdahalesi kaçınılmaz olabilir. Sağlıklı bir sivil toplumun olduğu yer de devletin müdahalesine ihtiyaç duyulmasa da sivil toplumun özgürlük ortamının korunabilmesi ve sürdürülebilmesi için devlete olan ihtiyaç devam eder. Buna karşın devlet gücünün kötüye kullanılmasının önlenmesi özerk ve açık sivil toplumun varlığına bağlıdır. (Müler,2006:310-313)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİVİL TOPLUMDAN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINA

1.Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum STK'lar aracılığıyla kendilerini temsil eder. STK'ları gösterdikleri faaliyetlerin çeşitliliği itibarıyla hayatın hemen her sahasında görmek mümkündür. Ancak yapılan tanımlar STK'ların farklı özellikleri ve değerleri esas alınarak yapıldığından çok farklı tanımlamalar yapılmıştır. Her tanımlama STK ların farklı bir yönünü ön plana çıkarmıştır. Günümüzde, dernekler, vakıflar, sendikalar, konfederasyonlar, işveren kuruluşları, profesyonel federasyonlar, meslek kuruluşları, birlikler, odalar, yerel birlikler, kooperatifler ve medya gibi tüzel kuruluşlar bütün dünyada STK olarak kabul edilmektedir. Bütün bu yapıların en temel özelliği devlet dışı olmalarıdır. Zaten kuruluşun sivil toplum kuruluşu sayılmasının en temel şartı devlet dışı bir kuruluş olmasıdır. STK'lar kamusal alanın dışında yer alırlar, siyasi otoriteyi ve yönetimi kamuoyu oluşturarak etkileyebilme yeteneğine ve işlevselliğine sahiptirler. Ancak tecrübeler şunu göstermiştir ki her ne kadar devlet dışı kuruluşlar olsalar da büyüklükleri de sayıları, özellikle hükümetlerin onları destekledikleri yerlerde artmış ve gelişmiştir. (Yıkılmaz,2003:16-166)

Devlet ile sivil toplum arasında karşıt bir ilişki söz konusudur. Etkinlik açısından bakıldığında devlet ile sivil toplum birbirinin rağmına işleyen iki mekanizmadır. Birisinin büyümesi ve daha etkin hale gelmesi diğerini ters yönde etkileyecektir. Biri büyüdükçe diğeri küçülecektir. Sivil toplumun varlığı ve gelişebilmesi siyasal, kültürel ve ekonomik düzeyde devletin iznine gerek olmadan örgütlenebilme ve faaliyette bulunabilmeyi gerektirir. (Akat,1991:215)

Günümüzde STK ve kamu ilişkileri çok karmaşık hale gelmiştir. Günümüzde yapı olarak birçok STK vardır ki kamu ile bağları çok güçlüdür ve birçok kez parasal kaynaklarını doğrudan kamudan sağlamaktadırlar. (Zengingönül,2004:199)

Demokrasinin tamamlayıcısı ve ön koşulu olan sivil toplumun gelişmesi, için nitelikli, kurumsal kapasitesi yüksek sivil toplum kuruluşlarına ihtiyaç vardır. Tüm aracı kurum ve örgütlenmeler bu niteliği taşımaz. Sivil toplum kuruluşlarının da sağlıklı ve işlevsel olabilmesi sivil toplum kuruluşlarının, devleti tanımakla birlikte özerkliğini kaybetmeden siyasi otoriteyle mesafeli bir ilişkiye sahip olması son derece önemlidir. (Yıldırım2004:107-108)

Sivil toplum, iki taraflı bir denge üzerinde yapılandırılmıştır. Merkezi devlet bireyleri cemaatçi baskılara karşı korumak, bireylerin özgürlüklerini garanti altına almak gibi bir misyona sahiptir. Diğer yandan, siyasi otorite, bağımsız bireylerden oluşan sivil toplum tarafından denetlenir(Bayhan,2005:157)

Sivil toplum ve sivil toplum kuruluşlarının varlığı, ancak özgür bireylerle oluşturulabilir. Demokrasinin amacı da bu özelliklere sahip bireylerin oluşması için gerekli ortamı ve şartları hazırlamaktır. Özgür bireyler, sivil toplumun sivil toplum ön koşulu ve demokrasinin güvencesidir.(Yıldırım,2004:30)

STK'ların devlete karşı özerklikleri görelidir ve tam bir özerklikten bahsetmek zordur. Günümüzde hukuk devleti sivil toplumun teminatıdır ve sivil toplum ile devlet birbirlerinin demokratikleşmesinin ön koşulu halini almıştır. (Kean,1994: 47)

Tabi sivil toplumun varlığının doğrudan doğruya demokratikleşmeye etkisi var mıdır ya da demokratikleşmenin garantisi midir, sorusu akla gelebilir. Zaman zaman sivil toplumdaki unsurlar işleyiş tarzları ve içyapıları ve kendisinden olmayana karşı tutumları ve siyaset yapma tarzlarıyla demokratikleştirme işlevini tam olarak görmediği iddia edilebilir. (Duman, 2008:363)

STK'lar hükümet dışı örgütlenmeler olmalarının yanı sıra aynı zamanda piyasa dışı örgütlenmelerdir. Katılımcı, demokratik ve şeffaf toplum anlayışının temel öğeleridir. Siyasi katılım demokratik siyaset kültürü STKların yapılarında somutlaşır.

Siyasi katılımın sadece oy verme davranışlarıyla ilgili olmadığını düşünecek olursak katılımın gerçekleştiği yer olması nedeniyle STK ların önemi anlaşılacaktır.

Demokrasi vatandaşların sadece pasif bir şekilde seçimlerde oy vermeden öte, örgütlenen birlikler oluşturan, soran, danışılan ve karar alma süreçlerine katılan veren bireyler olarak aktif vatandaşlık bilincine ulaşması ancak STK'lar sayesinde gerçekleşebilir. (Tosun, 2005:141)

Türkiye’de de bazı siyasal ve sosyal gruplar, 28 Şubat sürecinde sivil toplum kisvesi altında militarist bir anlayışı desteklemişler ve sivil toplumla alakalı olumlu duygulara bir takım şüpheler düşürmüşlerdir. Zira STK'lardan beklenen demokrasi ve insan haklarının yanında yer almasıdır. Bu süreçte bazı STK'lar, akademik camia ve bir kısım medya mensupları, militarist politikalara destek vermişlerdir. Bu süreç Türkiye’nin, hazin bir ekonomik tabloyla ve siyasî yozlaşmayla karşı karşıya kalmasıyla neticelenmiştir.(Çaha, 2005:11)

Yine bazı STK'lar 2007 Cumhurbaşkanlığı sürecinde “Cumhuriyet Mitingleri” adı altında düzenledikleri eylemlerle, T.B.M.M.”nin sivil bir Cumhurbaşkanı seçmesini önleme gayreti içinde oluşlardır. Bütün bu örnekler sonunda toplumdaki aydınlar, sivil toplumun bu tutumlarını sorgulamış ve sivil toplum ne kadar sivil olduğu konusunu gündeme getirmişlerdir. (Köker, 2004)

2.Sivil Toplum Kuruluşunun Tanımı ve Kapsamı

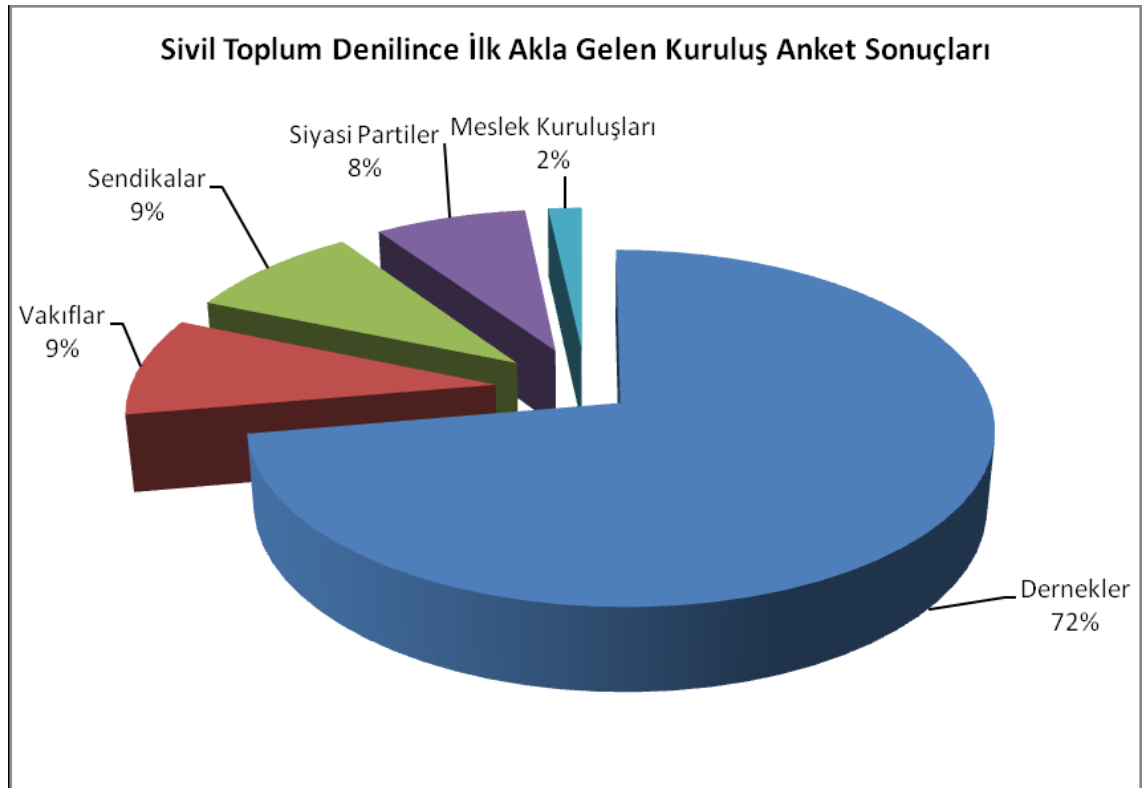
Sivil toplum kuruluşundaki ‘kuruluş’ bir toplumda ortak amaca sahip bireylerin amaçlarını gerçekleştirmek üzere bir araya gelerek oluşturdukları bir yapıyı bir örgütü ifade eder. (Tunçay, 1998: 27)

Birleşmiş Milletler Ana Sözleşmesinde, sivil toplum kuruluşları NGO “hükümet dışı kuruluşlar” olarak adlandırılırlar. Ancak bu söylemdeki “hükümet dışı”, bir yönüyle “hükümet karşıtı” olarak algılandığı için, ABD’de sivil toplum örgütleri “Private Volunteer Organization” (PVO) yani, “Özel Gönüllü Kuruluşlar” ifadesi kullanılır. Kar amacı gütmeyen gönüllü kuruluşlar “Üçüncü sektör” olarak da adlandırılmaktadır.(Dinçer,1996:49)

Sivil toplum kuruluşunun en temel özelliklerinden bir diğeri faaliyetlerinde kar amacı gütmemesidir. Batı literatüründe sivil toplum kuruluşları hükümet dışı ve kar amacı gütmemeleri yönüyle vurgulanmışlardır. NGO (non-governmental organisation) hükümet dışı olduklarını, NPO (non-profit organisation) kar amacı gütmediklerini ifade eder. Hükümet kavramı ile ifade edilen sadece siyasi iktidar ve merkezi yönetim değil aynı zamanda yerel yönetim kuruluşlarını da ifade edilmektedir.(Okçu,2006:661)

Ülkemizde sivil toplumu oluşturan kuruluşlar yaygın olarak sivil toplum kuruluşu olarak tanımlanmaktadır. Avrupa’da sivil toplum terimi, NGO (non-governmental organization) terimiyle ifadesini bulmaktadır. Dilimizde “Non-Governmental Organization” kavramını anlam olarak karşılayan bir kelime yoktur. Bu kavramın Türkçe’ye tercümesi de “hükümet dışı kuruluşlar şeklindedir. Hükümet dışı olmak ise, dilimizde ve anlayışımızda olumsuz bir anlamı çağrıştırmaktadır. (Karakılçık, 1995: 5)

Şekil1:Sivil Toplum Denilince İlk Akla Gelen Kuruluşlar Anket Sonuçları

Kaynak:Kırılmaz,Acar,2010:38)

STK'nın ne olduğunu en genel bir şekilde tanımlarsak, ortak bir amaç, düşünce veya çıkar çerçevesinde toplanan kişilerce çoğulculuğun temel alınarak, gönüllü, devlet dışında ve bağımsız olarak oluşturulan örgütlenmeleridir. STK'lar için en temel özellik örgütlenme hak ve özgürlüğü olmasının yanı sıra devlete, ekonomik aktörlere, siyasi parti ve diğer STK'lara karşı da nispi olarak otonom olması da o kadar önemlidir. Temel özelliklerini ise; kar amacı gütmemek, siyasi ve ekonomik özelliklerden bağımsızlık, gönüllülük esasına dayanmaktır. Esnek bürokratik olmayan bir yapıda olmak, karar ve uygulamalarda katılımcı bir yaklaşımı benimsemek, mevcut yönetim ve uygulamaları politika ve stratejileri ile amaçları istikametinde etkilemek, açık ve şeffaf olmak olarak sayabiliriz.(Bostancı,2005:55)

STK'lar devlet ile birey arasında, sivil toplum yararına çalışan ara bir kurumdur. Sivil toplumdan kaynaklanan bütün demokratik kuruluşlar ve birlikler STK olarak nitelendirilebilir. STKlar son derece geniş bir yelpazeyi oluştururlar; dini gruplar ve cemaatler, kültür dernekleri, spor ve hobi kulüpleri, vatandaş formları, yurttaş inisiyatifleri, meslek birlikleri, sendika ve kooperatifler, alternatif kurumlar, çiftçi grupları, hemşeri dernekleri, çevreciler, tüketici koruma örgütleri, kadın örgütleri, hayvanları koruma örgütleri, mahalle temsilcileri, kent konseyleri v.b. sivil toplumu oluşturan yapılardır. Avrupa Birliği'nde STK'lar sınırları kesin olarak çizilmiş tanımı net olarak yapılmış kuruluşlar değildir.(Doğan,2004:82)

STK'lar demokratik ülkelerde demokratik siyasi kültürün yerleşmesi ve demokratik katılımın gerçekleşmesi görevini görürler. Bu iki işlev demokrasinin ön şartı ve güvencesidir. (Arslan, 2005: 89).Sivil toplumda sendikalar, siyasi partiler, dini örgütlenmeler, baskı grupları ve dernekler, aile ya da birey ile devlet arasındaki boşluğu dolduran aracı kurumları oluştururlar. (Özdalga, 1996:260).

Sivil toplumun siyasal düzeyde var olabilmesi için siyasal katılımın olması, hukuk devletinin mevcudiyeti ve işlerliğinin yanında siyasi parti kurma hakkının sınırlandırılmamış olması gerekir. Ekonomik alanda özel mülkiyet ve serbest Pazar ekonomisinin varlığı sivil toplum için önemlidir. Sivil toplum batılı olmayan toplumlarda toplumsal ve kültürel yapının özellikleri dikkate alınarak demokratik bir potansiyele sahip olmadıklarına göre değerlendirilebilir. Yani bir toplumun yapısal

özellikleri o toplumda demokratik, sivil bir toplumsal yapının oluşup oluşamayacağı konusunda bir ölçek olarak kullanılmaktadır.(Doğan,2004:279)

Kamu bilincinin gelişebilmesi, bireylerin demokratik katılım imkânına kavuşması ve bireylerle olan iletişim yeteneğini geliştirebilmesi sivil toplum alanıyla mümkündür. İşte sivil toplum kuruluşları insanların birbirleriyle iletişim ve dayanışma içerisinde olabilmesi insanların bir araya gelmesiyle oluşur. Böylelikle sivil toplumdan sivil toplum kuruluşlarına geçiş gerçekleşir.(Sivil Toplum İşbaşında, 2001: 4)

Günümüzde artık sivil örgütlenmeden yoksun bir toplumun demokratik bir toplum olamayacağı anlaşılmıştır. Sivil örgütlenmenin demokratik sistemle uyumlu hale gelmesi için toplumsal örgütlenmeyi engelleyen yasal mevzuatın uygun hale getirilmesi önemlidir. Sivil örgütlenmelerin önlerini açacak ve serbestçe faaliyette bulunabileceği koşulların oluşturulması ve geliştirilmesi şarttır. Sivil toplumun fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için gerekli bir diğer konuda sivil örgütlenmelerin kendi iç yapılarında ve aralarında demokrasiyi özümsemiş olmalarıdır. (Doğan,2004:280)

Hükümet dışı kuruluşlar kavramının olumsuz bir çağrışıma sahip olduğu gibi bu kuruluşların ne tür bir kuruluş olduğu da net değildir (Tarih Vakfı, 1998: 25). Bu açıdan bakıldığında sivil toplum kuruluşlarının hükümet karşıtı, kanun dışı, hukuk dışı şeklinde bir anlam çağrışımlara yol açtığı söylenebilir. Bunu yanında Türkçe 'de kavramın anlamı kayarak genellikle askeri toplum ve militarizm karşıtı anlamında kullanılmıştır. (Kuzu, 1992:358)

Sivil toplum kuruluşları toplumun ve hayatın hemen hemen her kesiminde örgütlenip varlık göstererek alanlarının genişletmektedir. Ancak bu kurumlar siyasal sistemle uyumlu olarak çalışmak ve birlikte var olmak durumundadırlar. Siyasal sistemde uluslararası toplumda olan gelişmelerle kendini uyumlu hale getirmelidir. (Doğan,2004:284)

İktisatçılar tarım ve endüstri dışında kalan hizmetler alanına üçüncü Sektör adını vermişlerdi. Günümüzde ise, sivil toplum kuruluşları üçüncü sektör kavramıyla ifade edilmektedir. Sivil toplum kamusal ve özel sektörler dışında her ikisinin de dışında olan üçüncü bir kesimi ifade eder. (Tunçay 2003:2)

Bunun yanında sivil toplum kuruluşları amaçları, tarzları, örgütsel kalıpları ve zihniyetleriyle siyasi partilerden ayrılırlar. Sivil toplumun birey ile devlet arasında bir alanı ifade ediyorsa, siyasal toplumda sivil toplum ile devlet arasında bir alanı ifade eder ve bir köprü vazifesi görür. (Özbudun, 1999:113)

Sivil toplum kuruluşları nevi şahsına münhasır yapılardır. Taşıdıkları özelliklere bakacak olursak: sadece kendi amaç ve değerlerine hizmet etmeyen, hükümet, kamu ve siyasi partilerden bağımsız ticari amaç gütmeyen bir yapıdadırlar. Merkezi otorite ile vatandaş arasında arabuluculuk yapan, toplumun bir kesimini yada tümünü ilgilendiren sorun ve konularla ilgilenen bir yapıdır. Toplumda kendini ifade edemeyen sesini duyuramayanların sesidir. (Sivil Toplum İşbaşında, 2001: 5)

Sivil toplum kuruluşları aynı zamanda ortak çıkarlar etrafında toplanan ve bu çıkarları gerçekleştirmek için siyasi otoriteler üzerinde etki yapmaya çalışan baskı, çıkar grubu ya da örgütlenmiş yapılar olarak tanımlanırlar. (Karakılçık, 2000:409.)

Çıkar ya da menfaat grupları kanun koruyucuları ve toplumdaki diğer iktidar merkezlerini kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için etkileyip baskı altına, almaya çalışırlar. Bu amaçla örgütlenip eyleme geçerek baskı gruplarına dönüşürler (Yücekök 1998: 56)

Sivil toplum kuruluşları üyelerine ve yöneticilerine çıkar ve kazanç sağlamak için kurulamazlar. Sadece ve sadece faaliyetlerini sürdürebilmek için kar amacı gütmeyen kuruluşlar gibi ücretli eleman çalıştırabilirler. Gönüllü kuruluşlardır. Gönüllü birer inisiyatif olarak kurulurlar ve gönüllü katılımcılık esastır. Bu kuruluşlar bir olay karşısında kurulmuş olan geçici kurullar yada gayri resmi oluşumlardan yasal ve tüzel kişilikleriyle farklıdırlar. Şeffaflık ve hesap verebilirlik esasına göre hareket ederler. Üyeleri ve destekleyenleri tarafından her zaman her zaman denetlenebilir bir yapıya sahip olmalıdırlar. En önemli bir diğer özellikleri ise devletten, diğer kamu kuruluşlarından, ticari kuruluşlardan ve siyasi partilerden bağımsız olmalıdırlar.

Sivil toplum unsurlarının gerçekleştirecekleri tüm etkinliklerde kendi inisiyatifleriyle karar vermeleri ve çalışmaları devletin yönlendirmesi ve etkisi dışında kalmaları sivil toplumun varlığı açısından çok önemlidir.(Tosun,2005: 29)

Demokratikleşme süreci siyasi bir süreçtir. Sivil toplum kuruluşları, toplumun siyasi vizyonunu genişlettikleri, bireylerin siyaset yapma becerilerini artırdıkları, toplumsal sorunların çözümüne katkı sağlayabildikleri ve vatandaşların belirli bir amaç için birlikte hareket etmelerinde etkili toplumsal araçlar olabildikleri sürece demokratikleşme sürecine olumlu katkı yapabilirler. (Bayraktar, 2005:22)

Bir toplumda demokrasinin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için, kamuoyu oluşturabilen etkili sivil toplum unsurlarının toplumu bütün kesimleriyle kucaklaması gerekir. Homojen bir toplumda, demokrasi söz konusu olamaz. Bunun için birlikte yaşama kültürünün oluşmasına ve yerleşmesine katkı sağlayan çoğulculuğun toplumda görünür olması gerekir.(Yıldız,2004: 87)

Modüler insan sivil toplumun gelişmesi için bir ön koşuldur. Modüler insan, belli bir eğitim düzeyinde olup, değişik kurum ve örgütlerle ilişki kurabilen yetişmiş kişiyi tanımlamaktadır. Bu kişi, farklı sosyal ortamların ve yapıların temel unsurlarından biri olmaya yetecek donanımda bir insandır. (Özdalga,1996:260-261)

Sivil toplumun olması demokrasinin temel şartı olsa da tek başına demokrasinin garantisi değildir. Sivil toplum farklı görüşlerin, farklı ihtiyaçların, çelişen çıkarların barınıp gelişebildiği bir alan olması yönüyle çoğulculuk anlamına gelse de demokratik yapıyı destekledikleri gibi zaman zaman demokrasi için tehdit unsuru da olabilirler. Sivil toplum içerisinde çok sayıda çatışma ve güç odakları ve dolayısıyla sömürü, baskı ve dışlama gibi durumlar olabilir. Buda şunu gösteriyor ki sivil toplum hayal edildiği gibi mevcudiyetiyle bir düzen ya da denge durumu doğurmaz. Sivil toplum örgütlerinin yapıları da de çelişkili ve değişken bir yapıyı içinde barındırır. Bazen bazı konularda demokratik süreçlere katkıda bulunabilirler, ilgisiz kalabilirler ya da düşman olabilirler.(Yıldız, 2004:85-92)

Kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde sivil toplum birlikleri ve örgütlü toplumsal gruplar demokratik yapı ve kültürde birer ortak olarak kabul edilirler. Sivil toplum kuruluşları devletin yerine getireceği bazı hizmetleri yerelleştirebilme kapasitesine sahiptir. STK'lar gönüllülük esasına dayanan kendi üyelerine karşı sorumlu, özerk kendi kendini yöneten organizasyonlardır. (Tosun, 2005: 28)

Gönüllü kuruluşlar sayesinde paralel çıkarlara sahip farklı toplumsal gruplar bir araya gelerek ortak çıkarlarını savunmak olanağını bulurlar. Bu da hem demokrasinin toplumsal tabana yayılmasına yardımcı olduğu gibi siyasal ilgisizliği önleyerek bireylerin özgürlük bilincinin canlı tutulmasını sağlar.(Doğan, 2002: 95)

İçinde, bulunduğumuz yüzyılda bilgisayar ve iletişimin hızlı gelişimi sayesinde, bilginin dünyanın her yerine anında iletebilmesi temelinde oluşan toplum Bilgi Toplumu olarak adlandırılmaktadır. Bu yeniçağ ve toplumda da sivil toplum örgütlerinin işleri artarak sürmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana hükümetler dünyanın pek çok yerinde bürokratik yapının ve işlemlerin esiri olmuşlardır. Bu nedenle hükümetlerin temel görevleri kanun yapmak, standartları oluşturmak, ödeme yapmakla sınırlı kaldı. Toplumsal hizmetlerin verilmesinde başarısız olmaları nedeniyle, sivil toplum örgütlerine modern toplumun sorunlarını çözmede yeni görevler yüklenmiştir. Sivil toplum örgütlerinin amacı, insanları eğitmek, maddi ve manevi refahlarını sağlamaktır. Bunun yanında yurttaşlık kavramı ve anlayışının oluşumuna hizmet etmektir. Modern toplumun ve siyaset karmaşık bir hal olmasından dolayı, insanların vatandaşlık görevi olarak sadece oy vermekle sınırlı kalmaya başlamıştır. Sivil toplum örgütlerine katılım gönüllüdür ve katılımcılarına bir şeyler üretip değiştirebildikleri hissini verir. İş yaşamında bunalan insanların cemaat dayanışmasını ve vatandaş sorumluluğunu ayakta tutacak kurumlara ihtiyaçları vardır. Her bir sivil toplum örgütü farklı toplumsal problemlerin çözümüne hizmet etmek için uğraşır. Bu farklılık toplumda çoğulculuğu meydana getirir. Bu örgütler kamuoyunda güç kazanmak, hükümet olmak değil, yaptıkları işlerle özerk olmak gayesindedirler ve bu örgütler sadece kendi amaç ve görevleri doğrultusunda çalışırlar. Alan ve görevlerinin sınırlılıkları, politik mücadele kaosu engellenmesi açısından olumludur. Fakat temel problem toplumdaki aşırı bölünmüş çoğulcu yapının bir birlik platformuna nasıl oturtulacağı sorusudur.(Drucker,1995:15)

Toplumdaki çeşitlilik ve çoğulculuk, demokrasi kültürünün yetersiz ve güçsüz olduğu durumlarda, birtakım normal dışı durumların ortaya çıkma ihtimalini de içinde barındırmaktadır. Bazı durumlarda, bir takım sivil toplum örgütleri diğer sivil toplum örgütlerine ve topluma karşı üstünlük kurma çabasına girmeleri, kendi çıkar ve amaçlarını üstün kılmaya çalışması, toplumda bir takım problemlere neden olabilir. Bu

durum ‘açık toplumun problemlerinden’ “demokrasi paradoksu”na neden olabilir. Bir halkın çoğunluğu, özgür kurumlara inanmayan ve iktidara gelince demokrasi ve özgür kurumları bitirecek faşist ya da komünist partisi gibi partileri desteklemesi durumunda ne olacaktır? Bu çözümsüz bir çıkmaz bir durumdur. Faşist ya da Komünist Partisinin iktidar olmasını engellemek, demokratik bir tutumdur. Ancak totaliter yapı ya da eğilimlerin iş başına gelmeleri de, demokrasinin sona ermesi anlamına gelir. (Magee, 1990:70-72)

Bu çelişki ancak, “Demokrasi Kültürü ”nün toplumun tümü tarafından içselleştirmesi, özümsemesi demokrasinin bir hayat tarzı olarak benimsenmesiyle mümkün olur. Karşılıklı haklara ve fikirlere saygı duyulması esastır. Bu bağlamda, “demokrasinin demokratikleşmesi ”ancak güçlü bir yurttaşlık kültürünün oluşturulmasıyla mümkündür. Böyle bir kültür, tek başına ne piyasa ne de devlet tarafından oluşturulabilir. Bunlar yanında, sivil toplum örgütleri ile demokratik tutumların geliştirilmesi önem taşır. İyi işleyen bir demokrasi üçayaklı bir iskemleye benzetilecek olursa; hükümet, ekonomi ve sivil toplum birer ayağı oluşturacaklardır. Üçlü yapının ayakta kalması bu üç yapının dengede olmasıyla mümkün olur. Birinin diğerlerinin üzerinde hâkimiyet kurması sonucu olumsuz etkileyecektir. Medya da bu denklemin önemli bir parçasıdır. Ulus devlet yapısının üstünde uluslararası etkiye sahip medya kuruluşlarının etkisi ve gücü de hesaba katılmalıdır. Bu bağlamda medyaya da büyük sorumluluk düşmektedir. (Giddens,2000:92-93)

3.Sivil Toplum Kuruluşları ve Demokrasi İlişkisi

Demokrasi siyasal bir rejimdir ve insan haklarının hayata geçirildiği bir düzeni temsil eder. Demokrasilerde insanların yalnız kendi haklarını değil başkalarının haklarını savunmaları beklenir. Kişinin kendi hak ve özgürlüklerinin diğer kesimlerle var olabilmesi sadece ve sadece demokrasilerle mümkün olabilir. Aktif bir sivil toplumun varlığı demokrasinin varlığının kökleşmesinin ve yayılmasının teminatıdır.(Yıldırım,2004:96-97)

Çoğulcu demokrasilerde halkın katılımı son derece önemlidir. Halkın katılımı da; dernekler, vakıflar, sendikalar gibi sivil toplum kuruluşları aracılığıyla mümkün olur ve bu kuruluşlara büyük görevler düşmektedir. (Yıldırım,2004:113)

Bir ülkede demokrasi gelişmişse, sendikal haklar da gelişmiştir. Toplumda sendikalaşma oranı da yükselmiştir. Sendikal hareketin gelişmişliği ve toplumdaki ağırlığı demokrasinin gelişiminde çok önemli bir desteği oluşturur.(Erol:1995:28)

Demokratik ülkelerde sivil toplum kuruluşları, demokrasinin ön şartı ve güvencesi olan demokratik bir siyasal kültürün yerleşmesine katkıda bulunmanın yanı sıra demokrasinin önemli mekanizmalarından biri olan katılımın gerçekleştirilmesine de yardımcı olurlar. Bir ülkedeki demokrasinin gelişmişliği, örgütlenme özgürlüğü ve sivil toplum kuruluşlarının da toplumdaki yaygınlığıyla doğru orantılıdır.(Arslan,2005:89)

Kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde sivil toplum içindeki birlikler ve toplumsal gruplar demokratik sistem içinde birer ortak olarak kabul edilir. Sivil toplum kuruluşları; kendi üyelerine karşı sorumlu olan, gönüllülük temelinde örgütlenmiş, kendi kendini yöneten özerk kuruluşlardır. Sivil toplum kuruluşlarının, demokrasi ve sivil toplum örgütlerinin gelişmiş olduğu ülkelerde devletin yerine getirdiği bazı hizmetleri yerine getirdiği,iş ve hizmet ürettiği örnekler mevcuttur.(Tosun,2003:32)

Sivil toplum kuruluşlarının demokrasinin kurumsallaşmasında:

(Albayrak,2006pdf)

- Demokratik değerlerin savunulmasına yardımcı olurlar,
- Yönetimde ve sistemde temsil edilmeyen grupların güçlendirilmesi için çaba sarf ederler,
- Katılımcı demokrasinin sağlanmasına çalışırlar,
- Hükümet ve vatandaşlar arasında arabuluculuk yaparlar,
- Sivil toplum kuruluşları farklı ilgi ve isteklere sahip aktörler arasında köprüler kurar ve kamusal alanların oluşmasına yardımcı olurlar.

Demokratikleşme siyasi bir süreçtir ve sivil toplum kuruluşları; toplumun siyasete bakışını ve ufkunu, bireylerin siyaset yapma kapasitelerini geliştirir.Toplumsal sorunların tespit edilmesi ve anlaşılması konusunda kamuoyu oluşmasını sağlayarak vatandaşların birlikte hareket etmeleri konusunda öncülük yaparlar. Bu amaca hizmet eden toplumsal araçlar olarak işlev gördükleri sürece siyasi sistemin demokratikleşmesinde önemli roller oynatabilirler. Sivil toplum kuruluşları demokratik

kültürün geliştirilmesi, yerelleşmesi konusunda etkili birer aktör olarak kabul edilebilir. (Bayraktar,2005:22)

4.Sivil Toplum Kuruluşlarının Roller

Sivil toplum kuruluşları bizzat var olmalarıyla ve örgüt içi yapıları ile çoğulcu bir toplum yapısının oluşmasında önemli rol oynarlar. Ulusal ve uluslararası düzlemde, kamuoyu oluşturarak, bireylerin taleplerini dile getirirler ve dikkate alınmasına yardımcı olurlar. Bu kurumlar aynı amacı farklı çözüm yolları ve usullerle gerçekleştirmeye çalışan bireyleri bir araya getirerek toplumsal yapıda çoğulculuk kültürünün yerleşmesinde önemli rol oynarlar. Çeşitli amaçlara yönelik faaliyet gösteren birçok örgütlü yapının toplum bünyesinde yer alması çoğulculuğun bir göstergesidir. Sivil toplum kuruluşları siyasi toplumun gerçekleştirdiği uygulamalara ve pazar ekonomisinin dayattığı mekanizmalara karşı tampon olma işlevini görürler. İdari yapının uyguladığı politikalar sivil toplum kuruluşları tarafından savunulduğu takdirde toplum tarafından kolaylıkla benimsenmesine karşın olumsuz politikalara karşı sivil toplum kuruluşlarının muhalefeti uygulamaları zorlaştırabilir.(Erözden 1998:18)

STK'lar bireyi siyasi topluma karşı tek yalnız, savunmasız kalmaktan kurtarır, bireyle devlet arasında bir ara yapı teşkil eder. Bireylerin ve toplumun siyasi taleplerini ve isteklerini siyasi yapıya taşınmasında aracı olur, aynı zamanda bireylerin devlete karşı koruma vazifesini görür. (Raif, 1998:39)Siyasi toplumunun despotik eğilimlerini engelleme görevi devlet dışında bağımsız bir yapı olan sivil toplum kurumlarınca gerçekleştirilmelidir.(Azaklı, 1997:228)

Aktif ve etkin bir sivil toplum demokratik olmayan rejimlerin meşruiyetinin sorgulanması ve aşındırılmasında önemli bir görev görür. Sivil toplum ile demokratik bir sistemin meşruiyetinin işlevselliği arasında sıkı bir bağ vardır. Sivil toplum demokrat bir yönetim biçiminin vazgeçilmez bir parçasıdır. Sivil toplumun işlevselliğe siyasi toplumun meşruiyetiyle yakından ilgilidir. (Tunç ve Aktaş,1998: 74)

Güçlü ve etkin bir sivil toplum, siyasi otoriteyi elinde bulunduran yöneticilerin despotizme kaymamaları adına iradelerinin sınırlandırılmasında önemli bir engel teşkil eder. (Çaha, 1998:24)

18. Ve 19.yüzyılda bazı liberal filozoflar merkezi iktidarın siyasi gücünü kötüye kullanma ihtimaline dikkat çekmiştir. Bu durumu önleme adına bir güvence arayışı ve sigorta mekanizması arayışı içinde olmuşlardır. Sivil toplum, modern siyasi yapının tepesinde yoğunlaşan gücün kötüye kullanılması ihtimaline karşı bir mekanizma olarak görülmüştür. (Erdoğan, 1998:16)

Sivil toplumun gelişmiş ve aktif olduğu toplumlarda devlet ulaşılmaz, sorgulanmaz bir yapıdan gerektiğinde sorgulanabilen, gerektiğinde hesap sorgulanabilen enstrümental bir yapıya teknik bir örgüt haline gelir. Otoriter ve totaliter rejimlere karşı bir set veya mani olarak işlev görür. Totaliter rejimlerden demokratik yapıya geçiş için kolaylaştırıcı bir unsur olduğu düşünülmektedir (Erdoğan, 1998:17).

Sivil toplum kuruluşları; devlet iktidarını elinde bulunduranları kontrol etme ve sınırlandırma, siyasi süreçlere toplumsal katılımı yükseltme, demokratik kültür ve tutumları geliştirme, toplumda farklı ideolojiler arası kutuplaşmaları yumuşatma, siyaset sahnesine yeni liderler yetiştirme siyasal partilerin demokratikleşmesini sağlama gibi görevleri yerine getirir. Toplumun kendini ilgilendiren konularda bilgilendirilmesi sağlayarak, yeni fikirler ve projelerin geliştirilmesini sağlar. (Tosun, 2001:179-180)

Tam olarak işleyen bir sivil toplum giderek çoğulcu ve katılımcı bir toplum haline de gelecektir. Bu kapsamda, sivil toplum kuruluşları daha geniş bir siyasal platformda menfaatlerin savunulması sağlarlar. Siyasi kurumlar, kendilerini ve üyeleriyle ilgili konular ve projelerle ilgili olarak sivil kuruluşlarla ortak çalışabilir istişareler yapabilirler. Sivil toplum kuruluşları da bireyle kurumlar arasında bilgi alışverişi için aracılık görevi görerek değişimlere karşı toplumun direncini azaltır. Siyasi kurumlarında halktan kopmasını engellerler. STK'lar kendi aralarında ve devlet kurumları arasında rekabetçi bir ortam oluşturarak toplum içinde farklı çıkarların savunuculuğuna soyunarak demokrasi için bir temel oluştururlar. (Atar 1997: 98-105)

Sivil toplum kuruluşları demokrasinin tabandan tavana yaygınlaşmasında, politik kadroların yetişmesinde ve siyasal partiler için sosyal bir taban oluşturulmasında önemli rol oynar. Devletin üzerinde sınırlayıcı bir mekanizma olması yönüyle a sivil toplum çok kritik bir öneme sahiptir (Çaha, 1998:24-25)

Vatandaşlar sivil toplum örgütleriyle birer oy veren seyirci olmaktan çıkarak, küçük boyutlu da olsa karar alma mekanizmalarına katılarak siyasal karar süreçlerine katılabilirler. Bireyler STK lar sayesinde etrafında olup bitenlere karşı duyarlı hale gelirler. Kamusal alana yönelik sorumluluğunu yerine getirmesinde aktif kılma ve demokratik erdemlerin kazandırılmasında ön plana çıkmaktadır. Sivil toplum kuruluşları vatandaşlık bilincinin kazandırılmasında etkilidir. Sivil toplum örgütleri, bireyin temel hak ve özgürlüklerine, çağdaş devlet anlayışı içindeki vatandaşlık bilincine bağlı kültürel bir temel üzerine bina edilmiştir. (Kongar, 1997, 109).

5.Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri

Sivil toplum kuruluşları politik alanın dışında yer alan ve sivil toplumun inşasında önemli etkin bir rol oynayan kurumlardır. Bu kuruluşlar kar amacı gütmeyen toplumun yararına çalışan partiler üstü bir konuma sahip olan bir noktadaki konumlarıyla birçok işlevi üslenmektedirler. Ülkemizde ve dünyada sağlık, çevre, kalkınma, nüfus planlaması, barış, kadın, din, eğitim, sosyal yardımlaşma ve insan hakları gibi birçok alanda ulusal ve uluslararası düzlemde faaliyet gösteren çok sayıda sivil örgüt bulunmaktadır. (Yıldırım,2004:45)

Bunun yanında örgüt içi yapıları ve bizzat kendi varlıklarıyla toplumda çoğulculuğun sağlanması görevini görürler. Üyeleri arasında aynı amacı farklı yollar ve yöntemlerle gerçekleştirmeye çalışan bireyleri barındırmalarıyla toplumda çoğulculuk kültürünün yerleşmesine hizmet ederler. Zaten aynı amaca hizmet eden farklı sivil toplum örgütlerinin varlığı bizzat toplumsal çoğulculuğun bir göstergesidir .Bireyi devletin ve kapitalist ekonomik sistemin gerçekleştirdiği uygulamalara, karşı koruyucu tampon vazifesi görmektedirler.(Erözden 1998:13)

Halkın ihtiyaç duyduğu hizmetlerin yerel yönetim nezdinde dikkate alınması eksikliklerin giderilmesi konusunda yetkili makamlar nezdinde konunun gündeme getirilmesi ve takip edilmesi gibi konularda vatandaş adına sözcülük ve takipçilik yaparlar. Kriz ve doğal afet zamanında halka en kısa zamanda ulaşarak gerekli yardımların yapılmasını sağlarlar. Yönetim mekanizması üzerinde halk adına bir denetim mekanizması görevi görülür. Sosyal, ekonomik ve kültürel temelli sorunların çözümü için kampanyalar yürütürler. Özellikle hemşeri dernekleri vasıtasıyla sorunların

yerel halk tarafından sahiplenilmesinde ve çözümünde önemli rol oynarlar. Büyük şehirlerde rant merkezlerinin etkinliklerine karşın üyelerinin haklarını savunurlar.(Başaran,pdf 56)

Sivil toplum kuruluşları demokratik ekonomik yönden gelişmemiş yada gelişmekte olan ülkelerde eğitim sağlık gibi alanlarda hizmet vermenin yanında demokratikleşme, demokrasinin gelişmesi ve kökleşmesi gibi bir misyona da sahiptirler. Gelişmiş ülkelerde ve ileri demokrasilerde bu demokratikleşme işlevinden daha çok faydacı bir katılım süreci söz konusu olmaktadır. (Şenatalar,2001:13)

Olgunlaşmış ve gelişmiş bir sivil toplum, tabandan gelen ve tepeden inmeci olmayan uzlaşma olanağı yüksek olan bir siyasal kültürün oluşmasına imkân sağlar. Sivil toplumun olgunlaştığı bir yerde, sivil toplum unsurlarının işbirliği içinde bulunmaları da kolektif akıl ve ortak doğruyu bulma imkânını sağlayacaktır. İşte bu bağlamda bir toplum için büyük zenginlik olan ve farklı kimliklerin, farklı düşüncelerin, farklı talep edenlerin de kamusal alanda söz sahibi olması anlamına gelen çoğulculuk ortaya çıkacaktır. Farklı olanın varlığını kabul etmenin sonunda farklı olanla iletişim ve diyalog ortaya çıkacaktır. Sivil toplumun varlığı demokratik, siyasal ve toplumsal yaşamın içselleştirilmesi adına büyük önem arz etmektedir. Farklı talep edenlerin, taleplerini duyurabilmeleri örgütlenmeyle yani sivil toplum kuruluşlarıyla mümkün olacaktır. Sivil toplum kuruluşları siyasi alandan bireysel alan kadar birçok alanda vazgeçilmez rolleri ve etkileri vardır. STK'ların etkiledikleri alanlara bakacak olursak: (Arslan,2001:20)

5.1.Siyasal Alana Etkisi

Bir sivil toplum örgütünden yerine getirilmesi beklenen en önemli işlev siyasi iktidarı etkilemek, otoriter eğilimler gösteren siyasi iktidarı güçten düşürerek, bireyleri otoriterinin muhtemel baskısından ve despotluğundan koruyarak despotizme karşı dengeleyici bir güven unsuru olmaktır. Ayrıca sivil toplum kuruluşları değişik tercih ve düşünceleri dile getirerek çeşitli grupların yabancılaşmadan sistem içinde kalmalarını sağlayarak bireylerin katılımlarını sağlayarak kendilerini daha rahat ifade etmelerini temin eder kamuoyu oluşturarak bireylerin taleplerini dile getirmelerini ve dikkate

alınmalarını sağlar.(Erözden 1998:20)Sivil toplum kuruluşları siyasi iktidarla ilişkilerini sağlıklı tutabildikleri sürece siyasi anlamda dengeleyici bir rol oynayacaktır.

Sivil toplum kuruluşlarını siyasi etki açısından ikiye ayırmak mümkündür. Bazı sivil toplum kuruluşları siyasi amaç ve hedefleri olmaksızın, partiler üstü bir pozisyonda kendilerini konumlandırırlar. Meslek örgütleri, işçi ve işveren sendikaları gibi kurumlar üyelerini hakları ve durumlarının iyileştirilmesi için çalışırlar. Siyasi iktidar üzerinde üye sayısına ve çokluğuna göre bir baskı grubu özelliği taşırlar. Diğer sivil toplumu örgütü ise hizmet sağlamaktan çok kamu siyasetini etkileme çabasındadırlar. Prestijli yada mali açıdan güçlü üyeleriyle bir güç merkezi ve baskı unsuru olama çabasındadırlar. (Yıldırım,2004:78)

5.2. Yasama Alanına Etkisi

Devletin temel fonksiyonu kanun yapmaktır, yasamadır Siyasal toplumun en temel işi devletin temel politikalarının esasını belirlemektir(Koç,2005:68).Sivil toplum kuruluşlarının bir işlevi de, yasama alanını etkilemektir. Milletvekilleri aracılığıyla özellikle çalıştıkları alanlarda yapılacak yasal düzenlemeleri etkilemeye çalışırlar. (Yıldırım,2004:81)

Bazen bir kanun teklifi hazırlayarak bazen de istenilen kanunların çıkarılması yada reddedilmesi için sivil toplum kuruluşları iktidar yada muhalefet milletvekilleriyle temasa geçerek, yada yetkili komisyona etki ederek yasama sürecine etki etmeye çalışırlar. (Yıldırım,2004:81)

Lobicilik sivil toplum kuruluşlarının en çok kullandıkları ve verim aldıkları bir diğer alandır. Siyasal sistemde kendi alanlarını etkileyebilecek kararları alan kişi ve kuruluşlarla yüz yüze ilişkiler kurmak suretiyle bu kişi ve kurumlar ikna edilmeye çalışılır. Çoğu zaman milletvekillerinin desteğini alan sivil toplum temsilcileri hükümet üyelerine ulaşarak bu üyelerin temsilcilerini etkilemek ve duyarlılıklarını artırmak gayreti içinde olurlar. (Koç,2005:69)

Sivil toplum kuruluşları, kendi alanlarıyla ilgili sürekli bilgi toplarlar, araştırma ve anketler yaptırırlar, yayın çalışmaları yaparak kendi alanlarıyla alakalı tasarılarının hazırlanmasında teknik bilgi sağlarlar. Ülkemizde de parlamento dışında kanun yapım süreçlerine etki eden destek sağlayan bir çok kuruluş mevcuttur.(Yıldırım,2004:81)

5.3. Yürütme Alanına Etkileri

Parlamentonun yaptığı yasaları uygulamak yürütme erki olan hükümetin görevidir. Hükümet hem kamu işlerini yürütür aynı zamanda düzenleyici işlemler yapar.(Koç,2005:70)STK'lar kamuoyunun duyarlılıklarını ve farkındalığını arttırarak hükümet üzerinde denetim vazifesi görür. Hükümetin bir çıkar grubunun etkisinde kalmaması bütün kamunun çıkarlarını gözetmesi ve uygun politikalar geliştirilmesi amacıyla hükümeti bilgilendirerek denetim alanına almaya çalışır. Hükümette STK'ların desteği yâda muhalefetiyle kamuoyu desteğini alabilir ya da alamayabilir.(Yıldırım,2004:82).

STK'lar, ürettikleri projelere buldukları kaynaklarla ve uygulamalarıyla eğitim, sosyal refah ve istihdam konularında hükümetin uygulamalarını politikalarını destekleyebilir bu konuda sorumluluk alabilirler.(Güneş ve Tekgöl,2005: 326)

Kamu politikalarının oluşturularak, eksik hizmetlerin sağlanmasında, programların uygulamaya konulmasında baskı unsuru oluştururlar. Devlet bürokrasisini etkileyerek kamu politikalarında yararlanma yoluna giderler. İdarenin soruşturma ve araştırma komisyonlarına temsilci gönderirler(Yücekök,1998:11)

Zaman zaman yasama erkiyle sorunlarını paylaşarak yürütmeyi etkilemeye çalışırlar. Yürütme organındaki yönetici ve memurların baskılara açık olması sivil toplum kuruluşlarının etki oluşturmaları açısından önem taşır. Siyasi sistem geleneği ve kurumlar etkileşime açıksa sivil toplum kuruluşları bürokrasiyi kolaylıkla etkileyebilirler. Kendilerini ilgilendiren konularda idari kademelere taleplerini ve çalışmalarını iletmek suretiyle yardımcı olurlar. STK'lar siyasal ve sosyal alandaki kurumların kendi faydalarına olan işlemlerini desteklerler. (Yücekök1998:11)

5.4.Siyasi Partilere Etkisi

Demokratik rejimlerde iktidarı etkileme de en hızlı, en etkili ve etkili yol demokrasinin ve çağdaş hayatın vazgeçilmez unsuru olan siyasi partilerdi etkilemektir. Sivil toplum kuruluşlarının doğrudan politikaya karışmak gibi bir amaçları olmasa da bu alana ilişkin dolaylı hedefleri olması nedeniyle böyle bir mekanizmadan uzak kalmaları düşünülemez.(Yıldırım,2004:83).Sivil toplum kuruluşları otoriter rejimlerden

demokratik yapılara geçiş dönemlerinde demokratik ve sivil alanlar oluşturduklarından demokrasi okulları olarak ta kabul edilirler.(Yonca,2003:238)

Bazı sivil toplum kuruluşları kendilerini tarafsız ve partiler üştü olarak konumlandırırlar. Dolaylı yollarla siyasi partileri baskı altına alarak parti içinden kendilerine yardımcı olacak adayı desteklerler. Kendi yararlarına çalışacak adayı gizlice desteklerler. Nispi temsil sisteminin geçerli olduğu ölkelerde STK'lar baskı grubu haline gelerek ayrı parti kurabilirler yada, mevcut partilere etki edebilirler.(Yıldırım,2004:83)

5.5.Kamuoyu Üzerindeki Etkileri

Kamuoyu kavram olarak belli bir zamanda, belli bir tartışmalı sorun karşısında, bu sorunla ilgilenen kişiler grubuna veya gruplarına hâkim olan kanaattir. Toplumsal olaylar ve problemlerle ilgili bütün vatandaşların aynı derecede ilgili ve bilgili olmaları beklenemez. Halk kitleleri bu sorunların farkında bile olmayabilirler. İşte sivil toplum kuruluşlarının görevi bu konu ve problemlerle ilgili olarak kamuoyu oluşturmak farkındalık meydana getirmektir. (Kapani,2003:147)

Demokrasinin ve katılımcılığın tabana yayılabilmesi için sivil toplum kuruluşlarının sisteme entegre edilmiş olmaları gerekir. Gelişmiş ve demokratik toplum, örgütlü bir toplumdur. Katılımcılık ancak örgütlü toplumlarda sivil toplum örgütleri aracılığıyla geerleştirilebilir. (Yıldırım,2004:85)

Toplumdaki bireylerin talepleri sivil toplum kuruluşları aracılığıyla kamuoyu oluşturmak suretiyle dile getirilerek dikkate alınması sağlanır. Kamuoyu sosyo-ekonomik süreç hakkında sürekli bilgilendirilmek suretiyle aktif halde tutulur.(Yücekök1998:11)STK'lar broşür, dergi, kitap, televizyon, internet gibi çeşitli araçlar kullanmak suretiyle kamuoyunu aydınlatırlar, bilgi sunarlar ve çeşitli etkinliklerde bulunurlar.(Yıldırım,2004:84)

5.6. Toplumsal Bireysel ve Kültürel Etkileri

Modernite bireyi toplum içinde yalnızlaştırmıştır. Sivil toplum kuruluşları, insanların bu yalnızlıklarını insanları gruplar halinde toplamak suretiyle giderir.

Toplumdan kopuk, kendi başlarına hareket eden bireyleri topluma entegre ederek sosyal hayatın bir parçası haline getirir.(Koç,2005:35)

Sivil toplum kuruluşları sayesinde insanlar bir araya gelerek ilişkiler kurarlar ve karşılıklı tutum ve davranışları ile birbirlerini etkilerler. Daha sonra bu ilişkiler gelişir, süreklilik kazanır. Toplumda çoğulculuğun oluşmasında ve çoğulculuk kültürünün toplumda taban bulmasında demokratik sivil toplum kuruluşlarının işleyiş ve örgütsel yapıları önemli bir rol oynar. Ayrıca, bu tür örgütler arası uyum demokrasi çoğulculuk ve katılım kültürünün oluşumunda çok olumlu katkılar sağlar.(Yıldırım:2004:86)

İnsanlar sivil toplum kuruluşları aracılığıyla bir araya gelerek, çeşitli tartışma deneyimleri kazanmakta fikir alışverişinde bulunmaktadır. Bu ortamlarda, halkın kültürel ve demokratik hafızasının canlı tutulması sağlanmaktadır(Yonca:2003:47)

Sivil toplum kuruluşlarına üye olan kişiler üyesi oldukları grubun kültürünü paylaşmakta fikir birliğine varama, uzlaşma, ortak hareket etme gibi demokrasi kültürünün temel özelliklerini benimseme ve davranış haline getirme yoluna girmektedirler.(Yıldırım,2004:88)

Sivil toplum kuruluşları sayesinde bireyler katılımcı çoğulcu bir bakış açısına sahip olurlar. Aynı zamanda organizasyon ve yönetim tecrübesine sahip hale gelirler. Sivil toplum kuruluşları bireylerin nitelikli hale gelmesinde önemli rol oynarlar.(Güneş ve Tekgül,2005:326)

Sivil toplum kuruluşları, bireylerde sorumluluk bilincini geliştirmekte ve üretkenliklerini tetiklemektedir. Sorumluluk alma bireysel fayda için değil toplumsal fayda içindir.(Yücekök,1998:6)Sivil toplum kuruluşlarına üye olan vatandaşlar aktif bir şekilde örgüte katkı sağlar üyeliğin gereklerini yerine getirirse kendi yaşamlarına da zenginlik katarak bireysel yaşamlarını çok boyutlu hale getiririler.(Yıldırım,2004:87)

Sivil toplum üyeliğinde tamamen gönüllülük esastır. Üyeler dayanışma ruhu içerisinde hareket ederler, topluluk içinde bir statü elde ederler, takdir ve saygı görme ihtiyaçlarını giderdikleri gibi kendilerini daha güvende hissederler. İletişim yetenekleri gelişir ve topluma ve devlete karşı bireysel haklarını daha rahat savunabilir. Tek başına elde edemeyeceği bilgi ve tecrübeyi kazanarak daha aktif ve etkin bir birey haline

gelebilirler. Tek başına ilgilenmeye cesaret edemeyeceği problemlerle topluluğun sağladığı destekle başa çıkabilir, çözümü için uğraşma cesaretini kendisinde bulabilir. (Yıldırım,2004:88)

Devlet güçlü bir organizasyon olsa da toplumun ve hayatın her alanına ulaşabilmesi mümkün görünmemektedir. Bu noktada sivil toplum kuruluşları devreye girerek devletin ulaşamadığı alanlara ve yerlere hizmet götürerek bir eksikliği tamamlar.(Yücekök,1998:256)

STK'lar oluşturdukları projelerle halkın yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik programları uygulamaya koyabilirler. Sosyal faaliyetler ve yardımlarla önemli bir boşluğu doldururlar. Kurs, seminer, konferans ve tanıtım gezileri düzenleyerek bilgi ve görgü artırma konusunda topluma katkıda bulunurlar.(Yıldırım:2004:84)

6.Sivil Toplum Örgütlerinin Özellikleri

Sivil toplum kuruluşları bütün dünyada ve ülkemizde doğası gereği ortaya çıkış biçimleri faaliyet alanları, süreklilikleri ve kapasiteleri itibarıyla farklılık gösterirler. Bu çeşitlilik ve farklılık zaman içinde bu kurumların daha farklı yapı ve formatlara geçmeye açık olmasının da göstergesidir. Ortaya çıkış kapasite ve nitelik itibarıyla farklı olsalar da taşıdıkları bir takım ortak özellikler vardır.(Tekelli,2002:85)

Sivil toplum örgütlenmeleri devleti denetlemek etkilemek ve bireylerin haklarını, özgürlüklerini ve çıkarlarını korumak amacıyla kurulmuş yapılardır. Bu yapılar çağdaş demokratik toplum ve devlet anlayışının bir gereğidir.(Kongar,1991:109)

Sivil örgütlerin iktidar olmak gibi bir amaçları olmadığından kısa ve uzun vadeli plan ve stratejileri yoktur. Daha çok ihtiyaç duydukları alanda kendi seçtikleri iş ve görevleri tamamlamak amacındadırlar. Sivil toplum kuruluşlarının ilk kuruluş evrelerinden günümüze en temel ve belirgin özellikleri budur. (Belge,1998:28)

Sivil toplum kuruluşları devletin politikalarını ve icraatlarını etkileme gayreti içindedirler. Zaman zaman devlet tarafından maddi açıdan desteklenseler bile devlet aygıtının bir parçası olduklarını göstermez. Sivil toplum kuruluşları devletin bir parçası değildir. (Erözden,1998:14)

Sivil toplum kuruluşları kendilerine çıkar sağlamak amacı olmayan belli bir amaç etrafında toplanmış bireylerden oluşur. Ortak amaca uygun toplanmış bu bireyler herhangi bir hukuki yapı olarak örgütlendikleri gibi formal olmayan örgütler olarak ta ortaya çıkabilir. Bu örgütler siyasi partilerin ve onların temsil ettikleri siyasi görüş farklılıklarının üstünde bir noktada dururlar. Bu kuruluşlar siyasi görüş ve ideolojilerine bakmaksızın tüm insanların ortak doğru ve ilkelerde uzlaşabileceklerini kabul ederler. İnsan hakları bireysel özgürlükler çevre ve dezavantajlı grupların korunması ve kendilerine yardım edilmesi gibi konularda farklı din, millet ve siyasi görüş mensuplarının ortak hareket edebileceğini kabul eder.(Erözden,1998:14)

Sivil toplum kuruluşlarının nihai amaçları topluma katkıda bulunmak toplumsal fayda sağlamaktır. Sivil toplum kuruluşları yatay ilişkileri ön planda tutar. Dikey hiyerarşik yapılanma hoş görülmez. Bu anlayış sivil toplumda demokrasinin güçlendirilmesi anlayışını da besler. Bu kuruluşlardan beklenen diğer kurumlarla eşit olarak ilişki kurmak ve ortaklıklar oluşturmaktır. Aynı zamanda üyelerinin gönüllülük ve fedakârlıkları üzerinde yükselirler. Hiç bir birey sivil toplum kuruluşuna üye olmaya yada üye kalmaya zorlanamaz.(Tekelli2002:15)

Sivil toplum kuruluşlarının ihtiyaç duyulan bir alanda belli konuda uzmanlaşmış olmaları sayesinde sivil toplum alanı iktidar oluşturmaya dönük, çatışmalı bir alan olmaktan çıkar ve bu özellik toplumsal hareketlerin örgütlenmesi açısından son derece önemlidir.(Tekelli2002:16)

Sivil toplum kuruluşlarının şeffaflığı da önemli bir özelliktir. Şeffaflık sayesinde, kar amaçlı, özel sektörün amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik, sivil olmayan, üyelerinin finansman ve faaliyetleri meçhul örgütlenmelerin sivil toplum niteliği taşıyıp taşımadığı anlaşılabilir.(Yıldırım,2004:95)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYEDE SİVİL TOPLUM VE SİVİL TOPLUM

KURULUŞLARININ GELİŞİMİ

1.Osmanlı'da Sivil Toplum

Osmanlı sistemini farklı kılan en belirgin özellik batı tipi feodal yapının özelliklerini taşımasıdır. Toplumsal ve siyasal yapı iktidara karşı bir güç dengesine izin verecek aracı kurumların olmamasıyla ön plana çıkmaktadır. Dini kurumlaşmanın iktidardan görece özerkliği, özerk kentler ve güçlü bir tüccar esnaf sınıfının olmayışı Osmanlı'da iktidarı kontrol edebilecek bir yapının olmadığını gösterir. Osmanlı yönetim sistemi kendine rakip hiçbir siyasal ekonomik ya da toplumsal gücün ortaya çıkmamasına özen göstermiştir. Sistemi bu anlayış üzerine kurmuştur. Kendisine tehdit oluşturabilecek her hareketi derhal bastırmayı her zaman bilmiştir. Rejim sosyal hareketi denetim altında tutmuş sosyal kümelenmeleri izlemiştir.(Mardin,1990:52)

Padişah bütün hiyerarşinin ötesinde sorgulanamaz bir mevkidedir. Tüm güç ve iktidar padişahda toplanmıştır. Padişah yönetici ve yönetilen sınıfın tamamen üstündedir. Devletin tüm iktidarı şahsında toplanmıştır. (İnsel,2006:85)

Osmanlı Devleti bürokratik bir devlet olarak merkez ile çevre arasındaki mesafeyi her zaman korumuştur. Bu mesafe ve çevreden baskısından uzaklık bu anlamda sahip olduğu otonomi neticesinde, nevi şahsına münhasır bir örgütlenme ve yapılanma biçiminin ortaya çıkmasına neden olmuştur. (Mardin,1991:157)

Osmanlı Devleti'nin siyasal ve sosyal yapısı batıda olduğu gibi soya dayalı aristokratik bir temele dayalı değildir. Kilise benzeri bağımsız bir dini otorite ve hiyerarşiyi temsil eden bir kilise, güçlü bir tüccar sınıfı ve özerk kentler yoktur. Merkezi temsil eden devlet otoritesi ve çevre denilebilecek halk arasında aracı kurumlar yoktur. Devlet ve halk arası mesafeli olan bürokratik bir devlettir. Osmanlı Toplumu kültürel olarak saray ve taşra kültürü olarak ikili bir yapıdadır. İktidar alanı merkezi temsil eden yöneten ve çevreyi oluşturan yönetilenler gibi iki belirgin farklı alandan oluşur. (Duman, 2008:367).

Askerî (Yönetenler)denen merkezi ilk ekseninde, Sultan ve Sultan'ın yetki ya da yürütme yetkisi verdiği kimseler bulunur (Tosun, 1998:126). Osmanlı'da birinci tabakayı sultan ve yetki verdikleri ve padişahın hizmetinde olan ve statü olarak normal halktan farklı kesim oluşturur. (Heper, 2006:62).

Osmanlı toplumsal ve siyasal yapısının üst kısmını Padişah ve padişaha yakın asker ve sivil bürokrasi oluşturur. Diğer yandaysa vergilerini verip yönetime katılmayan Müslim ve gayri Müslim reaya olmak üzere birbirinden net hatlarla ayrılan kesim mevcuttur. Bu sistem Devşirme ve toprak rejimi, bu yapıyı beslemiş ve desteklemiştir.(Duman, 2008:367)

Osmanlı toprak sistemi patrimonial bir özellik gösterir. Osmanlıda Tımar sistemi padişaha hizmet karşılığı yerel yöneticilere imtiyazlar vermiş olsa da siyasi ve mülkiyet hakları vermemiştir. (Heper, 2006:50-51).

Sistemdeki merkez in ağırlığı ve konumu devletin siyasal alan içinde tek otorite haline getirdiğinden Osmanlı'da Batı Avrupa'daki gibi aristokrasi ve burjuvazi gibi yapılar ortaya çıkmamıştır. Aristokrasi ve burjuvazi sivil toplumun ortaya çıkışında devletin alanını daraltması ve sınırlamasıyla önemli rol oynamıştır.(Çaha1996:72) Devşirme sistemi siyasal alanı tımar sistemi ise sosyal alanı ile sarayın denetimine almıştır. (Tosun, 1998:129).

Osmanlı siyasal kültüründe muhalefet olgusu olumsuz bir değer taşıdığından ve bireysellik yerine kolektiviteye değer verildiğinden sivil toplum oluşumuna uygun bir zemin ortaya çıkmamıştır. Toplumsal değerler açısından Türk toplumunda devlete verilen değer ve saygıyı batılı toplumlarda görmek neredeyse imkânsızdır. Osmanlı Siyasal kültürünün kendine has özellikleri batılı anlamda bir sivil toplumun ortaya çıkışına uygun bir zemin hazırlamamıştır.(Çaha1996:73-74).

Osmanlı'da ve genelde İslam toplumlarında sivil toplumun olmadığı iddiası ve bu iddianın dayanak m-noktaları çokta sağlam değildir. Osmanlı toplumu her şeyin devletle başlayıp devletle bittiği tek tip bir toplum değildir. Hukuk sistemi, padişahın kanun koyma yetkisini elinde bulundurduğu ve devlet otoritesini temsil eden örfi hukuk ve sivil toplum alanıyla ilgili konuları düzenleyen şeri hukuktan oluşur. Osmanlıda Batıda ortaya çıkan bağımsız şehirler yoktur. Ancak ulema meşayih sınıfı ve loncaların

bu tür bir fonksiyon gördüğü söylenebilir. Devlet, adalet, iç ve dış güvenliği kendisine birinci derecede görev bilmiştir. Toplumun bütün alanlarıyla ilgili düzenleme yapma yetkisini kendisinde görmemiş, kültür, sanat, eğitim, inanç, kişilerin kimliği gibi alanlara müdahil olmamıştır. Halkın, devlet karşısında geniş bir özerk alanı vardır. Osmanlı'da en önemli ve etkin toplumsal yapı olarak tarikatları görmekteyiz. Kurumsal olarak tekke ve zaviyeler, devletten ayrı, özerk kurumların olması Osmanlı Devleti'nde, özerk ve ayrı bir toplumsal hayat alanının var olduğunu gösterir.(Dursun, 1999:98-101)

1.1.Vakıflar

‘Vakıf’ terim olarak, VIII. asır ortalarından XIX. asır sonlarına kadarki devrede, İslâm ülkelerinin sosyal ve ekonomik hayatında önemli rol oynamış dinî kaynaklı sosyal bir müessesenin adıdır. Osmanlı ve Türk medeniyetinde, sosyal hayatta devletin işlerini kolaylaştıracak birçok işi yüklenmiştir. Vakıflar, varlıklı kimseler tarafından tamamen ihtiyaç sahiplerinin kullanımına tahsis edilen hayır kurumlarıdır. Kişi sahibi olduğu mülkü kendi mülkiyetinden çıkarıp ihtiyaç sahiplerinin kullanımına vermektedir.(Kırılmaz,Acar,2010:36)

Devletin elinin uzanamadığı yerlerde toplumsal açıdan son derece önemli işleri üstlenmiş olan vakıflar kişileri değil mal ve parayı bir araya getirmiştir. Sivil toplum kuruluşu sayılıp sayılmayacağı tartışmalı olsa da bireylerin ortak amaç etrafında bir araya gelmeleri ve devletten ve hükümetten bağımsız olmalarının veya olmamalarının varlıklarını etkilememesi önemli bir noktadır. Ancak bireylerin bir araya gelmemeleri devletten sosyal, siyasal, ekonomik veya diğer konularda bir hak talep etmemeleri, ve yönetimi etkileme gibi bir hedeflerinin olmaması yönüyle sivil toplum Kuruluşu sayılmamaktadırlar (Alkan, 1998b:61)

Arapça kökenli olan vakıf kelimesi “ terk etmek, durdurmak, terk veya tahsiste bulunmak manalarına gelmektedir”. Vakıflar İslam hukukuna dayanan kuruluşlardır. İslâm hukukçuları ve bazı batılı ilim adamları vakfın kaynağının doğrudan doğruya İslâm prensipleri olduğuna işaret etmektedirler.(Gönencan,1999:596)

Vakıflar Osmanlı'da çok yaygındı ve yöneticileri ulemaydı. Sultanlar da vakıfların kurulmasında ve devam etmesinde önemli ölçüde katkıda bulunmuşlardır. Cami, mescit gibi dini kurumlar büyük ölçüde sultan ve yakınları tarafından finanse edilmişlerdir. Böylelikle devletle aradaki bağlar güçlü tutulmuştur.(Çaha,1996:166)

Vakıflar çalışma barışının sağlanmasında ve sosyal hizmetlerin topluma yayılmasında önemli roller üstlenmiştir. Vakıflar kendine has bir statüsü ve manevi ağırlığı bulunan sosyal bir kuruluştur. Toplumda ihtiyaç duyan fertlerin tümüne, karşılıksız olarak sosyal güvenlik hizmetleri sunarlar. Bazı batı ülkelerde ve Amerika'da neredeyse tüm eğitim ve sağlık hizmetleri, vakıflardan esinlenerek kurulan “ foundation” larla başarılı bir şekilde yürütülmektedir.(Gözübenli,1994:77)

1.2.Bürokrasi

Osmanlı' da başta çok sade bir görüntü arz eden bürokrasi zamanla çok etkili silahlı bir örgütlenme türü olan “ patrimonyal bürokrasi” ye dönmüştür. Bu tür yönetimlerde meşruiyeti hükümdar temsil eder. Devlet otoritesi, özerk bir feodal sınıf yoluyla değil, gelecekleri sultana bağlı bürokrat sınıf aracılığıyla sağlanır. Bu yönetim tarzı otoritenin sarsılmaması adına herhangi bir kümelenmeye göz yummaz. Topluluk üzerindeki kontrolün sağlanması hayati önem taşır. Sosyal hareketleri denetim altında tutmak, sosyal kümeleri izlemek ve topluluğa sürekli olarak düzen vermeye çalışmak düzenin tesis ve devamı açısından son derece önemlidir. Osmanlı bürokrasisi, başlangıçta çok sade bir görünüm arz etmektedir.(Eryılmaz,1990:225)

1.3Ayân

Osmanlı devletinin önemli dönemlerinden biride âyânlıktır. Şehir kasaba yada bir zümre içinde itibarlı sözü geçen kanaat önderleridir.(Köprülü1993:40)

Ayânlık dönemi merkezi yönetimin taşradaki gücünü önemli ölçüde kaybetmesi sonunda bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Anadolu ve Rumeli de ayanlık zaman içinde yaygınlaşmış ve güçlenmeye başlamıştır. Ayanlar farklı alt gruplardan oluşan ara sınıflardan biridir. Yerel liderler olan toprak ağaları pek çok yerde yerel yönetimin de temsilciliğini yapıyorlardı ve zaman zaman merkezi iktidarın temsilcileriyle çatışıyorlardı. Köylü ile sınırlı ilişkileri vardı. Küçük esnaf ve zanaatkarlarda diğer bir

alt grubu oluştuyordu. Küçük çaplı üreticiler olan bu gruplar giyim ve ev eşyasına dönük üretim yapan dış ülkelerle ilişkileri olmayan kırsal alanlarda yerel nüfusa dönük çalışan gruplardı.(Kongar,1994:63)

Devlet görevlileri ile aralarını iyi tutmaya çalışan ayanlar arabuluculuk vazifesi görüyorlardı. Taşrada vergi ödemekle yükümlü ahali ile merkez adına vergi tahsilatı yapan mültezimler arasında tampon görevi görmekteydiler. Ayanlar arada ihtilaf olduğunda ahali lehine tavır koyan bir konumdaydılar Zamanla merkezi otoritenin taşrada zayıflamasıyla âyanlar zaman zaman baş kaldırarak isyan etmişler halka zarar verip kendilerine haksız kazanç sağlamaya başlamışlardır.(Mardin,1997:105)

Merkezi yönetimin zayıflaması neticesinde ülkedeki ayanlık mücadeleleri kanlı çatışmalara dönüşmeye başlamasıyla 1786’ da ayanlığa son verilerek yerine şehir kethüdalığını getirilmiştir. Lonca sistemi yanında, yarı özerk eşraf isimli mahalli nüfus sahipleri 1826’dan sonra doğrudan devlet denetimine alınmaya başlanmıştır. Bu durum Osmanlı’da özerk kentlerinde gelişimini engellemiştir.

1.4.Loncalar-Ahîlik ve Bacıyân-ı Rûm

Loncalar esnaf birlikleridir. Temel fonksiyonları ise yönetici kurumlarla ahali arasında idari bir kanal olmalarıdır. Osmanlı yönetimi tüccar ve sanatkâr kesimini Loncalar aracılığı ile kontrol etmiştir. Devlet, loncalar vasıtasıyla fiyat ve malların kalitesini kontrol altında tutuyordu. Toprak sistemi tarım kesimi ve üretimini kontrol altında tutarken loncalar aracılığı ile, ticaret üzerindeki denetimini sağlıyordu. Loncalar bir yönüyle yarı resmi örgüt görünümündeydi.(Bear,1980:98)

Loncalar Osmanlı toplumsal yapısı içerisinde önemli bir yere sahip olmakla birlikte devletten bağımsız olmamaları yönüyle sivil toplum kuruluşu olarak sayılıp sayılmayacağı hususunda farklı görüşler vardır. Çünkü devle karşı özerklikleri olmadığından devlet tarafından, ekonomi ve tüccarları denetleme ve kontrol araçlarından biri olduğu görüşü vardır. Diğer bir görüşe göre ise; Loncalar devlete karşı özerkliklerini genelde korumuşlardır. Kethüda kurumu bu sistem içinde grubunun başıdır. Kethüda, eşitler içinden seçilir ve grubun haklarının devlete karşı savunucusudur. Kethüda formalite icabı kadıdan icazet alır.Loncalar Ahilik geleneğiyle bütünleşmiştir. Belirli bir heyet tarafından yönetilen cezaî kuralları belirleme ve

uygulama yetkisine sahiptir. Kendi kethüdalarını kendileri seçebilmeleri yönüyle önemli ve yaygın bir sivil kuruluş olarak saymak mümkündür. Merkezi idare ile olan hiyerarşik ilişkileri olması ise bir yüzlerinin devlete dönük olduğunu gösterir. (Tosun, 1998:142-144)

Loncalar, Osmanlı toplumsal yapısı içinde sivil toplum potansiyeli taşıyan kurumlardı. Loncalar iki farklı açıdan değerlendirilmektedir. Loncaların devletten özerk olmadıklarını aksine devletin ekonominin ticaret kesimi üzerindeki denetleme ve kontrol araçlarından biri olduğu vurgulanır.(Bear,1980:98)

Loncalar ilk bakışta birer sivil toplum unsuru görüntüsü veriyordu. Sultan'ın güçlü ve zayıf olmasına bağlı olarak konumları değişmekteydi. Birer meslek birliği olarak düşünüldüğünde, lonca içinde rekabete, pazarlığa izin verilmiyordu. Üretim, fiyat, kar gibi ticari faaliyetin özüne yönelik unsurların devlet tarafından belirleniyordu. Bu durum loncaların özerkliklerinin önünde bir engel olarak algılanmaktadır. (Tosun,2001:214)

Loncaların kaynağı ahiliktir. Ahilik ise Abbasi halifesi Nâsır Li-dînillah tarafından kurumsallaştırılmıştır. Fütüvvet kurumunun, millî ve yerli unsurlarla donanmış bir şeklidir. Daha çok esnafın sınıfının hayat anlayışına ve dünya görüşüne uygun olduğundan esnaf arasında yayılmışsa da da esnaf dışından da çeşitli meslek gruplarını da barındıran, Anadolu, Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkaslara kadar yayılmış sivil bir yapılanmadır.(Köksal, Acar 2010:28)

Ahilik, tarikat kültürüyle yoğrulmuş bir esnaf teşkilatıdır. Her kurumunda özelliklerini taşır. Ahilikte önemli olan daha fazla üretmek değil daha mükemmel eser meydana getirmektir. (Demirpolat-Akça, 2009:14)

Bir diğer yaklaşım ise loncaların genelde özerkliklerini korumuş olmaları yönüyle Osmanlı devletinin loncalar üzerindeki denetim gücünün tartışmalı olduğudur. Devletin loncalar üzerinde doğrudan bir yetkisi görülmemektedir. Loncalar kardeşlik ve meslek ahlakı sistemi olan ahilikle dini tarikatlardan biri veya diğerleri ile ilişkiye girip manevi itibar kazanmaktaydı.(İnalcık,1994:19)

İlk defa Fuat Köprülü, bu zümre hakkında Âşık Paşazade'nin verdiği bilgileri başka kaynaklarla te'yid ederek Anadolu Selçukluları ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş

döneminde Türkmen kadınların mensup oldukları böyle bir teşkilatın mevcudiyetine dikkatleri çekmiştir (Acar, 2010: 29)

Ahi Teşkilatı'nın kadınlar koludur. Anadolu bacıları Teşkilatı anlamına gelmektedir Ahî Evran'ın eşi, Fatma Bacı, bu teşkilatın lideridir. Göçebe olarak Anadolu'ya gelen Türkmenlerin şehir hayatına Ahi Teşkilatı aracılığıyla geçmekteydi. Türkmen genç kızlarına, kadınlara şehirde iş hayatına girme ve hayata adapte olma da Bacı Teşkilatı yardımcı olmuştur. Bacılar da ahilikte olduğu gibi sanatlarını gelenek halinde sürdürmüşler ve geleneği gelecek nesillere aktarmışlardır. Bacıların aynı zamanda Moğolların Kayseri'yi muhasara altına aldıklarında kadınların şehrin savunmasına fiilen katıldıkları ve savaştıkları görülmüştür. (Bayram, 2008)

1.5.Cemaatler

Osmanlı Devleti, bir İmparatorluğunu farklı din ve milletlerden oluşan topluluklar oluşturuyordu. Hâkim din İslamiyet de olsa İmparatorluğun farklı dinler ve mezhepler örgütlü yapılar oluşturmuşlardı. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinden sonra Ortodoks kilisesine dinsel otonomi verilmiştir. İstanbul Patrikliği'ne de, Papalığa alternatif bir güç oluşturmak amacıyla Ortodoks kiliselerinin üzerinde "oikumenik/evrensel" bir makam verilmiştir. Diğer dini azınlık gruplarına yetkiler tanınmıştır.

Osmanlı Devletinin kendini oluşturan unsurlar üzerindeki yetkileri yönetim, maliye ve askerlikle sınırlı kalmıştı. Bu milletlerin aile, evlilik, doğum, ölüm, miras, haberleşme, sosyal güvenlik, din ve adalet işlerine yani medeni hukukun alanına karışmadığını görmekteyiz. Merkezi yönetim kendi vesayeti altındaki cemaat üyeleri ile cemaat örgütleri aracılığı ile ilişkilerini yürütmüştür (Alkan a,1998:47-48) Millet sistemi içinde her bir dini grubun en yüksek rütbeli din adamı devlet tarafından muhatap alınmış ve o topluluğu sevk ve idare etmekte, devlete karşı sorumlu tutulmuştur. (Tosun, 1998:141)

Geleneksel yapı Tanzimat Fermanı'ndan sonra değişmiş daha sonrasında cemaatler hukuksal temel kazanmışlardır1860 Islahat Fermanı'yla milletler yeniden düzenlenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda İstanbul merkezli onlarca gayri Müslim unsur yaşamaktaydı. (Alkan,1998a:48-49)

1.6.Tarikatlar

Tarikatlar dinin halk düzeyindeki örgütlenmesinin temel birimidir. Tarikatlar Osmanlı'nın ilk kuruluş yıllarından itibaren fethedilen yerlerdeki ahalinin İslamlaştırılması ve sempatilerinin kazanılması, görevini görmüşlerdir. Aynı zamanda gazalara halk desteğinin sağlanması görevini de görmüşlerdir. İslam toplumlarının gerçek anlamda sivil toplumu olarak tarikatlar gösterilebilir. Çünkü en güçlü liderleri bile etkileme ve yönlendirebilme kapasitesine sahip olmalarına karşın devletin resmî örgütlenmesinin dışında kalmışlardır (Tosun, 1998:146-147)

Devlet görevlileri arasında da tarikat mensupları olması yönüyle sivil toplum niteliği taşımaları konusunda tereddütler vardır. Fakat göz ardı edilememesi gereken husus, bu yapılanmanın hiçbir zaman devlet bağımlı ya da otoritesine bağlı olmadığı hususudur.(Dursun, 1999:100).

Tanzimat döneminden itibaren işçi örgütlenmeleri, mesleki örgütlenmeler olan; Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Örgütleri, isim olarak olmasa da Baro, Ziraat Odaları ve Dernekler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu kurum ve kuruluşların ortaya çıkışında Batının etkisi görülmüştür. (Alkan, 1998a:59-71).

Din, Osmanlı geleneği içerisinde halkı kuşatıcı bir kültür sistem olarak var olmuştur. Din hiçbir zaman devletin dışında devletin fonksiyonlarını yavaşlatıcı bir özellik göstermemiştir. Daima devletle barışık devletin himayesi altında ve devleti destekleyici bir yapıyı teşkil etti. Osmanlıda dini yapıya sivil toplum potansiyeli kazandıran ikili hukuk sistemidir. (Karatepe,1989:150)

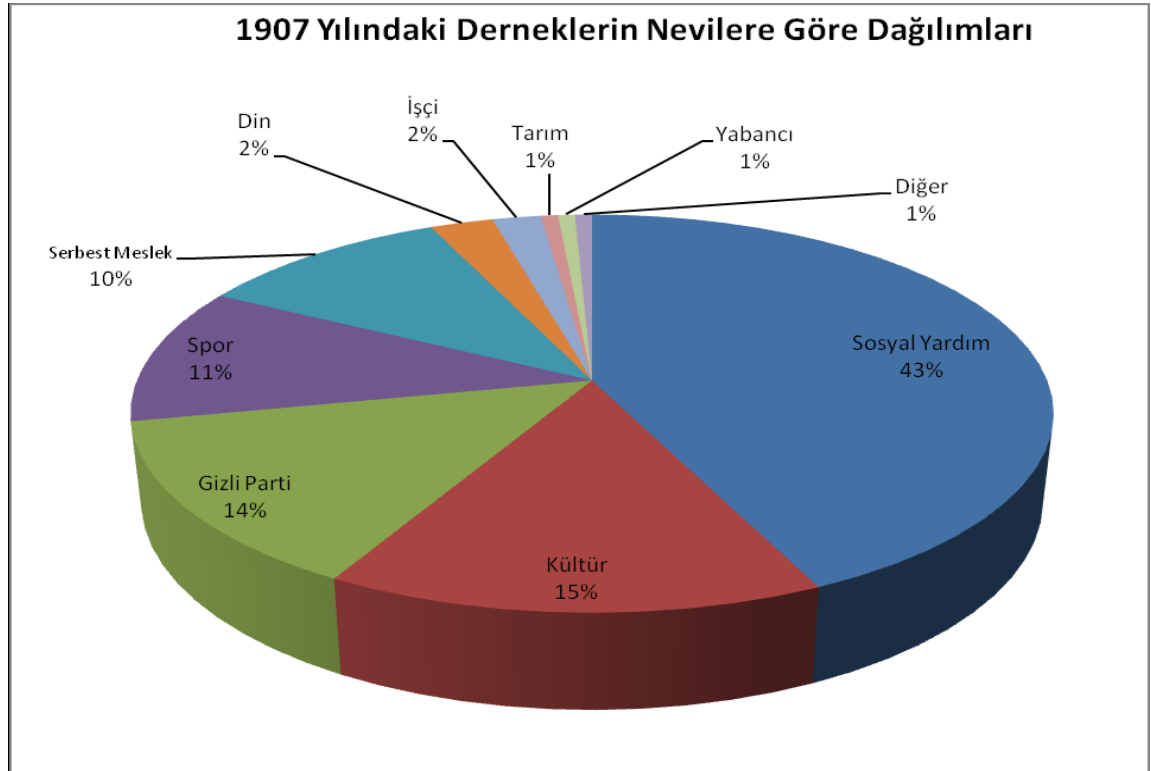
Tarikatların devletten özerk oldukları görüşünün yanında devletin içinde yer aldıklarını, bazı müesseselere göre bazı imtiyazlara sahip olsalar da genel olarak idarenin gözetiminde bulundukları görüşü de hâkimdir. (Kara,1990:404)

İslam dünyasında devletten ayrı tarikatların üzerinde bir müminler topluluğu olmamıştır. İmparatorluğun güçlü olduğu dönemlerde din, devletle daima barışık halde olmuş kendisine özerk bir yer edinme mücadelesine girmemiş, toplumun tüm kurumlarıyla işbirliği içinde güçlü bir devleti kurmak ve yaşatma çabasında olmuştur. Bu açıdan bakılınca Osmanlı İmparatorluğunda din hem yönetenler, hem de yönetilenler

için bir sivil toplum alanı olmaktan çok zaman ve şartlara göre ideolojik bir araç olarak algılanmış ve farklı içerik kazanmıştır. Bazen bütünleştirici, dengeleyici, kimi zaman ise bu protestoları örgütleyici bir işlev görmüştür.(Mardin,1991:158)

2.Osmanlı Son Döneminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Durumu

Şekil 2: 1907 Yılı Derneklerin Çeşitlerine Göre Dağılımları

Kaynak: Acar (2010:48)

Osmanlı imparatorluğu merkeziyetçi yapısından dolayı sivil toplumun gelişimine uygun bir zemin oluşturmamıştır. Ancak 1908 yılında II. Meşrutiyetin ilanı ve 1909 Kanuni esasiyle birlikte dernekler ilgili çalışmalar başlamış ve sivil toplum oluşmaya başlamıştır.

1907 yılında mevcut dernek sayısı 153'tür. %43 lük çoğunluk yardımlaşma amaçlıdır. Bunu % 15'le kültür %13.7'yle gizli parti, %11'le spor dernekleri takip etmektedir.

3.Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişimi

Osmanlı’da devlet dışı özerk yapıların ve batılı anlamda sivil toplum kuruluşlarının varlığına şahit olmuyoruz. Zira siyasal yapı, bürokratik-merkezi örgütlenme ve siyasal kültür, sivil toplumun gelişmesine imkân verecek bir yapıda değildir. (Duman, 2003: 368)

Osmanlı’da batılı anlamda bir sivil toplum yapısına şahit olamasak ta lonca, dini kurum ve yerel eşraf gibi aracı kurumların sivil topluma bir temel oluşturduklarını söyleyebiliriz. Bu nedenle bu tür aracı kurumları sivil toplum unsuru olarak kabul edebiliriz.(Bayhan, 2005: 161)

Türkiye’de bugünkü birçok alanda olduğu gibi eğitim ve sağlıktan sorumlu devlet kuruluşlarının temelleri, Osmanlı döneminde kurulan vakıflara kadar uzanır. Türkiye’de de sivil toplum kavramının popüler olması dünyaya paralel olarak 1980 sonrası döneme rast gelir. Kavram Türkiye’de en çok kullanılan kavramlardan biri olmakla birlikte çok farklı anlamlarda kullanılan ve az anlaşılan bir kavram olarak karşımıza çıkar. Yeni kurulan Cumhuriyet, Osmanlı’dan bir ölçüde sivil toplum mirası da devralmıştır.1946 yılında başlayan çok partili dönemde daraltılan sivil toplum kuruluşları Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle birlikte tekrar sahneye çıkmaya başlamıştır. En başta dini gruplar, işveren kesimi, işçi sendikaları, köylü gruplar ve medya alanında canlanma başlamıştır.(Çaha, 1998:26)

Türk toplumsal yapısı bürokratik yönetim geleneğinden gelmektedir. Bu özellik Osmanlı’dan Cumhuriyete geçişte de varlığını devam ettirmiştir.(Yılmaz, 1997: 91).

Cumhuriyet Osmanlı’dan kuvvetli bir devlet, zayıf bir sivil toplum yapısı devralmıştır. Osmanlı’daki gelenek ve yapının bir devamı olarak, Cumhuriyet döneminde de devleti yöneten bürokratik elit, toplumu bir arada tutmanın zorunlu koşulu olarak devleti görmüşlerdir (Durgun,1997: 218)

Türk idari yapısı merkezîyetçi bir yapıya sahiptir. Batı ülkelerinin aksine Türkiye’de sivil toplum bilincinin ve sivil toplum kuruluşlarının yeterince güçlü olduğu söylenemez. Türkiye’de siyasi iktidar genellikle toplumsal gayretlerin ve girişimler

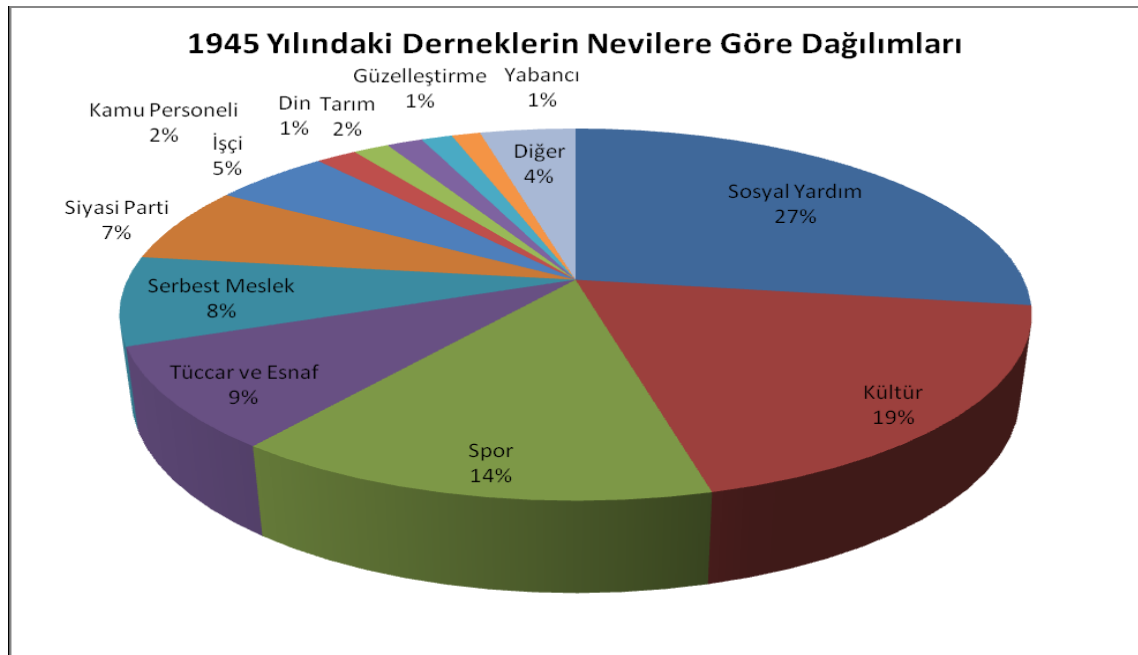
sonucunda değil, daha çok iktidarın kendi inisiyatifiyle sınırlaması şeklinde ortaya çıkmıştır (Yılmaz, 1997: 91)

Cumhuriyet dönemi sivil toplum yapısını inceleyecek olursak seksen öncesi ve sonrası olarak iki temel dönemden bahsedebiliriz. Seksen öncesi dönemi, tek parti döneminin siyasal, ekonomik ve toplumsal açıdan bir devamı olarak görebiliriz. Bu dönemdeki politikalar ve örgütlenme yapısı, devletten bağımsız bir sivil toplum alanının oluşumunu izin vermemiştir. (Duman, 2003: 372)

Seksen öncesi dönem devletin egemen olduğu ve büyük ölçüde devlet otoritesi tarafından her şeyin belirlendiği bir dönemdir. Bu dönemde toplum ve devlet arasında katmanlar ve ara yapılar olan STK'lar yok sayılmış birey tek başına devlet karşısında önemsiz bir pozisyon almıştır. (Arslan, 2001: 160)

1946'da çok partili hayata geçiş ve 1950'de Demokrat Partinin (DP) iktidara gelmesiyle muhalefet odaklarının sesleri yükselmeye başlamış ve siyasi parti dernek ve sendikaların oluşum ve örgütlenmelerine imkân sağlanmıştır. Bu dönem Türkiye'de sivil toplum için bir milat teşkil etmektedir. (Duman, 2003: 373)

Şekil 3: 1945 Yılı Derneklerin Çeşitlerine Göre Dağılımları

Kaynak:(Kırılmaz,Acar:2010:62)

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşunun ilk yıllarında Osmanlı'dan bakiye kalan bir takım sivil toplum kuruluşlarını devralmıştır. Ama savaştan yeni çıkmış olmanın verdiği zorluklar ve kurulan yeni rejimin sağlamlaştırılmasındaki zorluklardan dolayı sivil toplumun gelişimi için uygun bir zemin oluşmamıştır. Çok partili dönem geçişle birlikte derneklerin sayılarında ve çeşitliliğinde büyük gelişmeler görülmüştür.

1961 Anayasası kişisel hak ve özgürlükler açısından zengindi. Bunun neticesinde sivil toplum kuruluşları yaygınlaşmış ve faaliyetleri bir artışla neticelenmiştir.⁶¹ 1961 Anayasası halkın siyasete katılımını seçimlerle sınırlamamıştır. Bu anayasa çoğulculuğa temel oluşturan bir metin olmasına karşın 1982 Anayasası daha az katılımcı bir demokrasi ve dar bir sivil alanı bırakmıştır. (Akpınar, 1997: 155).

“Yeni Anayasamızın vatandaşlarca meydana getirilecek bütün teşekküller için kabul ettiği bir ilke vardır: İster parti, ister dernek, ister okul, ister meslek teşekkülü olsun, her teşekkül kendi maksat ve gayesine uygun ve bu husus görev alanı içinde kalacaktır”.1982 Anayasası, belli bir ölçüde kutuplaşmayı önlemeyi ve siyasetten uzaklaşmayı amaçlamıştır. (Özbudun,1999: 65).

Türkiye 1980 öncesinde uzlaşma yerine ideolojik çekişmelere boğulmuş, sosyal aktörler arasında şiddete kadar varmış ihtilaflar ve toplumsal alanda çıkan problemler neticesinde sivil toplum kendisini boğmuş ve yok etmiştir (Göle, 2000: 429).

1980-83 yılları arasını Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK) yasama, yürütme ve yargı yetkilerini üstlendiğinden dolayı bir ara dönem olarak niteleyebiliriz. Ancak 82 Anayasası'nın kabulü ile birlikte, Siyasi Partiler, Sendikalar, Dernekler Kanunları çıkarılmıştır (Duman, 2003: 373).

1982 Anayasası, genel anlamda demokrasi, temel insan hak ve özgürlüklerini engelleyen bir niteliğe sahiptir. Aynı zamanda demokratik kurumların faaliyetleri de bu anayasayla kısıtlanmıştır.(Uslu,1999:418)Toplumda yaşanan siyasi yozlaşma vatandaşlar arasında, siyasi kadrolara karşı güvensizlik meydana getirdiğinden 1990'lı yıllarda sivil alanda bir hareketlilik başlamıştır.(Akpınar 1997: 165).

Siyasi kadrolara duyulan bu güvensizlik sivil inisiyatifi harekete geçirmiştir. Türk siyasi kültüründeki devletçi geleneği aşındırarak, sivil inisiyatifin harekete geçmesini sağlamış

yurttaş eylemlerinin ve örgütsüz sivil girişimlerin yaygınlaşmasına yol açarak yurttaşlık bilincinin gelişmesine imkân hazırlamıştır. Sivil inisiyatifin harekete geçmesinde medyada büyük rol oynamıştır. Medya üzerindeki anayasal sınırlamaların kaldırılmasıyla birlikte 1993 yılından itibaren kitle iletişimi alanında büyük bir ivme yakalanmıştır. (Özbudun, 1999:114)

Teknolojik imkânların gelişmesi sonunda medya Türk kamuoyunu yönlendirerek devlet yapısı üzerinde etkin bir sivil gücü temsil etmektedir.(Akpınar 1997: 158).Sivil toplum kuruluşlarının yaygın hale gelmesinde ve öneminin artışıyla medya büyük destek sağlamaktadır. Yerel ve ulusal düzeyde artan sivil toplum kuruluşlarının, demokrasinin ve adaletin yaygınlaşması ve gelişmesinde önemli roller oynayacağı, medya tarafından dillendirilmektedir. Sivil toplumun teklif ve eleştirilerinin basında yer bulması kamu bilincinin oluşması açısından son derece önemlidir.1995 yılında sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğinin önündeki hukuki engellerin kaldırılması da sivil toplumun gelişimi açısından önemli rol oynamıştır.(Özbudun, 1999:114).

1990 sonrasında çevre, kadın, insan hakları konularında batılı anlamda sivil toplumun gelişiminin hızlandığını görmekteyiz. STK'lar etkilerini artırmış ve devlet politikalarını etkileyecek bir kapasiteyi ortaya koymuşlardır. (Duman, 2003: 374)

4.2000-2008 Arası Yıllara Göre Derneklerin Sayısal Gelişimi

Şekil 4:Dernek Sayılarının Yıllara Göre Artışı

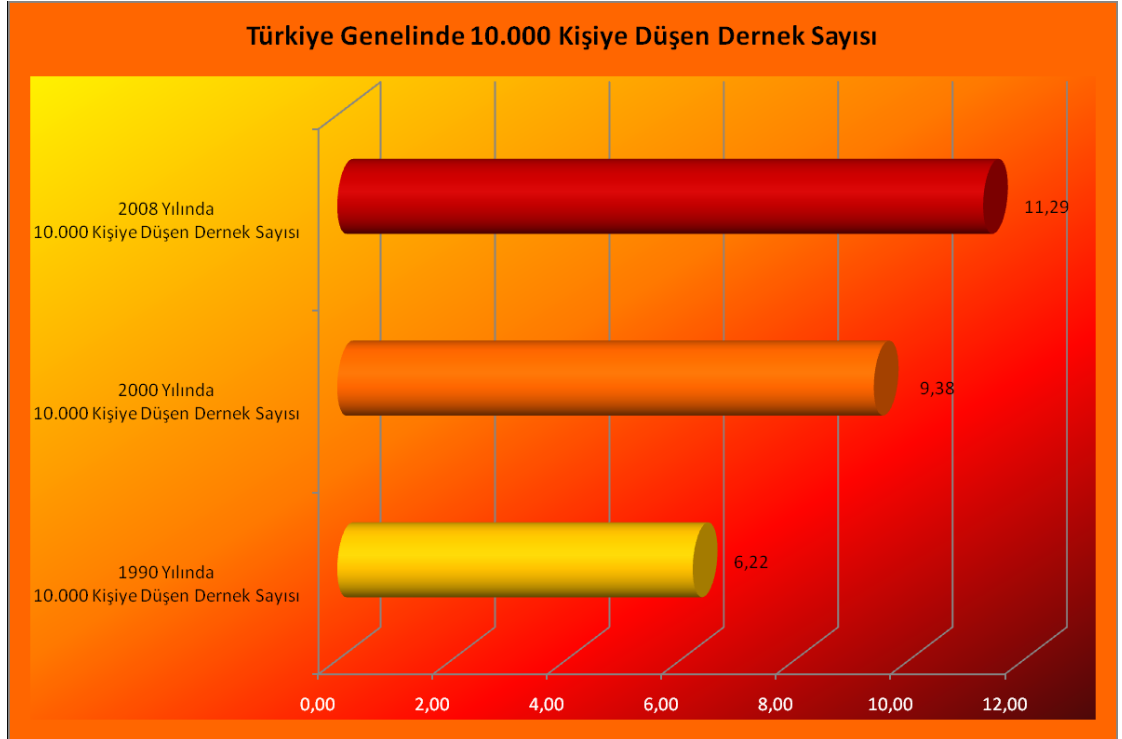

Kaynak:www.dernekler.gov.tr

Özellikle AB sürecinin hızlı ve sağlıklı ilerlediği dönemlerde sağlanan hibelerinde etkisiyle dernek sayılarında yükselen bir trend gözlenmektedir. Dernek kurmanın önündeki hukuki engellerin kaldırılması ve mevzuatın kolaylaştırılması dernek sayısında bir ivmeye neden olmuştur.

Sivil toplumun gelişiminin önündeki en önemli etmenlerden biri anayasal engellerdi. 1995 anayasasıyla siyasal partiler, sendikalar, dernekler, vakıflar, meslek odaları ve kooperatifler gibi sivil toplum kuruluşları arasında ilişkileri ve işbirliğini yasaklayan maddeler kaldırılmış ve bu alandaki gelişmelerin önü açılmıştır. (Özbudun, 1999: 114)

Şekil 5: Türkiye’de 10.000 Kişiye Düşen Dernek Sayısı

Kaynak: www.dernekler.gov.tr

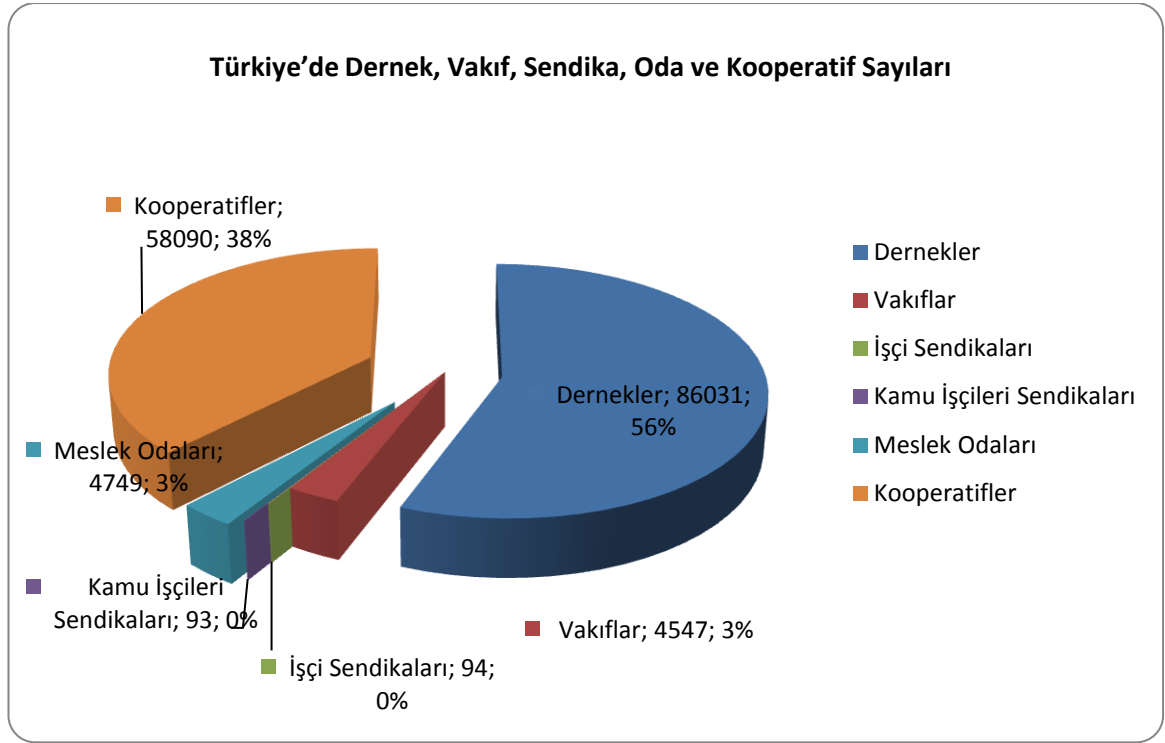
Son yıllarda, Türkiye’de sivil toplumun inşası ve demokrasinin tesisi ve güçlendirilmesi birbiriyle özdeş tutulmuştur. Bu anlayış, bütün akımlar ve aktörler tarafından da benimsenerek savunulmaya başlanmıştır (Sarıbay, 2000:62)

Bu açıdan bakıldığında, Türkiye’de sivil toplumun gelişmesi, demokratikleşmenin sağlanmasında sivil toplum kuruluşlarına büyük görevler düşmektedir.

5.Türkiye’deki Sivil Toplum Örgütleri

Türkiye’de sivil toplum denince ilk akla gelen derneklerdir. Sayısal olarak ta dernek sayısı diğer sivil toplum kuruluşları arasında en çok sayıya sahip olanıdır. İşçileri Bakanlığı Dernekler Dairesi tarafından yapılan ankette ‘Sivil toplum denince ilk akla gelen kurum hangisidir?’ sorusuna %72 oranında verilen cevap aşağıdaki grafikte de görüldüğü gibi ‘dernekler’ olmuştur.(Acar,2010:37)

Şekil:6 Türkiye’de Çeşitlerine Göre Sivil Toplum Kuruluşları Sayıları

Kaynak:(STEP,2011:61)

Türkiye’de sivil toplum denince ilk akla gelen yapı derneklerdir. Sayısal olarak ta diğer sivil toplum örgütü yapılarının çok önündedir. Son veriler göre dernek sayısı 86031’dir.Bu rakamı 58090’la kooperatifler meslek odaları ve vakıflar takip etmektedir.

Tablo:1Türkiye’de Dernek Üyeliklerinin Bölgesel Dağılımı

Dernek Üyeliğinin Bölgesel Dağılımı				
Bölge	Nüfus	Nüfus %	Dernek Üyesi	Ülke Genelindeki Dernek Üye Sayısına Oranı %
Marmara	21.044.783	30	2.597.364	38
İç Anadolu	11.459.292	16	1.922.937	28
Ege	8.585.932	12	815.222	12
Karadeniz	7.372.798	10	648.378	10
Akdeniz	9.050.691	13	502.825	7
Doğu Anadolu	5.744.243	8	167.191	3
Güneydoğu Anadolu	7.350.752	10	156.963	2
Toplam	70.608.491	100	6811147	100

Kaynak:(STEP,2011:76)

Bir sivil toplum kuruluşuna üye olmak şehirleşmeyle doğru orantılıdır. Marmara, İç Anadolu ve Ege büyük şehirleri barındırıyor olmaları yönüyle dernek üyeliği oranlarında da başı çekmektedirler. Büyük şehirlerde ekonomik zorluklar ve dayanışma ihtiyacı örgütlenmeyi de beraberinde getirmektedir.

Tablo:2Türkiye’de İllere Göre Dernek Sayıları

	İLİ	DERNEK SAYISI	ORAN
1	İstanbul	19292	19,98
2	Ankara	9262	9,59
3	İzmir	5328	5,52
4	Bursa	3865	4
5	Kocaeli	2838	2,94
6	Antalya	2528	2,62
7	Konya	2399	2,49
8	Adana	2012	2,08
9	Mersin	1779	1,84
10	Samsun	1777	1,84
11	Sakarya	1603	1,66
12	Balikesir	1539	1,59
13	Manisa	1423	1,47
14	Denizli	1395	1,45
15	Gaziantep	1382	1,43

	İLİ	DERNEK SAYISI	ORAN
16	Aydın	1329	1,38
17	Trabzon	1307	1,35
18	Kayseri	1303	1,35
19	Afyon	1175	1,22
20	Hatay	1117	1,16
21	Kütahya	1098	1,14
22	Eskişehir	1079	1,12
23	Muğla	1056	1,09
24	Zonguldak	977	1,01
25	Ordu	976	1,01
26	Tekirdağ	976	1,01
27	Diyarbakır	952	0,99
28	Malatya	871	0,9
29	Çanakkale	852	0,88
30	Kahramanmaraş	838	0,87

Tablo 2'nin devamı

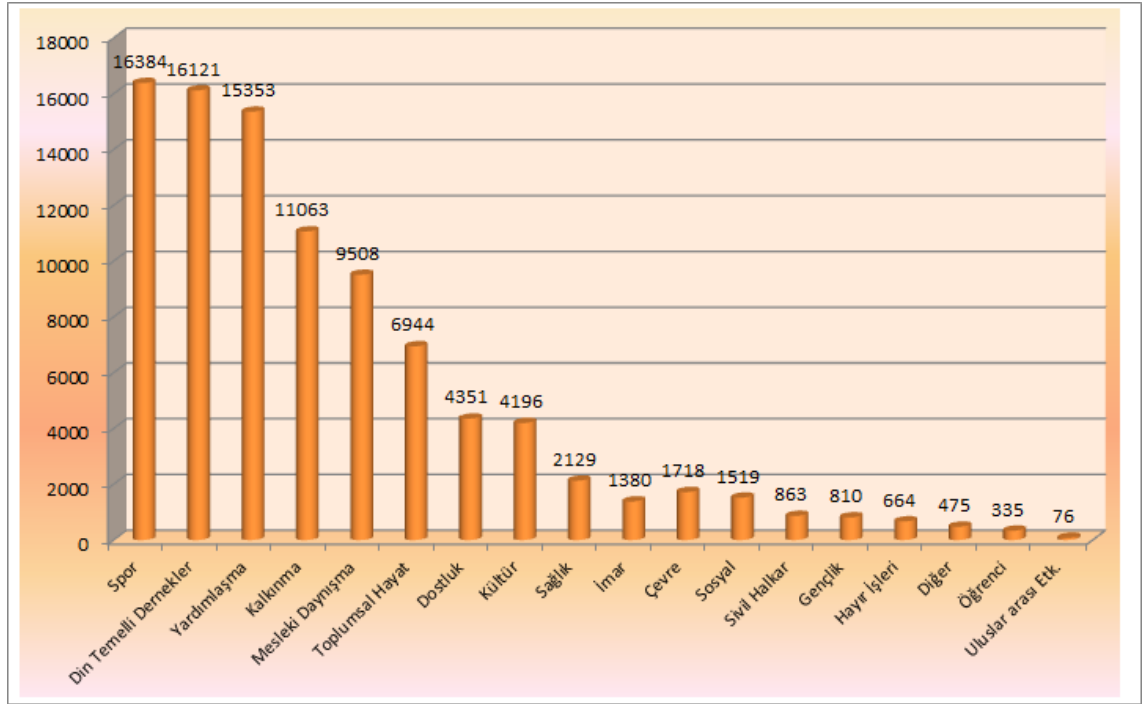
	İLİ	DERNEK SAYISI	ORAN
31	Erzurum	826	0,86
32	Şanlıurfa	820	0,85
33	Isparta	817	0,85
34	Sivas	790	0,82
35	Düzce	750	0,78
36	Van	737	0,76
37	Giresun	691	0,72
38	Rize	665	0,69
39	Çorum	605	0,63
40	Karabük	605	0,63
41	Tokat	592	0,61
42	Adıyaman	589	0,61
43	Elazığ	586	0,61
44	Edirne	576	0,6
45	Uşak	567	0,59
46	Bolu	531	0,55
47	Kastamonu	529	0,55
48	Osmaniye	527	0,55
49	Kırklareli	525	0,54
50	Kırıkkale	455	0,47
51	Mardin	448	0,46
52	Yozgat	434	0,45
53	Yalova	425	0,44
54	Bitlis	419	0,43
55	Çankırı	417	0,43
56	Amasya	412	0,43

	İLİ	DERNEK SAYISI	ORAN
57	Bilecik	376	0,39
58	Artvin	374	0,39
59	Niğde	371	0,38
60	Nevşehir	363	0,38
61	Burdur	353	0,37
62	Sinop	349	0,36
63	Batman	344	0,36
64	Aksaray	333	0,34
65	Erzincan	328	0,34
66	Karaman	314	0,33
67	Kırşehir	284	0,29
68	Ağrı	281	0,29
69	Kars	279	0,29
70	Muş	278	0,29
71	Iğdır	256	0,27
72	Bartın	251	0,26
73	Bingöl	239	0,25
74	Gümüşhane	238	0,25
75	Siirt	235	0,24
76	Şırnak	219	0,23
77	Hakkari	203	0,21
78	Bayburt	178	0,18
79	Kilis	158	0,16
80	Ardahan	153	0,16
81	Tunceli	115	0,12
	TOPLAM	82226	100%

Kaynak:www.dernekler.gov.tr

İllere göre dernek sayılarına baktığımız zaman,dernek sayıları ile nüfus arasında doğrusal bir ilişki görülmektedir.Özellikle sanayinin yoğun olduğu ve göç alan metropollerde sosyal yardımlaşma ve dayanışma amaçlı derneklerin bir hayli fazla olduğunu görmekteyiz.Aynı zamanda büyük iller başta olmak üzere Türkiye genelinde spor amaçlı kurulan dernekler en büyük yeri tutmaktadır.Dini temelli dernekler ve sosyal yardımlaşma dernekleri hemen arkadan gelmektedir.

Şekil:7 Türkiye’de Çeşitlerine Göre Dernek Sayıları

Kaynak:www.dernekler.gov.tr

6.STK’ların Türkiye’nin Demokratikleşme Sürecine Etkileri

‘Eski Yunan site devletlerinde olduğu gibi günümüz toplumunda doğrudan demokrasiyi siyasal alanda uygulamak mümkün değildir. Ancak, ortak çıkar ve düşünceye sahip toplumsal grupların demokratik sivil toplum kuruluşları aracılığıyla kendilerini ifade etme imkânına sahip olurlar. Toplumdaki değişik kesimler, kimlikler, ancak birtakım sivil toplum kuruluşlarına üyelik yoluyla pekiştirildiğinde, bireylerin kendilerini ilgilendiren konularda karar alma süreçlerine katılımları sağlanabilir’ (Akatay ve Sevinç, 2004: 93)

Türkiye’de sivil toplum adına ilk izlerin cemaatler eve milletlere ait olduğunu söyleyebiliriz. Bunları dernekler, sendikalar, vakıflar ve mesleki örgütlenmeleri takip eder. Tanzimat ve Batılılaşma hareketlerinin olduğu dönem, sivil toplumun da çerçevesinin ve hareket alanının çizildiği dönemdir. Bu sivil toplum yapıları demokratikleşme adına da önemli görevler görmüşlerdir. Osmanlı siyasal kültüründen Cumhuriyete intikal eden en önemli alışkanlık ve miras, siyasal iktidarı ele geçirme ve devlette söz sahibi olma isteği, eğilimi ve bundan kaynaklanan seçkinler politikasının

egemenliğidir. Türkiye'nin demokratikleşme ve modernleşme süreci sürekli yasal düzenlemeler yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bunun sonucunda da sivil toplum yapısı ya da kültürü yerine öte bürokratik toplum denilebilecek bir yapıya ulaşılmıştır. Cumhuriyet modernleşmesi tavandan tabana bir süreç izler. Bürokratik devlet elitlerinin düşüncelerine göre halk, seçkinlerin belirlediği ve gerçekleştirdiği düzenlemelere uyarak modernleşecektir. (Akatay ve Sevinç, 2004:93)

Sivil toplum kuruluşlarına örgütlenme imkânı çok partili hayata geçiş ile birlikte, sağlanmaya başlanmıştır.1946'da 733 olan dernek sayısı 1960'da 18958'e çıkmıştır.1946'dan 1960'a kadar geçen sürede 37 yeni siyasi partinin kurulduğuna şahit oluyoruz. (Duman, 2003:373)

Sendikalar demokratik kitle örgütleri olarak adlandırılır ve 1960'ların sonu ve 1970'lere damgasını vurmuşlardır. Bu dönemdeki sendikalar, sınıflara dayalı sivil toplum kuruluşları olarak nitelendirilebilir. Bunun yanında 1970'lerde siyasal partiler farklı seçmen kitlelerine ulaşabilmek için derneklerin gelişimini desteklemiştir (Cengiz ve diğerleri, 2005:235)

Sivil toplum bilinci ülkemizde son derece yenidir. 1980 sonrası dönemde Türkiye'de piyasa ekonomisinin on plana çıkmıştır ve bununla birlikte, özel kesim üzerinde bürokratik kontrol ve işlemler azaltılmıştır. Bu nispeten rahat ortam sayesinde sivil toplumda bir canlanmasına gerçekleşmiştir. Sivil toplum kuruluşları vakıf, dernek tüzel kişilikleri altında yasal konumda faaliyet göstermeye ve güçlenmeye başlamışlardır. (Tosun, 2003: 326)

Küresel ve ulusalar arası bazda da meydana gelen gelişmelerle birlikte sivil toplum daha çok gündeme gelmeye ve tartışılmaya başlanmıştır. Ülkemizde 1985 sonrası dönemde çeşitli alanlarda sivil toplum kuruluşlarının hızlı gelişimine şahit oluyoruz. Özellikle, insan hakları, demokrasi, çevre gibi konularda örgütlenmeler dikkat çekmektedir. Ayrıca, insan hakları ve kadın hakları ile ilgili de çok sayıda, vakıf ve dernekler ortaya çıkmıştır. (Duman,2003: 374)

1990 sonrası dönemde ortaya çıkan sivil toplum kuruluşlarının gönüllülük, iktidar ilişkilerinden mesafeli davranma, hiyerarşik ilişkiler yerine yatay ilişkileri geliştirme gibi özelliklerinden bahsedebiliriz. Bunun yanında kendi ilgi alanının dışında kalan konuları dışlamama, yeni üyelere açık olarak çoğulculuğa ve farklılıklara imkân tanıma bu dönemin sivil toplum kuruluşlarının ön plana çıkan özellikleri olarak gösterilebilir.(Cengiz ve diğerleri, 2005: 235)

Son dönemlerde, Türkiye’de sivil toplum gelişmesine ve STK’ların toplum içinde yaygınlaşmasına ve sayılarının artmasına şahit oluyoruz. Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının genel profilinin ağırlıklı olarak hemşeri örgütleri, vakıflar, dernekler, meslek odaları ve düşünce kuruluşları olduklarını görüyoruz. Türkiye’de sivil toplum söylemi farklı aktörler tarafından Türkiye’nin demokratikleşmesinin ön koşulu olduğu ileri sürülmektedir. Siyasi partilerin hemen hepsi demokrasi ve sivil topluma vurgu yapmaktadırlar. Sivil toplum kuruluşları, söylem düzeyinde devletin yapısının demokratikleşmesinin, güçlü ekonomik programların ve Avrupa Birliği’ne (AB) girme sürecinin önemli ön şartı ve aktörleri olarak kabul edilmektedirler. (Keyman, 2005: 12).

7. AB Türkiye İlişkileri ve Sivil Toplum

Avrupa Birliği anlayışına göre STK’lar olarak örgütlenmiş vatandaşlar, yaşadıkları ülkenin toplumsal ve ekonomik yönden kalkınmasına katkıda bulunurlar. STK’lar katılımcı demokrasinin oluşturulması ve sürdürülmesi açısından çok hayati öneme sahiptirler. Sendikalar ve konfederasyonlar, yerel birlik ve kooperatifler, ticaret birlikleri, işveren kuruluşları, profesyonel federasyonlar, hizmet ve üretim birlikleri, çatı yerel yönetim örgütleri, politik ilgi grupları, dinsel ilgi gruplar ve öğrenci birlikleri Avrupa Birliği anlayışına göre sivil toplum kuruluşları kapsamına girerler.(Güder, 2005).

10-11 Aralık 1999 Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne giriş sürecinde önemli bir tarihtir. Bu tarihte Helsinki’de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde Türkiye’nin tam üyeliğe adaylığımız tescillenmiştir ve ilişkilerimizde yeni bir dönem başlamıştır. O tarihten bu yana, ülkemizde önemli siyasi reformlar gerçekleştirilmiştir. İnsan hakları ve temel özgürlükler, ifade özgürlüğünün genişletilmesi,gayr-ı Müslim cemaat vakıflarının mal edinmesi gibi alanlarında hukuki ve idari reformlar yapılmıştır. Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve

lehçelerde yayın ve öğrenilmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır. 17 Aralık 2004 tarihinde Brüksel’de gerçekleştirilen AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’nde, 1999 Helsinki ve 2002 Kopenhag Zirvelerinde alınan kararlar teyit edilmiştir. Türkiye’nin reform sürecinde atmış olduğu kararlı adımlardan duyulan memnuniyet dile getirilerek, ülkemizle üyelik müzakerelerinin³ Ekim 2005 tarihinde başlatılması kararlaştırılmıştır.(MFA,2009)

8.Türkiye’de Sivil Toplumun Önündeki Engeller

Günümüzde Türkiye’de gelişmiş bir sivil toplumun yokluğu demokratik sistemin askeri darbeler ve muhtıralarla sık sık kesintiye uğramış olmasıdır. 1980’lerden sonra sivil toplumun bir ivme kazanmış olması bu iddiayı desteklemektedir. Günümüzde demokratik sistemi kesintiye uğratan askeri müdahalelerin dönemsel olarak arkasının kesilmiş olmasına rağmen demokratikleşme konusunda halen alınacak mesafe vardır. Türkiye’deki siyasi kültür ve demokrasi geleneği ve toplumsal denetim felsefesi, sivil toplum anlayışının ve gelişimi için ciddi bir engel teşkil etmektedir.(Yavaşgel,2004:275)

Ülkemizde ve gelişmekte olan ülkelerde devlet, toplumun ortak çıkarlarının temsilcisi ve koruyucusu olarak görülmektedir. Toplumun büyük kesimi, geleneksel anlayışa paralel olarak, devletin toplum üzerinde kayıtsız şartsız egemen olduğu inancına sahiptir. Toplumsal sorunların çözümü yalnızca devlet eliyle ve devletin her alanda hâkim olmasıyla mümkün görülmektedir. Bu inanç Türkiye’de sivil toplumun gelişimi önündeki bir diğer etkidir. Toplum kendi çıkarlarının, nasıl korunacağı konusunda karar verme yetkisini yalnızca devlete ve siyasetçiye vermiş olması anlayışı günümüz toplumunun ihtiyaçlarını karşılamada ve sorunların çözümünde yeterli olmamaktadır. Demokratik sistem katılımcılığı, inisiyatif almayı gerektirir. Toplumun her kesimi çıkarlarının koruma konusunda üzerine sorumluluk almalıdır. Bu anlayışın gelişmesi ise ancak sivil topluma geçiş ile mümkündür. (T.G.İ.D: 97, 39-40).

9.Türkiye’de Sivil Toplumun Temel Problemleri

Türkiye’de sivil toplumunun en temel ve öncelikli ihtiyacı, Anayasada geniş çaplı demokratik ve özgürlük taleplerini karşılayacak değişikliklerin yapılmasıdır. Her

ne kadar son yıllarda fiilen etkisini kaybetmiş olsa da siyasi sistem üzerindeki askeri vesayet sisteminin hukuki alt yapısıyla alakalı düzenlemeler yapılmalıdır. Askerin sivil ve siyasi alana müdahil olduğu toplumlarda, siyasi özgürlükler, haklar ve farklılaşmalar gelişmemektedir.

Siyasal ve toplumsal yaşamdaki egemen olan, çatışmacı tutumlar kutuplaşmaya neden olmaktadır. Bu kutuplaşmayla toplumsal kesimlerden birinin kazancı diğerinin kayıp hanesine yazıldığı algısı mevcuttur. Özgürlüklerin genişlemesi için karşılıklı diyalog, uzlaşma, anlaşma, hoşgörü ve toleransın gelişmesi şarttır. Sivil toplumun gelişebilmesi için toplumsal ve siyasi gerginliklerin giderilmesine, karşılıklı diyalog zeminlerinin oluşturulmasına uzlaşma kültürünün geliştirilmesine ihtiyaç vardır. (Çaha,1999:82)

Bir toplumda sivil toplumun, gelişmesi için farklılaşma, örgütlenme ve özerkleşme olgularının teşvik edilmesi gerekmektedir. Farklı etnik, kültürel yapıya mensup kesimlerin, inanç ve düşünce gruplarının siyasi katılımının sağlanması için örgütlenme ve katılımın özendirilmesi gerekir. Ayrıca toplumsal gruplar ve kimliklerinin devlet karşısında özerk bir statüye sahip olmaları, devletin müdahalesine maruz kalmaksızın, toplumsal grup ya da kesimlerin kendi geleceklerini kendileri belirleyebilmeleri gerekir. (Yavaşgel,2004:287)

Bunun yanında sivil haklar güvence altına alınmalı, başarı esasına liyakate göre kadroların oluşturulmalı, evrensel hukuk kurallarının temel alarak isleyen demokrasiye dayalı bir devlet geleneğinin oluşturulmalı, kanun önünde eşitlik ile düşünce ve inanç özgürlüğünü sağlayıcı bir din devlet ayrılığının sağlanmış olması gerekmektedir. (Yavaşgel,2004: 274)

Sonuç ve Öneri

Sivil toplum kuruluşları halkla devlet arasında ara bir mekanizma olarak katılımcı demokrasinin vazgeçilmez bir parçasıdır.Halk bu kurumlar aracılığıyla düşünce ve görüşlerini devlete iletme imkanı bulurlar.Siyasi yapı içerisinde kendisini çok fazla ifade etme imkanı bulamayan bireyler organize olmaları durumunda seslerini daha etkin ve kolay bir şekilde duyurma imkanı bulurlar.Hükümet politikalarının oluşturulmasında

ve karar alma mekanizmalarında daha etkin rol oynayabilirler. Siyasi otorite ise bu kurumlar aracılığıyla halkla daha iyi iletişim kurarak politikalarını anlatma ve kabul görme şansını yakalar.

Sivil toplum kuruluşları açısından kıyaslandığı zaman ülkemiz Avrupa Birliği ülkelerine göre oldukça geliştirilmeye muhtaçtır. Bir ara mekanizma olarak STK'ların eksikliği halkla devlet arasında güven bunalımına neden olmaktadır. STK'lar demokrasinin kurumsallaşmasında ve bu güven bunalımının aşılmasında önemli rol oynamaktadır.

Osmanlı döneminde Cumhuriyet dönemine miras kalan kat merkeziyetçi bürokratik yapı sivil toplumu otoritesini zayıflatacak bir tehdit olarak algılamış ve gelişmesine müsaade etmemiştir. Özgürlükçü hareketler devamlı şüpheyile karşılanmıştır. Çok partili hayata geçilen 1946 yılı bu açıdan bir milat olarak kabul edilebilir. Bu dönemden sonra sivil toplum canlanmaya başlamıştır. Aynı zamanda dünyadaki gelişmelere paralel olarak 1980 sonrasında sivil toplum popüler hale gelmiş ve toplumda ve siyasal yapı içinde ön plana çıkmaya başlamıştır.

AB ülkelerinde STK'lar kamu ve özel sektörden sonra üçüncü sektör olarak kabul edilmektedir. Bu ülkelerde sivil toplum kuruluşları gelişmiş bir yapıya sahip oldukları gibi karar alma mekanizmalarında yer almakta politikaların önemli roller oynamaktadır. Bunun yanında siyasal, kültürel ve bireysel anlamda önemli işlevler görmektedir. Ülkemizdeyse devlet ve sivil toplum diyalogu güçlü olmadığından sivil toplum siyasal işlevini tam olarak yerine getirememektedir. Kamu kurumları çoğu zaman sivil toplum kuruluşlarını kendisinden rol çalan bir yapı, otoritesini sarsıcı bir tehdit olarak algılamaktadır. Bu nedenle karşılıklı olarak güven artırıcı tedbirlere önem verilmeli ve STK'lara devlet politikalarının oluşturulmasında daha etkin bir rol verilmelidir. Sivil toplu kuruluşlarında kurumsal kapasitelerini artırma gayreti içinde olmalı, daha fazla kitlelere ulaşarak sivil toplum bilincinin oluşumuna katkı sağlamalıdır. Sadece kendi üyelerinin çıkarlarını savunan genel kamu yararını gözetmeyen bir yapıda olmamalıdır.

Türkiye'de STK'lar sayı itibarıyla ele alındığı zaman gelişmiş ülkelere nazaran son derece yetersizdir. Ayrıca kendi iç işleyişlerinde ve diğer sivil toplum kuruluşlarıyla ilişkilerinde de problemler yaşamaktadırlar. Öncelikle demokrasi ve hoşgörü kültürü bu

örgütler arasında hakim kılınmalıdır. Kurum içi demokrasi işletilmeli bir zümrenin hegemonyasına izin verilmemelidir. Toplumun her kesiminden insanların üyeliğinin önü açılmalı sınırlamalar kaldırılmalıdır. Örgütler arası işbirliği geliştirilmelidir.

Bir ülkede siyasal ve toplumsal yapı hukuki metinlerle ne kadar güçlendirilirse güçlendirilsin siyasal yapıyı dengeleyecek direnç noktaları olan ve tampon vazifesi gören ara kurumlar olan STK'lar olmadığı sürece demokratik yapının oluşması mümkün görülmemektedir.

Ayrıca özel sektör, kamu ve AB tarafından sağlanan hibeler bu örgütlerin finansal açıdan rahatlamaları sonucunu doğuracaktır. Sivil toplum örgütleri yerel ulusal ve uluslararası düzeyde yapacakları işbirliği neticesinde geliştirdikleri projeler ile bu hibelerden faydalanma imkânı bulacaklardır.

Sivil toplum örgütlerinin kurulması ve işleyişinin önünde olumsuz etkisi olan yasal düzenlemelerdeki kolaylaştırmalar sivil toplumun önünü açacak ve nitelik ve nicelik açısından gelişmelerine imkân sağlayacaktır. Bu durum demokrasinin güçlenmesini netice verecektir. Aynı zamandan vatandaşla devlet arasındaki problemlerin çözümü ve bağların güçlenmesi sonucunu ve karşılıklı güven duygusunun oluşumuna da vesile olacaktır.

Demokrasi kavramı da sivil toplum gibi batı kökenli bir kavramdır. Ülkemizde de demokrasinin kökleşmesi ve yerleşmesi konusu gündemi uzun zamandır işgal etmektedir. Siyasal anlamda sistem demokratik olarak değerlendirilse de demokrasinin kurumsallaşması ve demokratik sistemin ve demokratik siyasal kültürün toplumsal ve bireysel anlamda kabullenilmesinde sivil toplum kuruluşları bir demokrasi atölyesi görevi görmektedir.

Demokrasi ve sivil toplum birbirini besleyen iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Demokrasinin gelişmiş olduğu yerlerde sivil toplum sivil toplumun gelişmiş olduğu yerlerde demokrasinin gelişmiş ve kökleşmiş olduğu görülmektedir. Demokratikleşme sürecinin sağlıklı yürüyebilmesi için demokrasinin siyasal boyutunun yanında kültürel ve toplumsal boyutunun da ihmal edilmemesi gerekmektedir. Demokratikleşme bireysel ve sosyal temelde değişmeyi ve olgunlaşmayı gerektiren uzun ve sancılı bir süreçtir.

Demokratikleşme sürecinin sağlıklı yürüyebilmesi için devlet ve sivil toplum ilişkisinin sağlıklı bir zemine oturması şarttır. Aradaki ilişki çatışmacı bir nitelik taşımamalıdır. Devlet, sivil toplumu vatandaşla kendi arasında dengeleyici ve demokrasinin toplumsal taban bulmasında etkili, demokrasinin tamamlayıcısı bir unsur olarak görmelidir. Sivil toplum da devleti temel hak ve özgürlüklerinin görmesi durumunda ilişki sağlıklı bir zemine oturmuş olacaktır. Devlet de sivil toplumu bir tehdit yada risk unsuru olarak görmemeli teşvik edici bir rol üstlenmelidir.

KAYNAKLAR

ACAR, Şaban, Sivil Toplum Kurumu Olarak Dernekler Türkiye’de Derneklerin Profili, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2010

ADAM B.Seligman; The Idea Of Civil Society, The Free Press, New York, 1992

AKAT, Savaş Sosyal Demokrasinin Gelisimi,3.Baskı, İstanbul: Armoni Yayıncılık, 1991

AKATAY, Ayten ve İsmail Sevinç, “Cumhuriyetten Günümüze Sivil Toplum Kuruluşlarının Gelişim Süreci”, I. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, 4-6 Haziran 2004, Çanakkale.

AKYOL, Taha. Medine’den Lozan’a Çok Hukuklu Sistemin Tarihteki Deneyleri, İstanbul.1997

AKTAY, Yasin “Sivil Toplum ve Sıkıntıları”, Sivil Toplum: Farklı Bakışlar, Editoryal Yayın, Kaknüs Yayınları, İstanbul,2005

AKPINAR, Ayşenur, Sivil Toplum: Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi. A.Ü.S.B.F. Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Dr. Tezi Ankara 1997

AL, Hamza, Bilgi Toplumu ve Kamu Yönetiminde Paradigma Değişimi, Ankara 2002

ALKAN, Mehmet. Ö.(1998a), “Sivil Toplum Kurumlarının Hukuksal Çerçevesi”, *Tanzimattan Günümüze İstanbul’da STK’lar*, Ahmet N.YÜCEKÖK ve Diğerleri, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.

ALKAN, Mehmet. Ö.(1998b), “Toplumsal Örgütlenmenin Gelişimi”, *Tanzimattan Günümüze İstanbul’da STK’lar*, Ahmet N.YÜCEKÖK ve Diğerleri, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.

ANBARLI, Şeniz ,Sivil Toplum Örgütlerinin Siyasi İktidara Etkileri, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 1999.

ANDRAS Bozoki, Miklós Sükösd; "Civil Society and Populism in the Eastern European Democratic Transitions" Praxis International, C:33, Ekim 1993

ARSLAN Osman, Kuramsal ve Tarihsel Sivil Toplum, Bayrak Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul, 2001

ARSLAN Osman, Kuramsal ve Tarihsel Aşamalarıyla Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği, Bayrak Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul, 2001

ARSLAN, Zühtü “Demokrasinin Demokratikleştirilmesi Sivil Toplum Örgütlerine Bağlıdır” Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi, Yıl:3,Sayı:9, Ocak-Mart 2005.

ARSLAN, Osman. Kuramsal ve Tarihsel Aşamalarıyla Sivil Toplum ve Türkiye

Gerçeği, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1999

ATAR Yavuz (1997), “Demokratik Sistemde Sivil Toplumun Fonksiyonu ve Sivil Toplum-Devlet Düalizmi” Yeni Türkiye, Yıl 3, Sayı 18.

AZAKLI, Sadat, “Devlet-Sivil Toplum ve Türkiye”, Yeni Türkiye Dergisi, Sivil Toplum Özel Sayısı, Yıl:3, Sayı:18 Ankara, Kasım-Aralık 1997

BAYHAN, Vehbi. “Türkiye’de İç Göçler ve Anomik Kentleşme”, Türkiye Günlüğü, Sayı:43, Kasım-Aralık, Ankara.1996

BAYHAN Vehbi C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Mayıs 2002 Cilt : 26 No: 1

BAYHAN, Vehbi “Türkiye’de Sivil Toplum Örgütleri, Demokrasi ve Patronaj”,Sunar, Lutfi (Ed.), Sivil Toplum ve Demokrasi, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2005.

BAYRAKTAR, Ş. Ulaş “Hangi Sivil Toplum, Nasıl Bir Demokrasi? 1990’ların Türkiye’sinde Sivil Toplum(lar)” Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi, Yıl:3,Sayı:9, Ocak-Mart 2005.

BAYRAM, Mikail (2008), *Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rûm (Anadolu Bacıları Teşkilatı)*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 3.baskı, İstanbul.

BEAR, Gabriel, “Ottoman Guilds A Reassessment”, Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920), Der: Osman Okyar, Halil İnalcık, Meteksan Ltd. Şti, Ankara, 1980

BOSTANCI, Naci M, Toplum, Kültür ve Siyaset. Ankara:Vadi Yay. 1995

BOSTANCI Ece, Kadın Girişimcilik ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü, DEÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstriyel İlişkiler ABD. İnsan Kaynakları ve Endüstriyel İlişkiler Tezsiz Yüksek Lisans Çalışması, İzmir, 2005

CENGİZ,(2005) Kurtuluş ve diğerleri, “Türkiye ve Orta Doğu’da Sivil Toplum Tartışmaları”, Sunar, Lutfi (Ed.), Sivil Toplum ve Demokrasi, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

ÇAHA, Ömer “Türkiye’de Sivil Toplum’un Sorunları”.Liberal Düşünce Dergisi, sayı 10-11, Bahar-Yaz Ege Sanayi Odası Yayınları 1998

ÇAHA, Ömer, Sivil Toplum Aydınlar ve Demokrasi, 1999, İstanbul, İz Yayıncılık

ÇAHA(d), Ömer Mahrem Kamusal Alan, Sivil Toplum 2003

ÇAHA, Ömer “Sivil Toplum ve Demokrasi” (Editorial yayın), Sivil Toplum Üstüne, Kaknüs Yayınları, İstanbul. (2005),

ÇAHA(c), Ömer. Aşkın (Transandantal) Devletten Sivil Topluma, Plato Film Yayıncılık, İstanbul 2007

ÇAHA Ömer, Sivil Kadın, Türkiye de Sivil Toplum ve Kadın, Ankara, Vadi Yayınları, 1996

ÇAHA(a), Ömer. *Sivil Toplum Üstüne*, (Editör: Lütü Sunar), Sivil Toplum ve Demokrasi, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2005

ÇİZAKÇA, Murat, Demokrasi arayışında Türkiye: Laik-dindar/demokrat Uzlaşmasına bir katkı. Ankara: Yeni Türkiye, 2002.

ÇUKURBAYIR, M.Akif (2002), *Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi*, Çizgi Kitabevi, Konya

DAHL, Robert A. (1993), Demokrasi ve Eleştirileri. (Çev. Levent Köker),Ankara.

DEMİRPOLAT, Anzavur, Gürsoy AKÇA (2009), “Ahilik ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları”, *Her Yönüyle Dernekler Dergisi*, Yıl 2009, Sayı 9

DİNÇER, Meral. (1996), Çevre Gönüllü Kuruluşları. Ankara:Türkiye Çevre Vakfı Yay.

DOĞAN İlyas Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum, İstanbul: Alfa Yayınları,2004

DOĞAN, İlyas, Özgürlükçü ve totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum Alfa Yayınları 2002 İstanbul

DOĞAN İsmail, Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum,2001

DRUCKER, Peter. (1995), “Toplumsal Dönüşüm Çağı” Türkiye’de Toplumsal Değişim, İstanbul: Yeni Yüzyıl Yay.

DUMAN, Fatih “Sivil Toplum”, Editör: Mümtaz’er TÜRKÖNE, Siyaset Ankara 2008.

DUMAN, Fatih (2003), “Sivil Toplum”, Türkone, Mumtaz’ Er (Ed.), Siyaset, Lotus Yayınevi, İstanbul.

DURAN, Burhanettin “Sivil Toplum: Farklı Bakışlar”, (Editoryal Yayın),Türkiye’de Sivil Toplum Ve Siyaset, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2005.

DURGUN, Şenol, “Türkiye’de Sivil Toplum ve Devlet” Yeni Türkiye Dergisi, Yıl:3, Sayı:18, Kasım-Aralık 1997, Ankara.

DURSUN, Davut (1999), Demokratikleşemeyen Türkiye, İşaret Yayınları, İstanbul

ERCAN, Hülya, Türkiye’de Sivil Toplum Tartışmaları Üzerine, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs 2002 Cilt : 26, No:1,

ERDOĞAN TOSUN Gülgün Tosun, Demokratikleşme Perspektifinden, Devlet-Sivil Toplum İlişkisi, Alfa Yayınevi, İstanbul 2001

ERDOĞAN TOSUN Gülgün, “Sivil Toplum”, Muhittin, A. ve Hüseyin, Ö. (Ed.), Çağdaş Kamu Yönetimi I, Nobel Yayınevi, Ankara 2003

ERDOĞAN, Mustafa (1998). Sivil Toplum: Bir Kavramın Anatomisi. Liberal Düşünce Dergisi, Sayı 10-11, Bahar-Yaz.

EROĞUL, Cem (1995). Sivil Toplum Örgütlerinin Demokratikleşme Süreçlerine Katkıları. Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İnsan Hakları Merkezi Dergisi III, Sayı: 4, Ankara

EROL, A. **Demokrasi Örgütlenme Özgürlüğü ve İsveç Örneği**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1995

ERÖZDEN Ozan. (2004). Sivil Toplumun Karanlık Yüzü: Demokrasiye Geçiş Sürecinde Sivil Toplumun Farklı Görünümleri, Hırvatistan Örneği. Sivil Toplum, 2 (5)

ERÖZDEN, Ozan.(1998) Sivil Toplum Kuruluşları ve Hukuki Çerçeve de Yenilik Talepleri Üzerine Notlar. Merhaba Sivil Toplum, HYD Yayınları 10.

ERYILMAZ, Bilal Bürokrasi ve Siyaset, Alfa Basım-Yayım, İstanbul 2002.

ERYILMAZ, Bilal, Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi, Risale Yayınları, İstanbul, 1990

GÖNENCAN Zahit, “Osmanlı Döneminde Sosyal Güvenlik Sistemleri”, Yeni Türkiye Dergisi, , 1999

GÖZÜBENLİ, Beşir, “Sosyal Güvenlik Müessesesi Olarak Vakıflar”, UGM Yayınları, Toplumun Eğitimi ve Korunmasında Vakıfların Rolü Semineri, Ankara, 5-6 aralık 1994
Kitap 2001

GÜNEŞ, İsmail ve Yelda Bugay Tekgül, “Sivil Toplum Kuruluşları ve Yerel Yönetimler”, 2005

GIDDENS, Antony. Sosyoloji. (Haz:H.Özel-C.Güzel), Ankara: Ayraç Yay 2000.

GIDDENS, Antony. Elimizden Kaçıp Giden Dünya (Çev:O. Akınhay), İstanbul: Alfa Yay 2000 a

GÖLE, Nilüfer. (2000), Melez Desenler. İstanbul: Metis Yay.

GÖLE, Nilüfer (2000). 80 Sonrası Politik Kültür. Kalaycıoğlu, E. & Sarıbay, Y. Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme. İstanbul.

HEPER, Metin (2006), *Türkiye’de Devlet Geleneği*, Doğu Batı Yayınları, 2.Baskı.

İNAM, Ahmet, “Herşeyin Başı Güven”, Ferda, Erdem (Ed.), Sosyal Bilimlerde Güven, Ankara, 2003

JOHN Cohen ve Andrew Arato, “Civil Society and Political Theory”, Cambridge, Mass, 1994,

KABASAKAL, Mehmet, Sivil Toplum ve Demokrasi, Denetçi Yeterlilik Tezi 2008 Ankara

KARADAĞ, Ahmet (2005), “Demokratikleşme ve Sivil Toplum, Liberal Düşünce Topluluğu Örneği”, Sunar, Lütfi (Ed.), Sivil Toplum ve Demokrasi, Kaknus Yayınları, İstanbul

KARADAĞ, Ahmet. (2003). Demokratikleşme ve Sivil Toplum: Liberal Düşünce Topluluğu Örneği, Sivil Toplum

KARAKILÇIK, Yusuf (2000). Sivil Toplum Örgütleri. TDV Yayınları, Demokrasi Dosyası. Raif, K. & Mollaoğlu. Ankara.

KARATEPE, Şükrü, Osmanlı Siyasi Kurumları-Klasik Dönem, İşaret Yayınları, İstanbul, 1989

KARA, Mustafa, Tekkeler ve Zaviyeler, 3. Baskı, İstanbul, 1990

KONGAR, Emre, İmparatorluktan Günümüze Türkiye’nin Toplumsal Yapısı, Cilt: 1-2, 8. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994

KAPANI, Münci, Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi, 15. Basım, İstanbul, 2003

KEAN Keane (ed); Sivil Toplum ve Devlet, Çev. Levent Köker, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1993

KEANE, John, Demokrasi ve Sivil Toplum, (Çev. Nemci Erdogan), Ayrıntı Yayınları, 1. Basım Kasım, 1994

KEYMAN(b), Fuat. (2004), Sivil toplum, sivil toplum kuruluşları ve Türkiye, Sivil Toplum ve Demokrasi, Konferans Yazıları, Yayına hazırlayan: Arzu Karamani, no 4.

KEYMAN Fuat, Türkiye’de ve Avrupa’da Sivil Toplum, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, No:3, 2004

KONGAR Emre, “Sivil Toplum ve Kültür”, Sivil Toplum, Ed: Yurdakul Fincancı, İstanbul: TUSES Yayınları, 1991.

KONGAR, Emre (1997). Demokrasi ve Laiklik. İstanbul.

KOÇ Kadriye “Sivil Toplum Kuruluşlarının Siyasal İktidarın Karar Verme Sürecine Etkileri”, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2005

KÖKER, Levent Demokrasi Üzerine Yazılar. Ankara 1992.

KÖPRÜLÜ, M.Fuat, “Ayan” İslam Ansiklopedisi, M.E.B. Yayınları, C.2, İstanbul, 1993

KÖKER(a), Levent. (2004). Röportaj: Çoğulculuk Olmadan Demokrasi ve Sivil Toplum Olmaz, Sivil Toplum, 2 (5)

KRISHAN Kumar;”Civil Society: An Inquiry Into The Usefulness of a Historical Term”, The British Journal of Sociology, Cilt :44, No:3,1993.

KUÇURADI, İoanna, 1998 , Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi dergisi 75. Yıl özel sayısı,AnkaraUral, Şafak, 1988, Unesco Türk Milli Komitesi, Ankara

KUZU, Burhan, “Demokrasi, Resmi İdeoloji, Sivil Toplum”, A.Ü. S.B.F. Dergisi, Ankara, Ocak-Haziran 1992

LİPSET, S.M. (1986), **Siyasal İnsan** (Çev. M.Tunçay), Ankara.

MAGEE, Bryan. (1990), Karl Popper’in Filim Felsefesi ve Siyaset Kuramı.(Çev.M.Tunçay), İstanbul. Magee, 1990.

MAHÇUPYAN, E. , İdeolojiler ve Modernite, İstanbul, 1998, Yol Yayınları

MARDİN, Şerif(2008), Türkiye’de Toplum ve Siyaset, Makaleler 1, İletişim Yayınları, İstanbul 2008

MARDİN Şerif Mardin; ”Sivil Toplum”, C.D.T.A., C:7, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

MARDİN, Şerif, “Sivil Toplum”, Türkiye’de Toplum ve Siyaset, Makaleler 1, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991

MARDİN, Şerif, Sivil Toplum, Cumhuriyet Donemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 7, İletişim Yayınları. (1997)

MARDİN Şerif Mardin; “Türk Toplumunu inceleme Aracı Olarak Sivil Toplum”, Der. Mümtaz’er Türköne

MARSHALLT.H. Marshall; Class, Citizenship and Social Development, Greenword Press, Westport, 1973

MORIN, Edgar, “Demokratik Belirsizlikten Siyasal Ahlak Felsefesine”,iç, Bir Uygarlık Siyaseti. (Edgar Morin-Sami Nair, Çev:S.Köm),İstanbul:Om Yay 2000

MÜLER, Karel B. (2006). The Civil Society–State Relationship in Contemporary Discourse: A Complementary Account from Giddens’ Perspective, Bjpır, Vol. 8,

OKÇU Murat, “Sivil Toplum ve Gönüllü Kuruluşlar”, Türk Dünyası Kültür

Atlası'ndan alınmıştır, Aydın Usta, Cüneyt Özkaya, Zeynep Kuşanoğlu (yayına hazırlayan), İstanbul, 2006

ORHAN, Gökhan ve Oğuzlar Tekin (2005), “Sivil Toplum Kuruluşları ve Demokrasi: Siyasal Kültür Perspektifinden Bir Değerlendirme”, II. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, 15–16 Ekim 2005, Çanakkale.

ÖZBUDUN, Ergun. (1999). Türkiye’de Sivil Toplum ve Demokratik Konsolidasyon, (Editörler: Elisabeth Özdalga, Sune Persson), Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam Dünyası, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

ÖZBUDUN, Ergun & Kalaycıoğlu, Ersin & Köker, Levent (1999). Türkiye’de Demokratik Siyasal Kültür. TDV Yayınları 4, Ankara.

Uslu, Salim (1999). Demokrasi Serüveni ve Sendikalar.Yeni Türkiye, Sayı: 29-30

ÖZDALGA Elisabeth ve Sune Persson (Ed.), Sivil Toplum Demokrasi ve İslam Dünyası, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

ÖZDALGA, Elisabeth. “Sivil Toplum ve Düşmanları” , iç, Postmodernizm ve İslam Küreselleşme ve Oryantalizm (der:A.Topçuoğlu, Y.Aktay), Ankara: Vadi Yay 1996

RAİF, Kamil (1998). Türkiye’de İnsan Hakları. TDV Yayınları,Ankara.Sendikacılıkta Yeni Yaklaşımlar (2001). USEK Ulusal Demokrat Sendikalar Konfederasyonu Eğitim Dizisi: 1,Ankara.

SARIBAY, Ali Yaşar, “Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum”, Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme, İstanbul 2000

SARIBAY, Ali Yaşar. Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam. İstanbul: İletişim Yay 1994.

SARIBAY, Ali Yaşar (1998), Siyaset, Demokrasi ve Kimlik, Asa Kitabevi, Bursa.

SARTORİ Giovanni, Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, Çev. Tuncer KARAMUSTAFAOĞLU, Mehmet TURHAN, Ankara, Yetkin Yay, 1996

ŞENATALAR Burhan, “STK-Devlet İlişkilerine Kurumsal Bakış”, AB Devlet ve STK’lar, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2001

SHİLS Edward; “The Virtue of Civil Society”, Government and Opposition, Cilt:26, Sayı:1, Kış, 1991

SPLİCHAL, Calabrese, Sparks; “Information Society and Civil Society-Contemporary Perspectives on the Changing World Order-”, Purdue University Press, West Lafayette, 1994.

TEKELLİ İlhan, STK’lar Yerelleşme ve Yerel Yönetim, İstanbul: Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih Vakfı, Kasım, 2002

TUNÇAY Mete, “Sivil Toplum Kuruluşları ile İlgili Kavramlar”, Sivil Toplum Dergisi, Yıl:1, Sayı:1, Ocak-Şubat-Mart, 2003

TOSUN(a), Gülgün Erdoğan. (2005) Birleştirici Demokrasi Devlet-Sivil Toplum İlişkisinin Yeniden Yapılandırılması için bir Analiz Aracı Olabilir mi?, (Editor:Lütfi sunar, Sivil Toplum ve Demokrasi,), Kaknüs Yayınları, İstanbul.

TOSUN(b), Gülgün Erdoğan. (2005). Türkiye’de Devlet-Sivil Toplum İlişkisi ve Demokratik Pekişmenin Önündeki Engeller, (Editor: Lütfi Sunar), Sivil Toplum ve Demokrasi, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

TOSUN, Gülgün, Demokratikleşme Sürecinde Devlet-Sivil Toplum İlişkisi Ve Türkiye Örneği, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir 1998.

TOSUN, G. Bayhan, V. Sivil Toplum ve Demokrasi, 2005, İstanbul, Kaknüs Yayınları

TOURAİNE, Alain. (1992), Modernliğin Eleştirisi (Çev: H.Tufan) İstanbul: Yapı-Kredi Yay.

TURA, Mehmet Ali, Çağdaş Demokrasilerde Sivil Toplum Örgütlerinin Siyasal Sisteme Etkileri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004,

TUNÇ Hasan & Aktaş, Hasret (1998). Batı’da ve Türkiye’de Sivil Toplum. Liberal Düşünce Dergisi, Kış 1998, Sayı 9. Ankara

TUNÇAY, Mete “Sivil Toplum Kuruluşları ile İlgili Kavramlar”, Tanzimat’tan Günümüze İstanbul’da STK’lar, Ahmet N. YÜCEKÖK ve Diğerleri, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1998.

TÜRK Genç İşadamları Derneği, 2000’li Yıllara Doğru Türkiye’nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar, Sivil Toplu Örgütleri, Simge Ofis Matbaacılık, Şubat, 1997.

TÜRKÖNE Mümtazer, Siyaset, Lotus Yayınları, İstanbul, 2003

URAL, Şafak, 1988, Unesco Türk Milli Komitesi, Ankara

USTA, Sefa, Avrupa Birliği’ne Giriş Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları: Sivil Toplum, Demokrasi ve Güven, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006

YAVAŞGEL Emine, Siyasal İletişim Kavramlar ve Ardındakiler, Ankara: Babil Yayıncılık, 2004

YAYLA, Atilla Siyasi Düşünce Sözlüğü, 4. Baskı, Adres yayınları, Ankara 2005.

YILMAZ, Aytekin Çağdaş Siyasal Akımlar, Vadi Yayınları, Ankara 2001.

YEŞİLTAŞ Özüm, “Sivil Toplumun ‘Diğer’ Yüzü: Demokratikleşme Açısından Bir Değerlendirme”, Hukuk Gündemi, Sayı:3, Ankara, Aralık, 2005

YILMAZ, Murat “Sivil Toplumun Kısa Tarihi ve Aktüel Bazı Meseleleri”, Yeni Türkiye Dergisi, Yıl 3, Sayı 18, Kasım-Aralık,1997

YONCA, Oğuzhan, “Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları ve Demokrasi Bağlamında, Son Otuz Yılda Konya’da Dernekler”, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Konya, 2003

WALZER Michael;”Sivil Toplum Düşüncesi; Toplumsal Yapılaşmaya Doğru Bir Adım”, Çev. Nuran Erol, Birikim, C:7, Mayıs 1992

YILDIRIM, İbrahim (2004), Demokrasi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim,Seçkin Yayınevi, Ankara.

ZBİGNİEV Rau; “Introduction”, Der. Zbigniev Rau, The Reemergence of Civil Society in Eastern Europe and the Soviet Union, Westview Press, U.S.A., 1991

YIKILMAZ Necla, Yeni Dünya Düzeni ve Çevre, Sosyal Araştırma Vakfı Yayını, İstanbul, Haziran,2003

YILDIZ (a), Özkan. (2004). Sivil Toplum, Demokrasi ve Çoğulculuk, Sivil Toplum, 2 (5)

YÜCEKÖK, A.N. & Turan, İ Tazimattan Günümüze İstanbul’da Sivil Toplum Kuruluşları. TUSES Vakfı Yayınları, İstanbul 1998

ZENGİNGÖNÜL Oğul, Yoksulluk, Gelişmişlik ve İşgücü Piyasaları Ekseninde: Küreselleşme, Adres Yayınları, Ankara, 2004

İNTERNET

ABAY, Ali Rıza, Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri, <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/06-04.pdf>, 06.12.2007.

ABAY, Ali Rıza. (08.04.2009). *Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri*, <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/pdf>.

ALBAYRAK,Dijan,“Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları ve Demokrasi”http://insanca.kadikoy.bel.tr/f/Sivil_Toplum-dijanalbayrak.doc, (27.04.2006)

BAŞARAN İsmail “Sivil Toplum Kuruluşları Yerel Demokrasinin Neresinde?” www.yerelsiyaset.com/pdf/temmuz 2007

BELGE, Murat (2003), *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları* no: 1 http://stk.bilgi.edu.tr/cd/01/doc/okuma_01-1.pdf 10.10.2009

ÇAHA, 'Feminizm ve Sivil Toplum' [http:// www.fatih. edu.tr/~ omercaha/](http://www.fatih.edu.tr/~omercaha/) Makaleler 1999

ÇAHA, Ömer. (1996), Sivil Kadın. Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın. (Çev:E.Özensel), Vadi Yay. , -Ankara.

GÖNENÇ, Ayşenur Akpınar. (2001). Sivil Toplum Düşünsel Temelleri veTürkiye Perspektifi, Elektronik kitap (altkitap, www.altkitap.com).

GÜDER“Sivil Toplumcunun El Kitabı”, Kasım, Ankara, [http:// www.stgp. org/docs /sivilklavuz.pdf](http://www.stgp.org/docs/sivilklavuz.pdf) (19.08.2005).

İNSEL Ahmet, Sivil Toplum, STK'lar ve Gönüllülük, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Eğitim ve Araştırma Merkezi, İstanbul, http://stk.bilgi.edu.tr/docs/inzel_std_5.pdf> (03.05.2006)

KEYMAN, E. Fuat (2005), “Avrupa'da ve Türkiye'de Sivil Toplum”,[http://www.stgp.org.docs/Avrupadaveturkiyedesiviltoplum.doc](http://www.stgp.org/docs/Avrupadaveturkiyedesiviltoplum.doc) (19.08.2005)

KEYMAN,E.Fuat,Avrupa'da ve Türkiye'de Sivil Toplum,<http://www.stgm.org.tr/docs/1123446441Avrupadaveturkiyedesiviltoplum.doc>, 05.02.2008.

SİVİL Toplum İşbaşında, [http://www.stgm.org.tr/docs/1123447144AB_ Komisyonu_ STK arastrimasi .doc](http://www.stgm.org.tr/docs/1123447144AB_Komisyonu_STK_arastirmasi.doc) 06.12.2007

YILDIZ, Özkan, Sivil Toplum Örgütleri, 'Özerklik': Kavramsal Bir Açılım, [http://sbe.gantep.edu .tr/ Sosyal%20Bilimle r%20Dergisi/Cilt%20Listesi/2007/C6Sayi %201/PDF/SBD2007-03-6.pdf](http://sbe.gantep.edu.tr/Sosyal%20Bilimlerle%20Dergisi/Cilt%20Listesi/2007/C6Sayi%201/PDF/SBD2007-03-6.pdf), 25.01.2007.

